

EVERYWHEN

Koester intellectuele en sociale structuren

De wereld is een samenhangend geheel van intellectuele en sociale structuren. Het is een netwerk van ideeën, waarden en praktijken dat zich voortdurend ontwikkelt en verandert. Het is een systeem dat zichzelf in stand houdt door de voortdurende interactie van zijn onderdelen.

Supertemporeel parlement

Supertemporeel parlement is een concept dat verwijst naar een soort van over-tijdse vergadering of raad van wijzen. Het is een plek waar de geschiedenis wordt herzien en de toekomst wordt ingetekend. Het is een plek waar de menselijke ervaring wordt geïntegreerd met de kosmische wetten.

Loop achterwaarts de toekomst in

Loop achterwaarts de toekomst in, want de toekomst is niet iets dat nog moet gebeuren. Het is iets dat al gebeurd is, maar dat we nog niet hebben ervaren. Het is een wereld van mogelijkheden die wacht op ons om te ontdekken.

Tijdsvervalsing en de toekomst

Tijdsvervalsing is een proces waarbij de tijd wordt vervormd of veranderd. Het is een manier om de toekomst te bereiken die anderszins onmogelijk zou zijn. Het is een manier om de grenzen van de tijd te overstijgen.

Erken de natuur

Erken de natuur, want de natuur is de basis van alles. Het is de bron van alle kennis en wijsheid. Het is de taal die de wereld spreekt en die we moeten leren begrijpen.

De tijd is een middel als erfgoed

De tijd is een middel als erfgoed, want het is iets dat we van onze voorouders hebben geërfd. Het is een schat die we moeten bewaren en versieren. Het is een manier om onze identiteit te behouden in een veranderende wereld.

Erkend van diepe tijd

Erkend van diepe tijd, want diepe tijd is de tijd van de ziel. Het is de tijd van de innerlijke reis en de zoektocht naar betekenis. Het is de tijd van de verrijking van de ziel en de verrijking van de wereld.

Vertegenwoordig de toekomst

Vertegenwoordig de toekomst, want de toekomst is niet iets dat nog moet gebeuren. Het is iets dat al gebeurd is, maar dat we nog niet hebben ervaren. Het is een wereld van mogelijkheden die wacht op ons om te ontdekken.

Bewaak de diepe tijd

Bewaak de diepe tijd, want diepe tijd is de tijd van de ziel. Het is de tijd van de innerlijke reis en de zoektocht naar betekenis. Het is de tijd van de verrijking van de ziel en de verrijking van de wereld.

Geef tegenmacht de ruimte

Geef tegenmacht de ruimte, want de ruimte is de plek waar de toekomst wordt geboren. Het is de plek waar de dromen van vandaag worden de realiteit van morgen. Het is de plek waar we onze toekomst kunnen creëren.

EVERYWHEN

Afstudeerwerk Master Stedenbouw

Rotterdamse Academie van Bouwkunst

Amsterdam, februari 2024

Daan de Jong

Afstudeercommissie:

Mentor: Alexandra Sonnemans

Vaste externe criticus: Chidi Onwuka

Toegevoegde externe criticus: Chris van Langen

Voorzitter: Thijs van Spaandonk

‘KIA WHAKATOMURI TE HAERE WHAKAMUA.’

‘Ik loop achterwaarts de toekomst in met mijn ogen gericht op het verleden.’

Māori filosofie

Voorwoord

Er bestaat een Māori gezegde: *‘Ik loop achterwaarts de toekomst in met mijn ogen gericht op het verleden’*. Voor deze wijsheid vertonen we nog maar weinig gevoeligheid. We leven in een wereld waarin alles lijkt te draaien om het ‘nu’. Politici kijken amper verder dan de volgende verkiezingen en iedere vierkante meter moet een direct nut dienen. Terwijl ik dit schrijf vinden er politieke onderhandelingen plaats waarbij de toekomst op het spel staat. Er waait een politieke wind die pretendeert te spreken namens de ‘gewone Nederlander’, maar haar neus ophaalt voor toekomstig leven. Een politiek die het liefst terugkeert naar het verleden, ook als dat verleden nooit heeft bestaan.

Er woedt een ideologische strijd om de tijd. Het verleden is gekaapt door een politiek die haar blik afwendt van de toekomst. En dat terwijl juist het verleden ons kan helpen om een progressief vergezicht te vormen. Een vergezicht dat de grote opgaven van onze tijd serieus neemt en onderdeel maakt van een redentatie die het verleden, heden en de toekomst met elkaar verbindt. Met dit afstudeerproject probeer ik de eerste voorzichtige stappen te zetten naar een ontwerphouding die vertrekt vanuit deze gedachte.

Daarbij heb ik mij laten leiden door inheemse culturen waar dit besef van tijd al eeuwenlang de basis vormt van het menselijk denken en handelen. Het project draagt daarom de titel *Everywhen*, verwijzend naar de perceptie van tijd die leeft onder Aboriginals waarin verleden, heden en toekomst met elkaar verweven zijn.

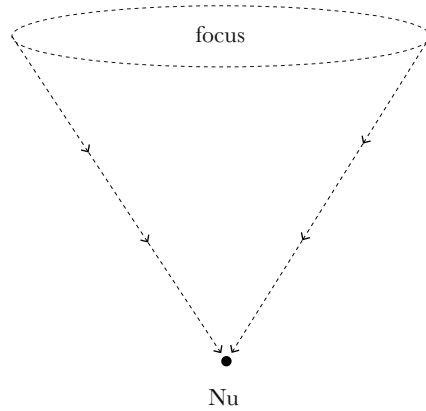
Amsterdam, februari 02024

Inhoud

I PROLOOG

Waar staan we nu?

1.1	Aanloop	12
1.2	Positie	14
1.3	Probleemstelling	16
1.4	Opgave	18
1.5	Methode	20
1.6	Locatie	22
1.7	Voorstellingsvermogen	24

II RESEARCH

Hoe zijn we hier beland?

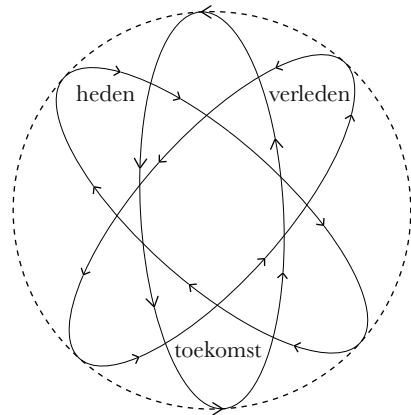
2.1	Oefenen met Everywhen	28
2.2	Sporen van diepe tijd	34
2.3	De beek en het eiland	38
2.4	De akte en het bos	42
2.5	Verklaring van de akte	46
2.6	Ontstaan van de macht	54
2.7	Verschuivende macht	56
2.8	De Utrechtsebaan	64

III EVERYWHEN

Waar kunnen we landen?

3.1	Inspiratie uit andere culturen	70
3.2	Zinnebeelden van Everywhen	76
3.3	Compositie	78
3.4	Drie zinnebeelden	80
3.5	Eiland van diepe tijd	84
3.6	Supertemporeel parlement	100
3.7	Transcendente tuinen	116
3.8	Everywhen kaart	130

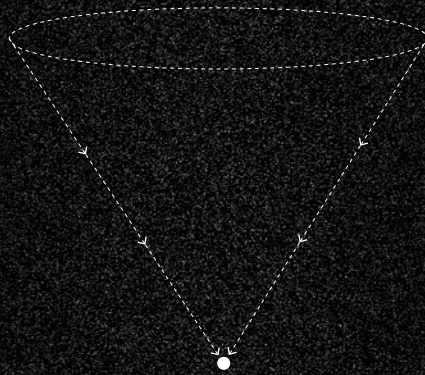

IV EPILOOG

Akte van Everywhen	140
Nawoord	144
Bronnen	146
Begrippen	148
Dankwoord	150

I

Proloog

Waar staan we nu?

Aanloop

In de straat waar ik woon zit een klein winkeltje waarvan de etalage is gevuld met fossielen. Als ik langsloop sta ik vaak even stil om me te verwonderen over de versteende resten van planten en dieren. De tijdscontainers voeren soms wel miljoenen jaren terug en openen een wereld naar de diepe tijd. Het is een idee dat nederig stemt. De kleine etalage vergroot mijn tijdshorizon met kosmische proporties. Het smalle tijdsvenster waarin ik leef wordt voor een moment opgerekt tot millennia. Zo biedt de etalage niet alleen een kijk op het verleden, het opent ook het denken over een toekomst ver voorbij de grenzen van mijn eigen bestaan.

Mijn fascinatie voor de etalage met fossielen staat niet op zichzelf. Al van jongs af aan koester ik een interesse voor objecten en verhalen uit vervlogen tijden. Het is een interesse die verder reikt dan het zoeken naar de historische sensatie zoals historicus Johan Huizinga het moment van ‘eenwording met de geschiedenis’ omschrijft. Nee, het gaat niet zozeer om het verleden, maar over het afwerpen van de focus op het nu. Toen ik voor het eerst het *Epos van Gilgamesj* opensloeg – de oudste vertelling die door de mens op schrift is gezet – werden mijn gedachten meegevoerd door de tijd. Het ruim vierduizend jaar oude verhaal begint met de woorden: “In die tijden, die lang vervlogen tijden”. In deze ene zin wordt de immense tijdspanne van de menselijke geschiedenis gevat. Een lijn die twee kanten op beweegt en de poorten naar een verre toekomst opent.

Die sensatie wordt niet alleen opgeroepen door het lezen van historische bronnen of bij het aanzien van een fossiel. Ook uitgestrekte landschappen kunnen de diepe tijd blootleggen. Bergen, bossen en meren die in miljoenen jaren zijn gevormd plaatsen ons eigen bestaan in een nederig perspectief. Dit gevoel wordt versterkt als ik tijdens mijn wandelingen in de bergen *cairns* tegenkom. Deze torens van steen markeren de route in onherbergzame gebieden en zijn gevormd door reizigers die letterlijk hun steentje bijdragen. Door dit ritueel vormt zich een megalithisch monument dat door tijd verandert. Als ik mijn steentje bijdraag voel ik de sensatie van *Everywhen*, van iedere reiziger voor en na mij.

Afb. 1 Dickinsonia: fossiel van de eerste vormen van complex leven op aarde. Circa 600 miljoen jaar oud.
←
Bron: Science, vol. 361

Afb. 2 Gilgameš: kleitablet 11 van het epos met het verhaal van de vloed. Afkomstig uit de bibliotheek van Ashurbanipal, 7e eeuw voor Chr.
↙
Bron: The British Museum, K.3375

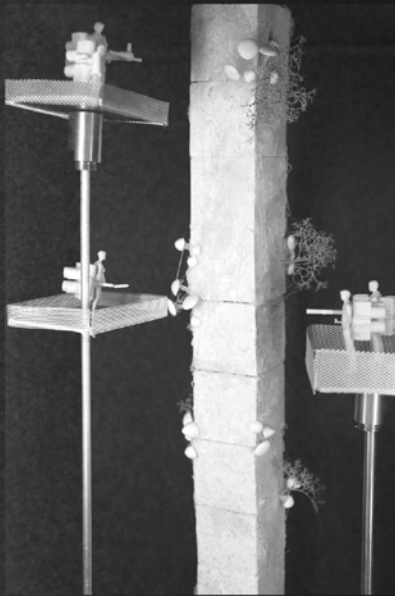
Afb. 3 Cairn: steenmannetje in Gavera Surselva Graubünden, Zwitserland.
↘
Bron: Tinelot Wittermans, Creative Commons

Positie

In de afgelopen jaren is de vraag hoe we onszelf op een andere manier kunnen verhouden tot het verleden en de toekomst, steeds nadrukkelijker onderdeel geworden van mijn positie als ontwerper. Zo schreef ik voor *Archined* een stuk over de noodzaak van langetermijndenken. In het artikel roep ik ontwerpers op om toekomstige generaties op een rechtvaardige manier onderdeel te maken van het ontwerpend denken en handelen. Ook tijdens mijn studie aan de academie loopt deze houding als een rode draad door mijn werk. In de studio *Post-fossiele stedelijke narratieven* zocht ik naar manieren om de toekomst te laten spreken door een monument. Door de betekenis van het monument om te draaien verwijst het niet langer naar iets dat achter ons ligt, maar kijkt het vooruit naar de toekomst. Tijdens de studio *Learning from Venice* zocht ik naar een nieuwe invulling voor een historische plek die wordt bedreigd door de gevolgen van de klimaatcrisis. Op deze manier ben ik het verleden gaan inzetten om mogelijke relaties met de toekomst te verkennen, verbeelden en invoelbaar te maken. Met dit project onderzoek ik hoe ik deze overtuiging verder kan ontwikkelen tot ontwerphouding.

Academieprojecten Afb. 4
'Het vooruitkijkende monument' en →
'Playground of Solastalgia'
Bron: auteur

feature — 04.04.22

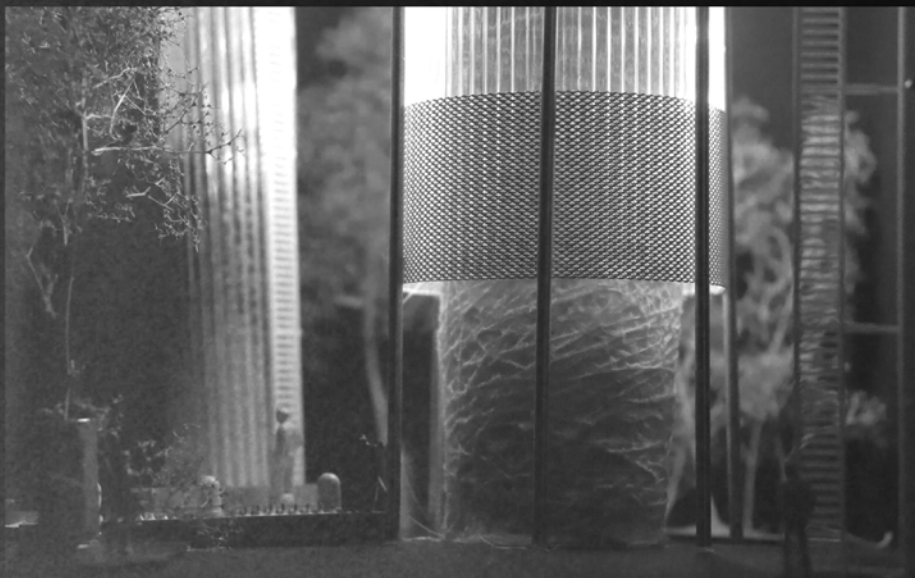
ruimtelijke ordening

Hoeders van de lange termijn

Daan de Jong

In een kleine Utrechtse kerkzaal kwamen planologen en ontwerpers samen om het kathedraaldenken onderdeel te maken van ons vak. Hoe kunnen we ons bekwamen in de kunst van het plannen en ontwerpen voor de lange termijn? Aanleiding voor de bijeenkomst is het essay van Peter Pelzer *Verantwoordelijk voor de Toekomst*.

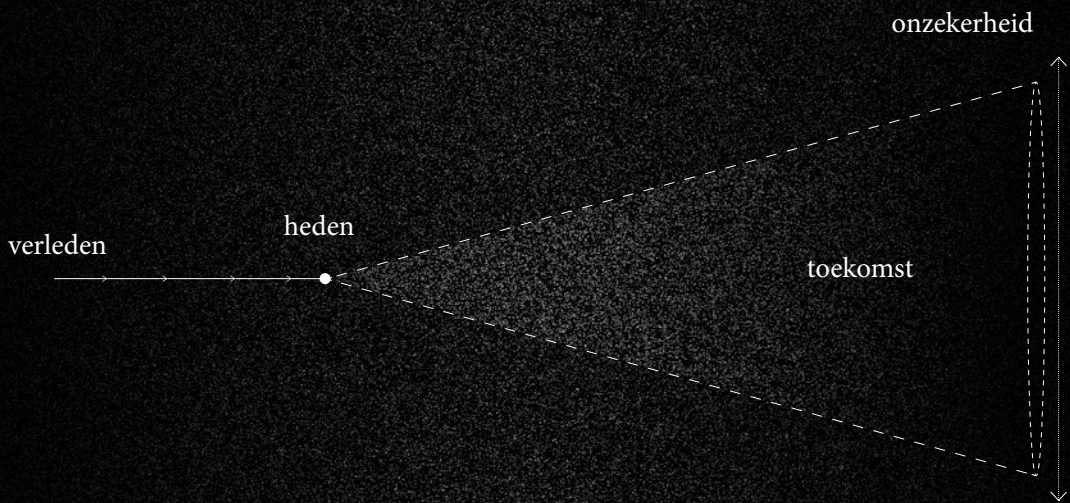

Probleemstelling

We leven in een tijd waarin de toekomst geen plek heeft. En dat terwijl de keuzes die nu worden gemaakt, verstrekkende gevolgen zullen hebben voor die toekomst. Het is een doodlopend pad. De klimaatcrisis laat zien dat we de toekomst niet langer kunnen negeren. We zullen onze tijdshorizon moeten verbreden. Daarbij stuiten we op een barrière: de toekomst kan vaag en abstract zijn en is omgeven met onzekerheid. Hoe verder we in de tijd kijken, des te groter de kegel van onzekerheid wordt en het beeld verder vervaagt. Zo stelt ook Roman Krznaric in zijn boek *The Good Ancestor*. De Britse filosoof en politicoloog betoogt dat de klimaatcrisis in belangrijke mate samenhangt met een dieperliggend probleem: we zitten vast in een perspectiefcrisis.

De klimaatcrisis plaatst ons daarom voor de opgave om de grenzen van onze temporele verbeelding te verleggen. Ontwerpers beschikken over het vermogen – en de verantwoordelijkheid – om daar een rol in te spelen. Dat vraagt om een fundamenteel andere ontwerphouding. We moeten om te beginnen weg van de heersende gedachte dat we de toekomst naar onze hand kunnen zetten, haar kunnen voorspellen met profetische precisie en representeren met eindimensionale blauwdrukplannen. Het is een valkuil die we uit de weg moeten gaan, omdat het resulteert in plannen die de toekomst op afstand houden, in plaats van dichterbij brengen. Het *toekomstdenken* heeft weliswaar haar weg gevonden naar de ruimtelijke ordening, maar toch wringt er iets aan de langetermijnperspectieven die aan de lopende band van de tekentafels rollen. De verbeelding lijkt verdacht veel op de blauwdrukplannen die de toekomst als een absolute waarheid voorschotelen. *Nederland in het jaar 2123*, klinkt het in de plannen die vol juiste intenties zitten, maar er niet volledig in slagen om de toekomst dichterbij te brengen. Misschien is de cognitieve sprong simpelweg te groot. Het is alsof we in een tijdmachine stappen en gemakshalve de tussenliggende jaren overslaan. Met dit project onderzoek ik hoe we de cognitieve sprong van het langetermijndenken op een andere manier kunnen invullen.

De kegel van onzekerheid: hoe verder we in de toekomst kijken, des te vager het wordt.

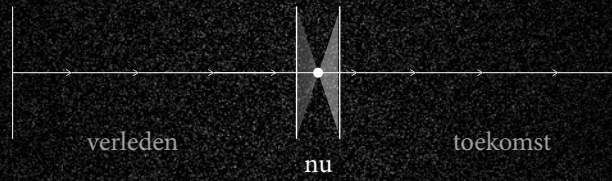

Opgave

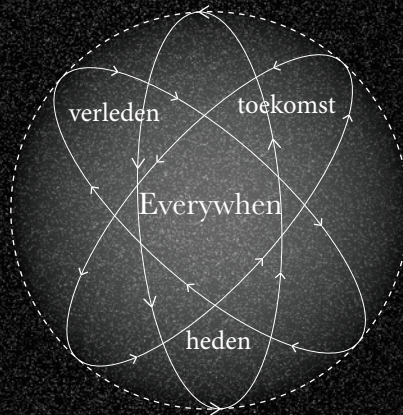
Hoe ziet een fundamenteel andere houding ten aanzien van de toekomst er dan wel uit? Dat begint bij het besef dat het westerse idee van tijd – waarin het heden geïsoleerd is van het verleden en de toekomst – misschien wel ten grondslag ligt aan onze kortzichtigheid. Om de grenzen van onze temporele verbeelding te verleggen zullen we voorbij dit westerse denkbeeld moeten treden. Inheemse culturen waar een ander besef van tijd bestaat, kunnen ons helpen om deze stap te zetten. Zo kunnen we inspiratie putten uit de overtuiging dat verleden, heden en toekomst met elkaar verweven zijn. Dit vloeibare idee van tijd wordt door Aborigines aangeduid als *Everywhen*. Met dit afstudeerproject onderzoek ik hoe *Everywhen* kan helpen om de grenzen van onze temporele verbeelding te verleggen en hoe dit idee van tijd onderdeel kan worden van het ontwerpend denken en handelen.

Het project is daarmee in de eerste plaats een zoektocht naar een ontwerphouding. Om in de geest van *Everywhen* te kunnen ontwerpen moeten we namelijk loskomen van de bestaande conventies die onze blik op de toekomst vertroebelen. Om te beginnen moeten we afscheid nemen van het hardnekkige idee dat we ontwerpen voor een eindbeeld. De toekomst is niet vastomlijnd, dus waarom zijn onze plannen dat dan wel? Daarmee komen ook de vormen van verbeelding en vertelling van de ruimtelijk ontwerper ter discussie te staan. Veel van de ontwerptechnieken en middelen die we inzetten gaan uit van een vast verdwijnpunt in de tijd. Een kaart, maquette of doorsnede toont de huidige situatie, het verleden of de toekomst, maar nooit tegelijk. Ze worden op een statische en eendimensionale manier ingezet. Met dit project onderzoek ik hoe we deze ontwerptechnieken kunnen ontplooiën op een manier die leidt tot een meervoudig perspectief in ruimte en tijd.

Westerse notie van tijd

Inheemse notie van tijd

Methode

Hoe ontwikkel je een ontwerphouding die is opgespannen tussen verleden, heden en toekomst? Er bestaat immers geen stappenplan of vastomlijnde methode die ons venster op de tijd vergroot en automatisch leidt tot *Everywhen*. Tijdens deze zoektocht vind ik houvast in drie mediavormen die tot het standaardrepertoire van de ontwerper behoren: de kaart, maquette en vertelling. Ze zijn onmisbaar bij het overbrengen van onze ideeën, maar zitten tegelijkertijd vastgeroest in bestaande conventies. Een hardnekkig probleem is dat we deze middelen op een eendimensionale manier benaderen. Kaarten en maquettes hanteren een vaste projectie en schaal. Het verhaal speelt zich af in het verleden, heden of de toekomst, maar weet ze zelden te verbinden. Om los te komen van deze conventies hanteer ik daarom een aantal basisprincipes die de *Everywhen-gedachte* ondersteunen:

- De technieken worden multidimensionaal ingezet. Verschillende perspectieven wisselen elkaar af of overlappen elkaar;
- Verschillende tijdschalen en snelheden komen samen in de verbeelding en vertelling;
- De vertelling en verbeelding zijn nadrukkelijk niet chronologisch;
- De verbeelding en vertelling overstijgen de tijdsgrenzen van ons eigen bestaan;
- Het dominante perspectief waarin het ‘nu’ centraal staat, maakt plaats voor een transcendent perspectief.

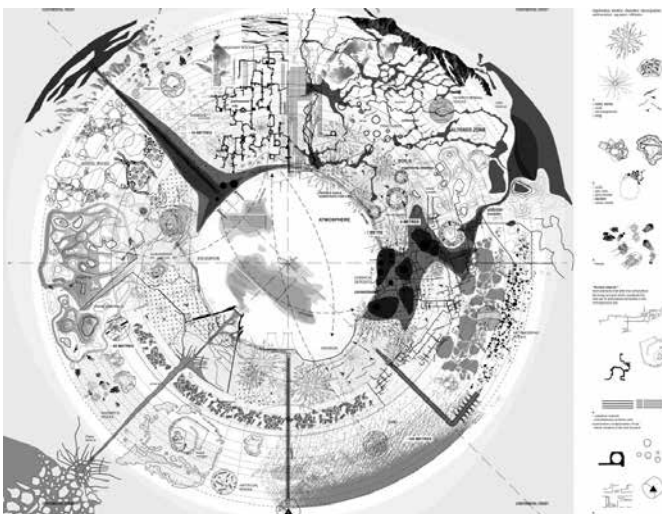
Aan de hand van de drie technieken – kaart, maquette en vertelling – onderzoek ik wat het betekent om te ontwerpen in de geest van *Everywhen*. Hierbij kijk ik verder dan de grenzen van architectuur en stedenbouw. Andere disciplines, zoals de scenografie, dramaturgie en beeldende kunsten, helpen bij het verrijken van de vertel- en verbeeldingsvormen. Zo heb ik mij bijvoorbeeld laten inspireren door de voorstellingen van theatergroep *Hotel Modern*, waarvan ik als kind een voorstelling bezocht. De maquettes van theatermaker Herman Helle werden op het podium tot leven gewekt en lieten een diepe indruk op mij achter. Maar ook de installatiekunst van de Koreaanse kunstenaar Lee Bul vormt een belangrijke bron van inspiratie. Haar architectonische installaties zijn even vervreemdend als meeslepend en bieden een meervoudig perspectief op complexe vraagstukken. Op het gebied van dramaturgie en cartografische verbeelding kijk ik met veel bewondering naar het werk van Frédérique Aït-Touati. In haar boek *Terra Forma* onderzoekt Aït-Touati hoe we los kunnen komen van de eenzijdige verbeelding van onze biosfeer. Aan de hand van speculatieve kaarten onderzoekt Aït-Touati hoe we onze kijk op de aarde kunnen verrijken met andere perspectieven.

Afb. 5 Architectonische installatie van Lee Bul.
 ← Bron: LEE BUL, *Aubade III*, 2014

Afb. 6 Theatervoorstelling Vliegboot Moederschip.
 ← Bron: *Hotel Modern*, 2011

Afb. 7 TERRA FORMA
 A Book of Speculative Maps
 Auteurs: Frédérique Aït-Touati, Alexandra Arènes, Axelle
 ←

Locatie

Bij het verkennen van Everywhen als ontwerphouding richt ik mij op Den Haag. Een stad waarvan het aanzien wordt bepaald door de tegengestelde krachten van de lange- en de korte termijn. Enerzijds is de stad gevormd door diepe geologische tijdslagen die in miljoenen jaren zijn ontstaan. Anderzijds door de grillige dynamiek van verschuivende machtsverhoudingen die hun sporen achterlaten in de stad. Deze tegengestelde krachten lopen als een rode draad door de ontstaansgeschiedenis van Den Haag. De stad leent zich daarom bij uitstek om door de bril van Everywhen benaderd te worden.

Hoewel dit niet het hoofddoel vormt van dit project, biedt de status van Den Haag als centrum van de macht ook aanleiding om na te denken over institutionele mechanismen die de vertegenwoordiging van toekomstig leven mogelijk maken. Al ruim achthonderd jaar is de stad het kloppend hart van het landsbestuur. Daarmee vormt Den Haag het strijdtoneel van machtsverhoudingen die continu in beweging zijn. Lieke Marsman schreef als dichter des vaderlands dat *“Ieder uitzicht het gezicht van de macht draagt, die het veroorzaakt of in stand houdt”*. Wie met deze blik naar Den Haag kijkt ziet dat de stad geen neutraal decor is, maar een toneel waarop machtsstructuren zich vormen, verdwijnen en veranderen. Zonder enige autoriteit op het gebied van politicologie of staatsinrichting te willen uitdragen, tast ik de grenzen af van een machtsorde waarin de toekomst een stem heeft.

De architectuur van de macht gaf de stad een nieuw aanzien

De nieuwe Kamer is een uitdaging voor demonstranten: het wordt al snel te druk

Extinction Rebellion verzint iets nieuws: een A12-marathonblokkade

Te koop: kolossen van een afbrokkelend ambtenarenrijk

Krantenkoppen vatten de keuze voor Den Haag als casus samen: tijdslagen en machtsstructuren bepalen het aanzien van de stad.
Bronnen: Trouw, Volkskrant, De Groene Amsterdammer

Afb. 8

Willem van Oranje dwarsboomt natuurplan Rutte

30 oktober 2010, 00:00

den haag – Willem van Oranje dwarsboomt plannen van het kabinet-Rutte om het Malieveld en het Haagse Bos te verkopen. Dat heeft de gemeente Den Haag gisteren laten weten.

Staatsbosbeheer meldde gisteren mogelijk over te moeten gaan tot de verkoop van de twee Haagse groengebieden omdat dit voornemen in het regeerakkoord van het kabinet staat. Maar Willem van Oranje heeft in 1576 laten vastleggen dat beide stukken groen „nooit en te nimmer” verkocht zouden mogen worden. De Staten van Holland wilden toentertijd het veld en het bos verkopen om schulden af te lossen die werden gemaakt met de strijd tegen de Spanjaarden. Maar de Haagse burgerij kwam tegen dit plan in opstand.

Daarop tekende de 'Vader des Vaderlands' de Akte van Redemptie, waarmee werd bezegeld dat beide stukken grond tot in eeuwigheid in het bezit van de staat zouden blijven. Deze is nog steeds van kracht.

Essay Het klimaat en de politiek van de toekomst

Pleidooi voor prepresentatie

Tegen de huidige liberalen, die met hun obsessie voor groei de destructie van de aarde bespoedigen, moet een obstructieve macht in stelling worden gebracht die ons leidt naar stilstand en vertraging. Voor generaties die wij moeten vertegenwoordigen nog voordat ze bestaan.

Willem Schinkel
27 februari 2019 – verschenen in nr. 9

Pommesstassen dort
Hundwulstentzucht

Butterbrot

Coll. Gernsperger

SPORTPLATZ

Aussichtsterrasse

Dünnsicht

Voorstellingsvermogen

Aan het einde van de negentiende eeuw ontstonden er ideeën om van Den Haag de internationale hoofdstad van de wereldvrede te maken. Architect de Bazel ging in opdracht van de *Stichting voor het Internationalisme* aan de slag met een stedenbouwkundig plan voor deze hoofdstad. Deze kaart die de Bazel tekende laat een projectie van zijn plan zien op het historische duinlandschap van de Waalsdorpervlakte. Het stedenbouwkundig plan werd nooit uitgevoerd, waardoor het landschap gespaard bleef, maar de instituties kwamen er wel. De cartografische vorm, waarbij het onderliggende landschap wordt getoond, inspireerde mij om naar een gelaagde verbeelding van de stad te zoeken in tijd en ruimte.

II

Research

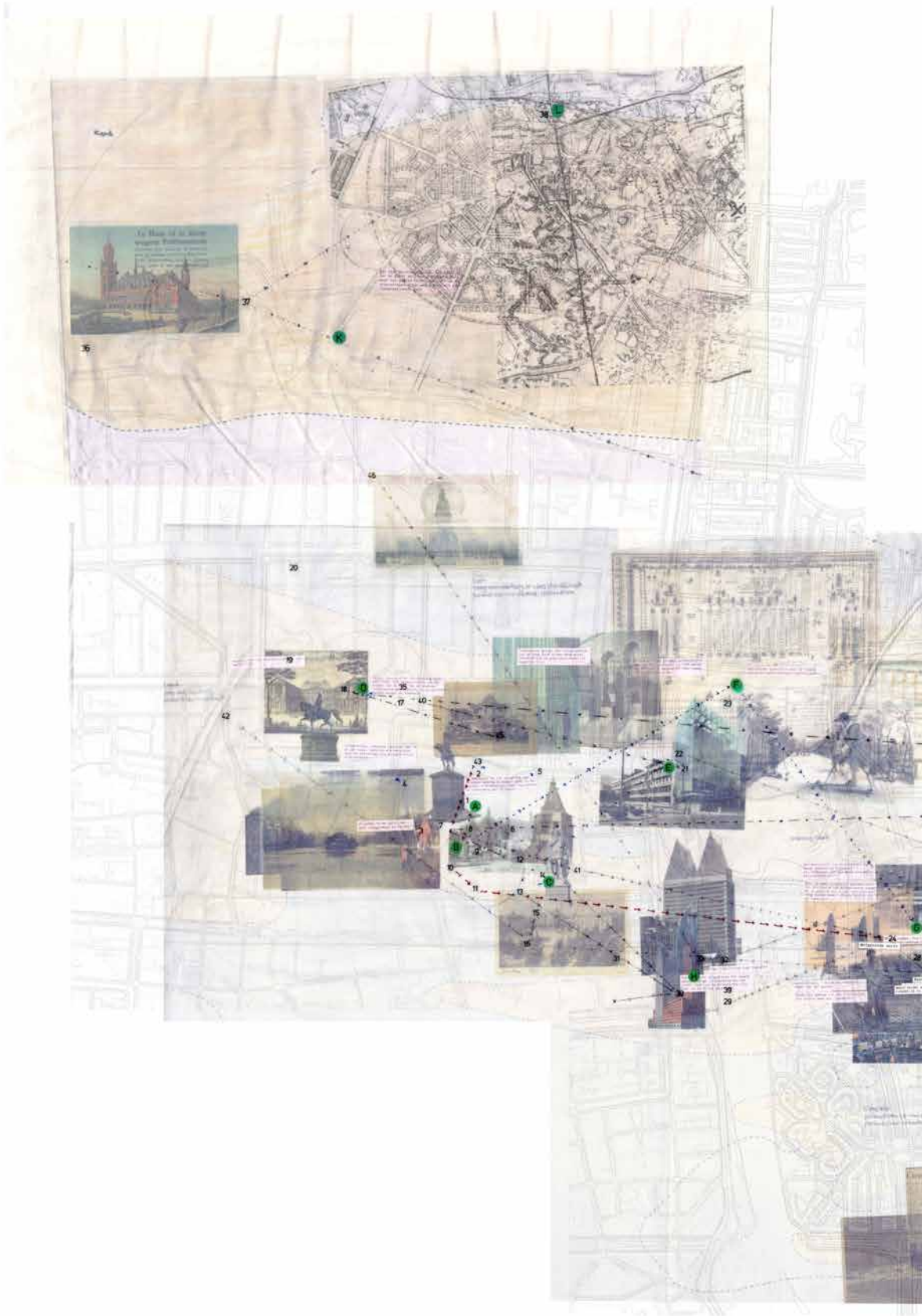
Hoe zijn we hier beland?

Oefenen met Everywhen

Om de grenzen van onze temporele blik te verleggen zullen we eerst terug in de tijd moeten reizen. Dit hoofdstuk duikt in het verleden om te onderzoeken hoe Den Haag zich heeft gevormd tot het centrum van de macht. De reis door de tijd voert langs diepe geologische tijdslagen, die het resultaat zijn van uitgestrekte natuurlijke processen. Daartegenover staan de menselijke ingrepen die bepalend zijn geweest voor de loop van de geschiedenis van de stad. Als we deze verhalen over elkaar leggen ontvouwt zich een beeld van Den Haag waarin de sporen van deze tijdslagen in elkaar grijpen. Een poging om deze verhalen in een kaart te vatten, laat de rijke geschiedenis van de stad zien. De verschuiving van machtsstructuren, het ontstaan van bodemlagen en de uitwerking van trage natuurlijke processen worden in een oogopslag zichtbaar. De kaart vormt daarmee een eerste oefening om Den Haag door de bril van Everywhen te benaderen.

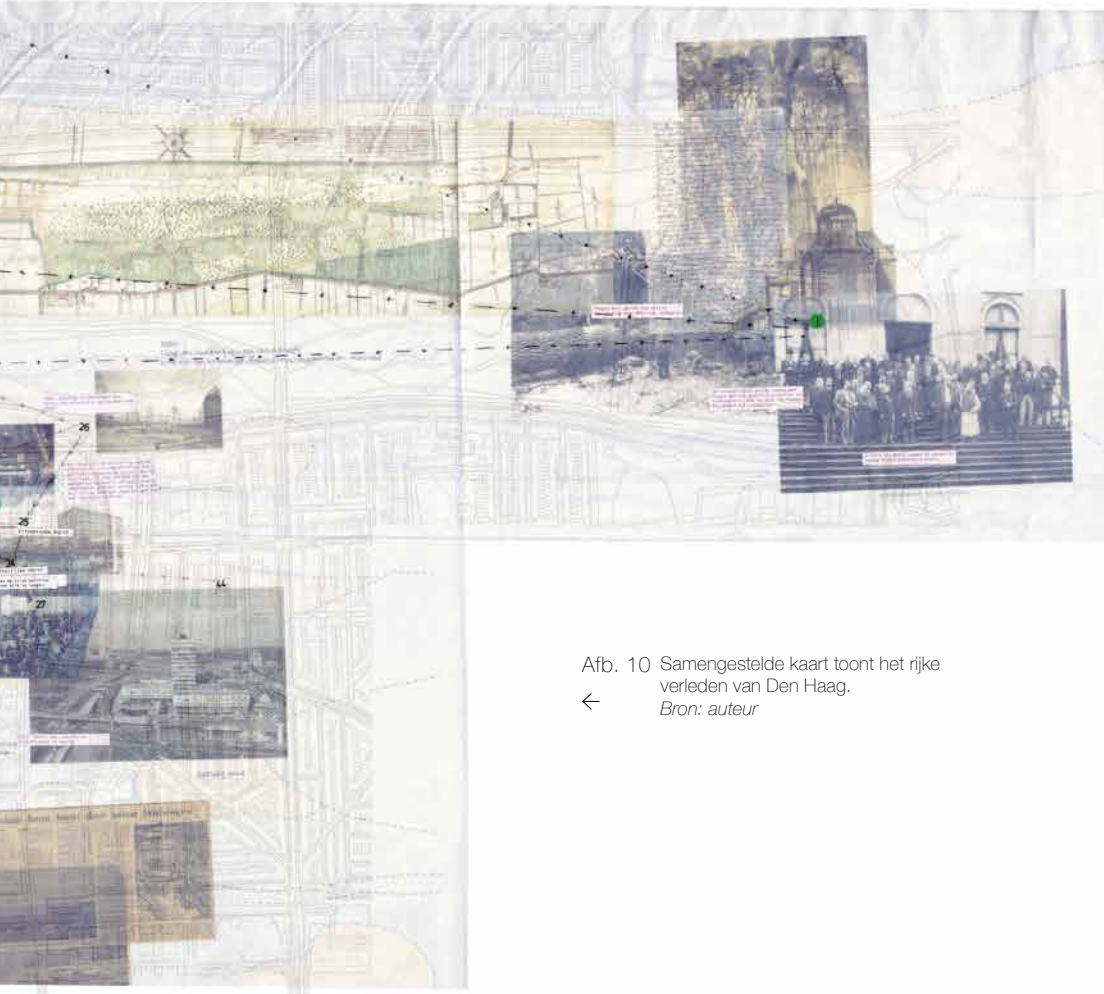
Vastlegging van het maakproces van
de eerste onderzoekskaart. Afb. 9
Bron: auteur

Diepe tijdslagen en verschuivende macht

De droge topografische ondergrond van Den Haag komt laag voor laag tot leven. De geologische laag toont de strandvlakten en duinvalleien waarop de stad zich heeft gevormd. De nummering geeft duiding aan de plekken of gebouwen waar macht zich presenteert. Bijvoorbeeld in de vorm van politieke instituties. Wat direct opvalt is dat veel van deze instituties zich tot ver in de negentiende eeuw concentreerde op de hogere zandgronden. De stippellijnen geven aan hoe de macht zich door de eeuwen heen heeft verspreid over de stad. Historische kaarten, prenten en foto's vertellen de verhalen van bepalende momenten in de Haagse geschiedenis.

Afb. 10 Samengestelde kaart toont het rijke verleden van Den Haag.

← Bron: auteur

Paleogeografische kaart van de Hollandse kust
Situatie 1500 voor Chr.

De kaart toont de zandruggen en duinvalleien die zijn ontstaan toen de zee zich na de laatste ijstijd terugtrok. Hoog in het landschap en voorzien van een laag vruchtbare grond, vormden de strandwallen de ideale plek voor de eerste nederzettingen in het kustgebied.

North Sea

imes

Sporen van diepe tijd

Om te begrijpen hoe Den Haag zich heeft gevormd moeten we diep graven in de tijd. Terug naar de diepe tijdslagen die het fundament hebben gevormd waarop de stad kon ontstaan. Deze sprong in de tijd is niet alleen een manier om de stad te doorgronden, maar ook een oefening in het aannemen van een nederige houding ten aanzien van de diepe tijd. Door de *paleogeografische* geschiedenis van een territorium te koppelen aan de stad, daalt het besef in dat de menselijke geschiedenis slechts een oogwenk is op de kosmische tijdschaal.

Toen de zee zich na de laatste ijstijd langzaam terugtrok ontstonden er zandophopingen in het landschap. Deze afzettingen vormden zich evenwijdig aan de huidige kustlijn in een proces dat zich uitstrekt over duizenden jaren. Langs de hele Hollandse kust bevinden deze strandwallen zich vijf tot tien kilometer landinwaarts. Zo ook de strandwallen waar Den Haag op is ontstaan. Tussen de hooggelegen zandruggen vormden zich moerassen waar de resten van planten zich ophoopten tot een drassige grondsoort: veen. Deze tweedeling in grondsoorten is nog altijd zichtbaar aanwezig in de stad en werkt door in de ruimtelijke en sociale stelsels van Den Haag. Tijdens de late steentijd raakten de hoge zandgronden bedekt met een laag vruchtbare grond. Op deze grond ontstonden dichtbegroeide oerbossen waarvan de restanten nog altijd zichtbaar zijn langs de kust. Bijvoorbeeld rond Haarlem en Katwijk, maar ook in Den Haag. Het Haagse bos behoort tot de oudste bossen in Nederland en bestond vermoedelijk al ruim voor de jaartelling begon.

Paleogeografische kaart van Nederland.
In het zwart de afzettingen waarop
het centrum van Den Haag zich heeft
gevormd.
Situatie 2750 v. Chr.
Bron: auteur

Afb. 11
↓

Vorming van Den Haag - 3000 jaar terug in de tijd

1000 v. Chr.

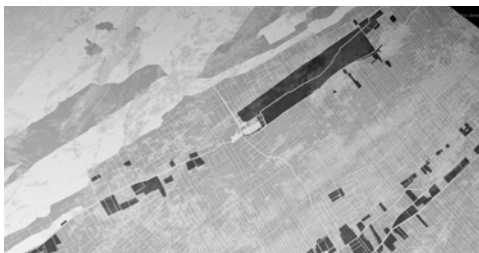
500 v. Chr.

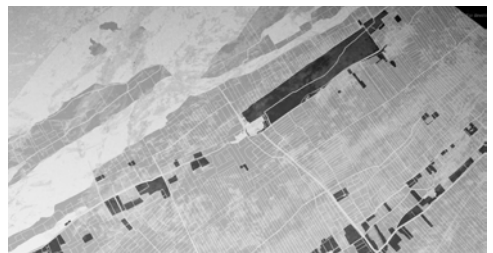
0

500

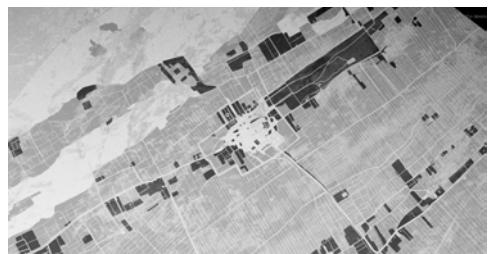
1250

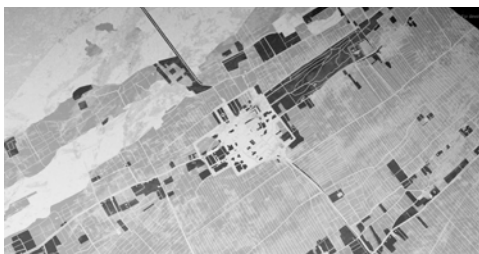
1350

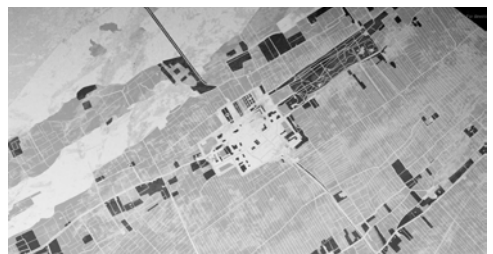
1550

1600

1670

1750

1850

1875

1895

1910

1930

1955

1965

1980

2000

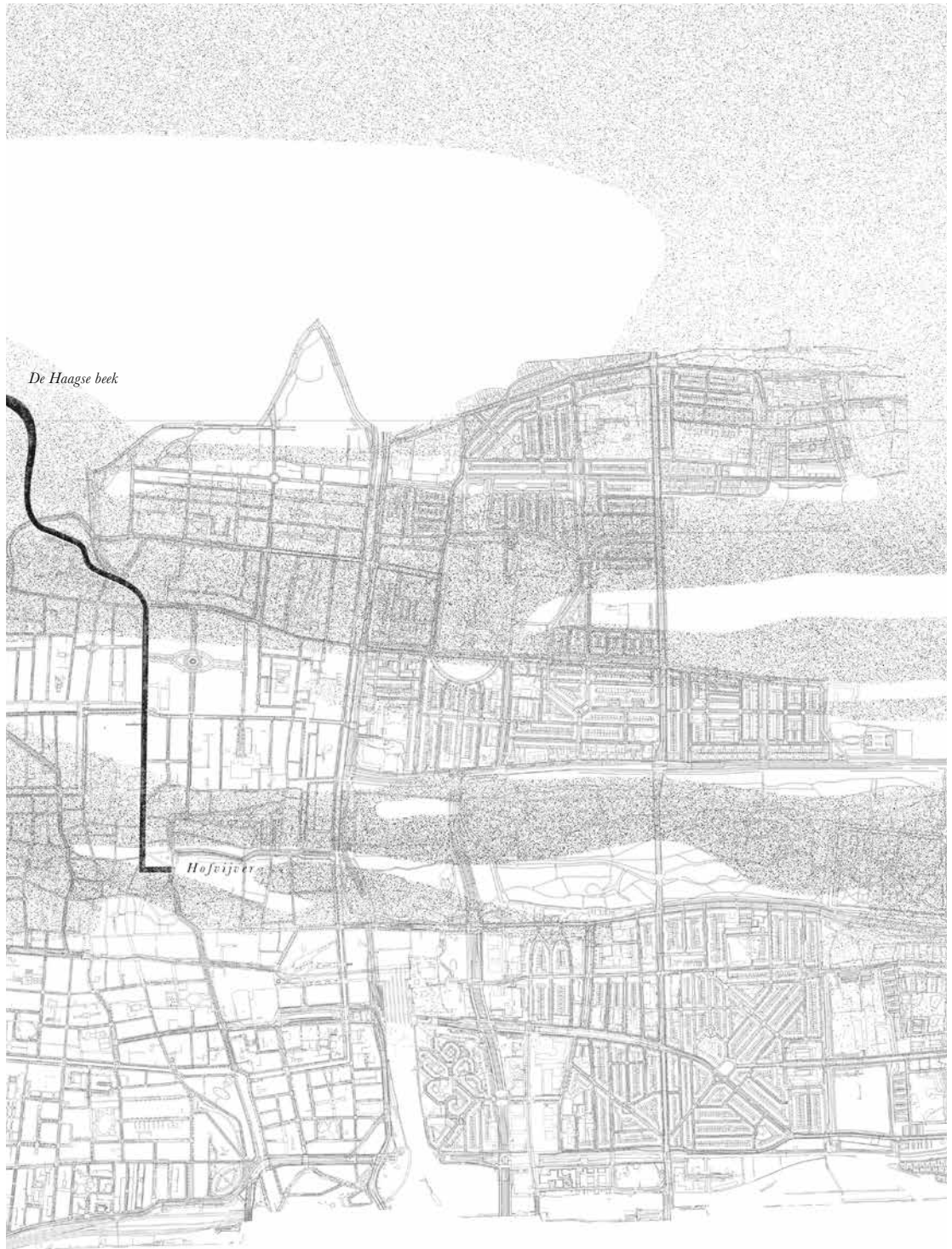

2015

De beek en het eiland

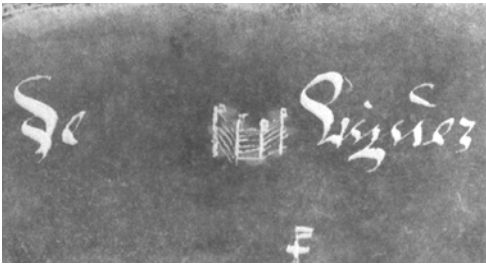
We maken de sprong van de diepe geologische tijdslagen naar de eerste sporen van de mens. In het pre-stedelijk landschap spoelde kwelwater van de duinen via een beek richting de lagere veengronden. Zo ontstond in een van de duinvalleien een meertje dat via de beek in verbinding stond met het huidige Kijkduin. De hoge zandrug met het duinmeer vormden de uitgelezen plek voor de Graaf van Holland om hier zijn hof te vestigen: het Binnenhof. De beek vormde de levensader van de stad en het duinmeer werd verder afgegraven tot de Hofvijver zoals we die nu kennen. De hofstad was geboren.

De beek en de vijver vertellen een bijzonder verhaal over de diepe tijd. In een proces dat zich uitstrekt over honderden jaren werden sedimenten meegevoerd door de beek. Deze sedimenten kwamen in de vijver terecht en vormden na verloop van tijd afzettingen rond een steiger in het midden van de plas. De steiger – die oorspronkelijk was bedoeld om zwanen aan te trekken – transformeerde langzaam in een eiland. Waar de natuur het op steeds meer plekken in de stad moest ontgelden, kreeg de tijd hier de kans om haar werk te doen. Het resultaat is een eiland dat eeuwen later is uitgegroeid tot een symbool van tegenmacht. Met enige regelmaat wordt het eiland bezet door activisten die hun stem – of die van de toekomst – laten horen.

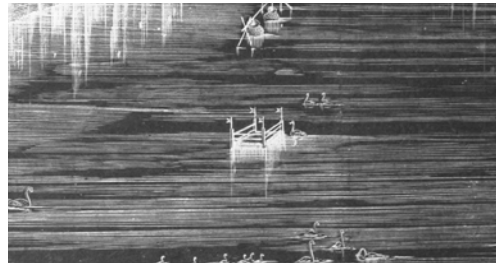

↑
Afb. 12 Topografische kaart van het centrum van Den Haag met een projectie van de strandwallen, de loop van de Haagse beek en de Hofvijver.
Bron: auteur

Vorming van het eiland in de Hofvijver

1593

ca. 1598

ca. 1620

ca. 1625

1680

1749

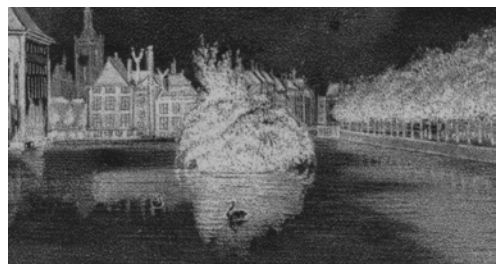
1756

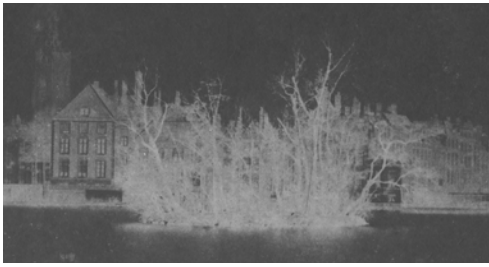
1770

1825

1839

1855

1860

1962

1962

1972

1985

1995

2006

2013

2022

Het bos en de akte

Het Haagse bos vormt de meest zichtbare erfenis van diepe tijd in Den Haag. De vroegste geschiedenis van het bos voert duizenden jaren terug naar de late steentijd. Op de strandwallen van de Hollandse kust begonnen zich in deze periode bossen te vormen. Op een langgerekte strandwal – waar later het centrum van Den Haag zou verrijzen – werden de contouren zichtbaar van het Haagse bos. In de middeleeuwen decimeerden de bossen in snel tempo door ontbossing. Het feodale systeem – waarbij de graven land toebedeelden in ruil voor belastingen – woekerde deze rooibouw verder aan. Hierdoor verdwenen veel oerbossen.

Het Haagse bos bleef dit lot bespaard, waarschijnlijk omdat de graaf van Holland het bos als jachtdomein in gebruik had. Ook onder de Haagse bevolking was – en is – het bos geliefd. Toen tijdens de Tachtigjarige Oorlog het bos gekapt en verkocht dreigde te worden om de oorlogskas te spekken, kwam de bevolking onder leiding van Willem van Oranje in opstand. De zorgen van de bevolking werden ook gedeeld door lokale bestuurders die vreesden dat met het verdwijnen van het bos de stad haar aantrekkingskracht zou verliezen. Na moeizame onderhandelingen werd op 16 april 1576 een akte ondertekend die het bos tot in de eeuwigheid beschermt. In deze *Akte van Redemptie* werd bepaald dat het Haagse bos voor altijd toekomt aan de meent – wat vrij vertaald gemeenschap is – en dat er geen bomen gekapt zullen worden voor commerciële doeleinden. De akte is tot op de dag van vandaag van kracht en heeft op verschillende momenten in de geschiedenis het bos weten te beschermen voor houtkap, verkoop en bebouwing. Daarmee vormt de akte het eerste – en tot nu toe enige – voorbeeld van een juridisch document waarin de rechten van een natuurlijke entiteit zijn vastgelegd in Nederland.

De sporen van de diepe tijd zijn nog altijd waarneembaar in het bos. Hoewel veel van de oorspronkelijke hoogteverschillen werden afgegraven in de negentiende en twintigste eeuw, zijn de oude duinruggen op sommige plekken nog te herkennen in het bos.

Jagers met honden in het Haagse bos. Datering omstreeks 1750. Vervaardiger: Beijer, Jan de
Bron: Haags Gemeentearchief

Afb. 13

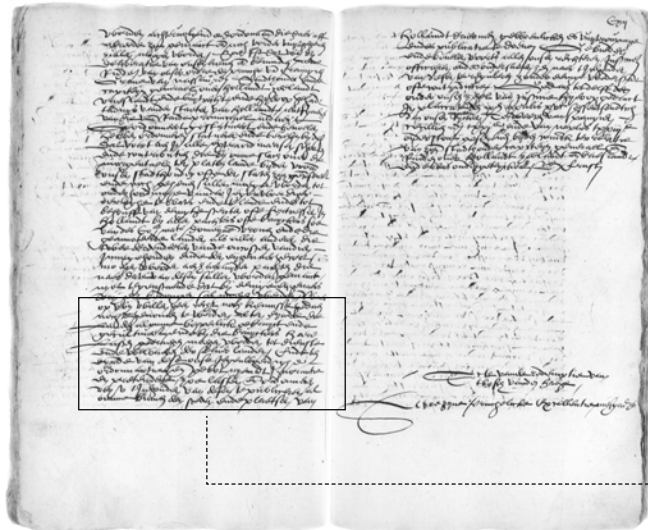

Tamboers en pijpers op de Oude Mannenberg in het Haagse bos. Datering omstreeks 1770. Vervaardiger: La Fargue, Paulus Constantijn
Bron: Haags Gemeentearchief

Afb. 14

Verklaring van de akte

De akte bestaat uit een verzoekschrift van het Haagse stadsbestuur om het bos te sparen. De Staten van Holland reageerde hierop met de mogelijkheid om de verkoop van het bos af te kopen met een geldsom, vandaar het woord redemptie. De stad kreeg het bedrag voor de afkoop bij lange na niet bij elkaar, waartoe de Staten al begon met de kap aan de voorkant van het bos. Op de plek waar nu het Malieveld ligt verdwenen de eerste bomen. Ondertussen werd er achter de schermen druk onderhandeld over een oplossing. In de akte die volgde uit de onderhandelingen beloofde de Staten dat het bos en de 'Warande' – het deel wat nu de Koekamp en het Malieveld omvat – 'geredimeerd en geaffecteerd' zullen blijven. Daarnaast wordt beloofd dat het bos nooit verkocht zal worden en dat het gebruik ervan niet gewijzigd mag worden. De akte is tot op de dag van vandaag van kracht.

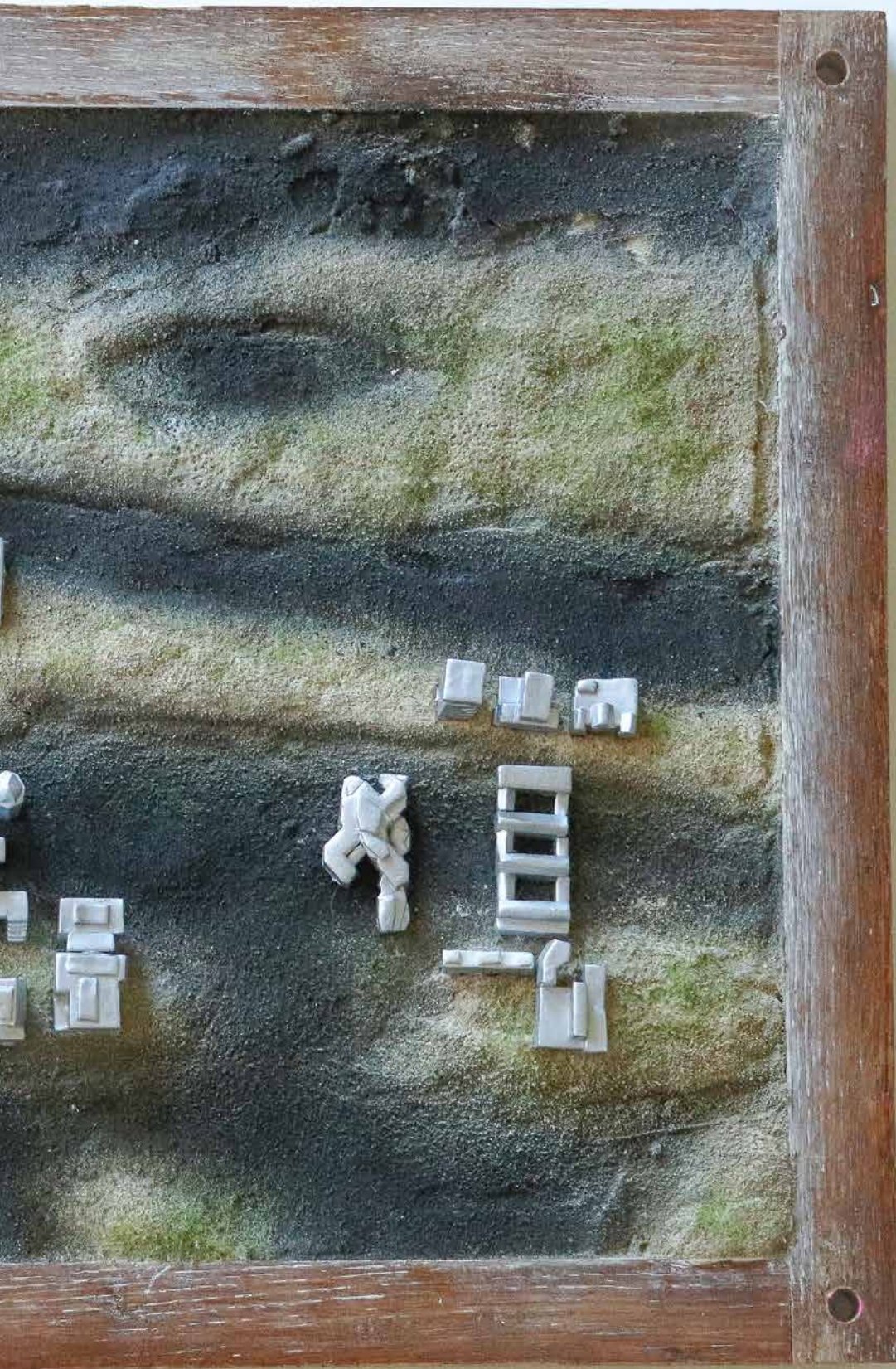

Originele tekst van de Akte van Redemptie in oud Nederlands.
Bron: Haags Gemeentearchief

Alzoe Zijne Princhelicke Excellentie, mitsgaders die Eedelen ende steden van Hollandt, representerende die staten van denselven lande, omme redenen henlieden daertoe bewegende, van advyse ende meyninge zijn geweest te procederen tot vercoepinge ende affhoudinghe van de Waranden ende 't Bosch van den Haege omme die penningen daarvan commende te employeren tot dienste van den Lande ende vorderinge der gemeene saecke, ende daertegens die gemeen Suppoesten van den Hove van Hollandt ende die Magistraet van den Haege, uuyten name van de Gemeente ende arme Inwoenders aldaer, aenmerkende ende oick Zijne voorsz. excellentie, mitsgaders den Staeten voornoemd verthoent hebben, bij verscheijden remonstrantien, dat 't selfde tenderen zoude tot gantssche ruyne ende desolatie van de voorsz. Vlecke van den Haege, ende consequentelicken tot bederffenisse van Gasthuysen, Heiligegeestarmen, Wees ende Leproeshuysen ende andere miserablen binnen den zelve Haege staende ende onthoudende, als opte huysen aldaer gerent ende gehypoteecqueert zijnde tot groote merckelicke sommen jaerlicx, met meer andere redenen van beswaernissen, zoe wel bij monde als in de voorsz. schriftelicke remonstrantie verhaelt, versocht hebben 't voorsegde Bosch ende Warande met eenige gerede penningen te moegen redimeren, doende tot dien eijnde zeeckere presentatie: Soe est dat Zijne Excellencie en de Staeten voorschreven op alles goet regardt genoemen ende rypelicken gelet hebbende, zoewel 't gundt tot vorderinge der voorsz. gemeene Saecke, als tot preservatie van de voorsz. Vlecke van den Haege metten gevolgen van dien soude moegen strecken, bewegen wesende tot der voorsz. thoenders ernstelicke versouck ende beden, metten selven Suppoesten ende Magistraet van den Haege geaccordeert hebben, ende accorderen mits desen, dat mits bij den voorsz. thoenders, in den eersten den voorsz. staeten voer de redemptie van 't voorsz. Bosch ende Warande remitterende ende quyttscheldende gelyck zyluyden verclaeren te remitteren ende quyttschelden mitsdesen, de Clocken uuyten Haege bij den voorsz. Staeten doen haelen, bedraegende ontrent ter somme van vijftien-hondert Carolus guldens, zonder daervoeren tot eniger tijdt, den voorsz. Staten yet te mogen eysschen, ende voorts belovende, gelyck oeck die voorsz. Verthoenders bij desen beloven dat de leeninge van penningen gedaen in handen van meester Heijndrick Meyster in den jaere LXXII lestleden tot behouwe des gemeen Lants, blijven zal in sulcken staete ende surcheantie, als die jegenwoordelicken wordt gehouden sonder dat bij dengheenen die in den voorsegde jaere eenige penningen als voeren sullen hebben geleent staende desen oorloghe ende troublen 't voorsz. gemeen Landt daarvan eenige restitutie sal moegen worden geeycht, ofte dezelve ter oersaecke van dien den gemeenen Staeten moyelicken ofte lastich sullen mogen vallen; ende dat bovendien die voorschreven Suppoesten ende Lidtmaten van dien, mitsgaders die voorsz. Magistraet van den Haege, den voorsz. Staeten tot des gemeen Lants behouff, aen baeren ende gereeden gelde opleggen ende betaelen sullen die somme van duijsent Carolus guldens eens; welcke somme zyluyden volgende dijen denzelve Staeten op huijden promptelicken aengetelt ende opgeleijt hebben. **Zijne Excellentie en de Staeten voornoemd den voorsz. Suppoesten ende Magistraet vastelicken wederomme belooft hebben ende beloven by desen, dat 't voorsz. Bosch ende Warande van den Haege daermede blijven sal geredimeert ende geaffecteert, dat men 't selve tot geenen tijden, uuijt wat saecke van necessite oft noot 't selfde soude moegen geschieden, en zal mogen vercoepen omme offtehouden ofte doen offhouden, ten behouwe van de gemeene Saecke ofte andersints, ende dat men niet en sal gehengen ofte gedogen 't selve te geschieden, behoudelick ende wel verstaende, dat 't voorsz. Bosch ende Warande van den Haege sal blijven tot alsulcken gebruijck, ende service als 't van ouden hercommen heeft gestaen, ende dat by kennisse van die van de Reeckeninge ende den Rentmeester Generael van Noorthollandt naer ouder gewoente.**

Gedaen tot Delft den XVI Aprilis XVe sessent zeventich ende was ondergeteijckent Guillaume de Nassou . Onder stont gescreven : Ter ordonnantie van de Staeten, by my, onderteyckent C. de Rechtere. Hebbende opgedruckt Zijne Princhelycke Excellentie groot Segel, ende daerbeneffens 't Segel van de Staeten van Hollandt.

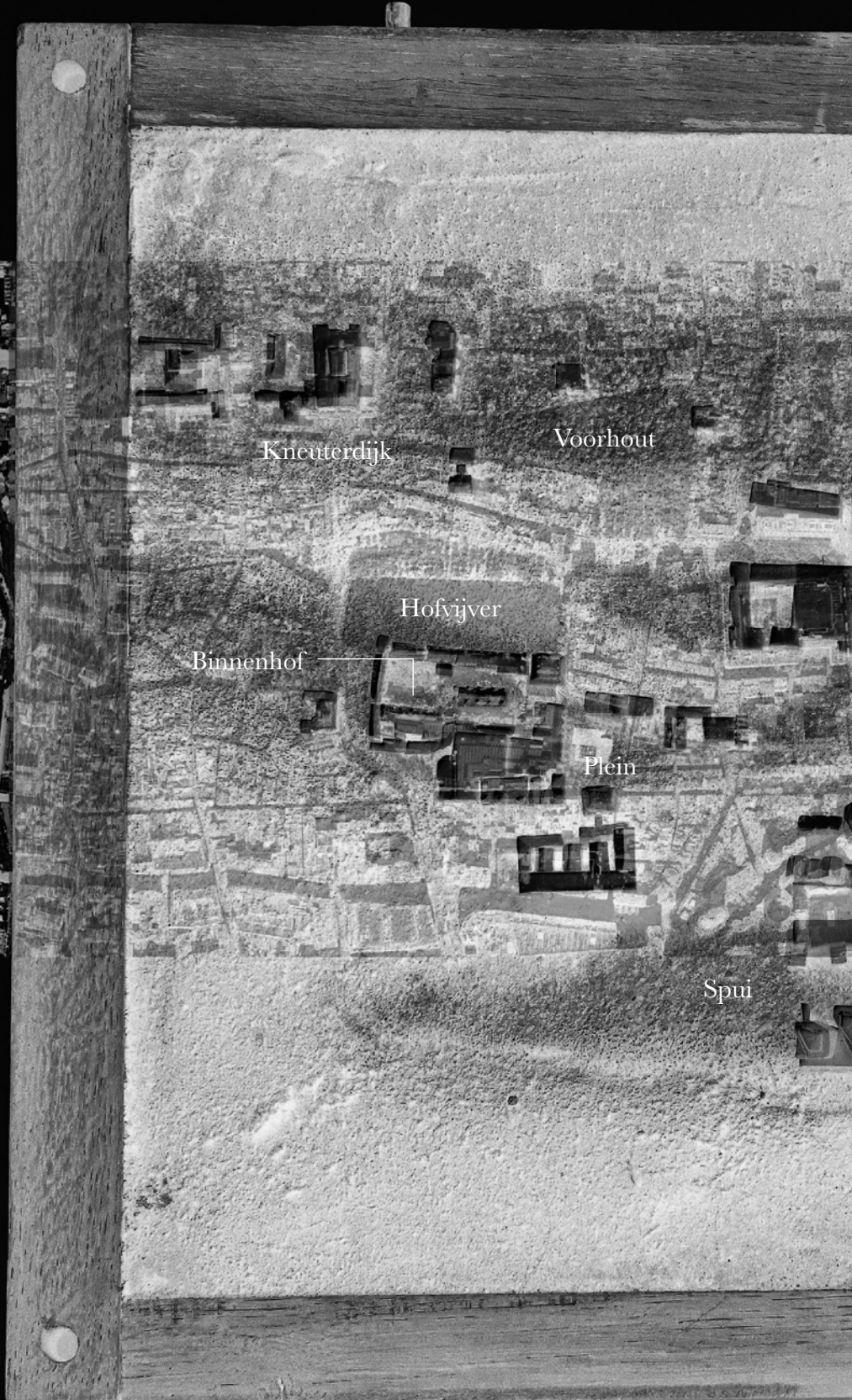

Onderzoeksmacquette - Centrum van Den Haag - Prestedelijk landschap en politieke instituties

Kneuterdijk

Voorhout

Hofvijver

Binnenhof

Plein

Spui

Malieveld

Haagse bos

Koekamp

Bezuidenhoutseweg

A12

Ontstaan van de macht

Al ruim achthonderd jaar zetelt ons landsbestuur in Den Haag. Vanaf het moment dat de graaf van Holland zijn hof op een van de strandwallen vestigde, groeide de stad uit tot het centrum van de macht. De eerste sporen van deze macht worden zichtbaar in de dertiende eeuw, op de plek die we nu kennen als het Binnenhof. De ridderzaal vormde in die periode het hart van de grafelijke residentie, maar in de eeuwen die volgden breidde het complex zich verder uit. Na voltooiing bestond het uit drie gedeelten: het *Nederhof* (Buitenhof), *Binnenhof* en het *Tuinencomplex*. De laatste bevond zich buiten het Binnenhof op de plek waar zich nu de Statenpassage en het Plein bevindt. Deze ommuurde tuinen dienden als moestuin voor het hof, maar waren ook in gebruik als boomgaard. In deze tuinen werden bomen gekweekt die later een plek kregen in het Haagse bos.

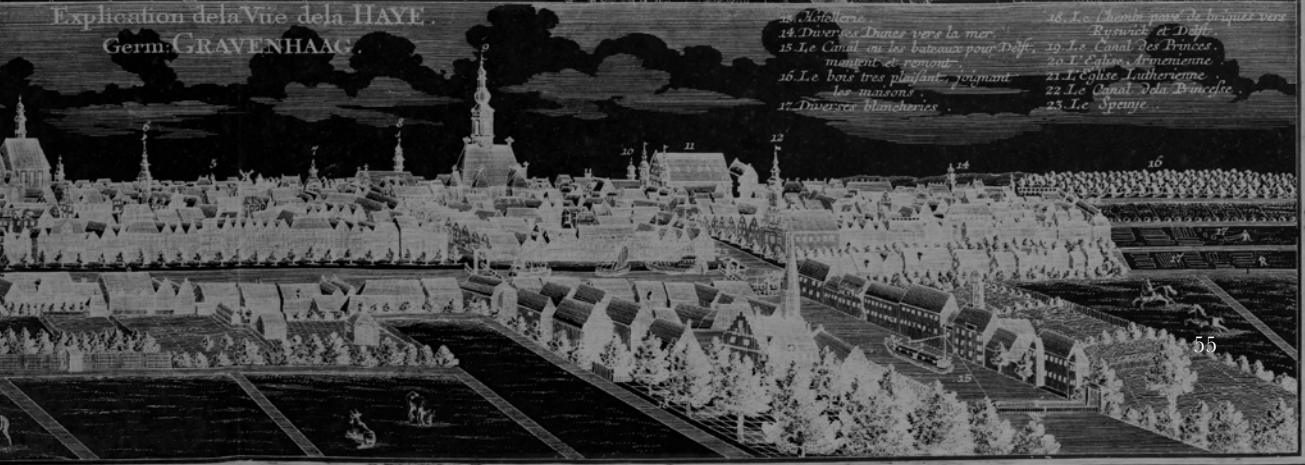
Macht trekt macht aan en zo ontstond er een rijke hofcultuur in de stad. Op de strandwal tegenover het Binnenhof – aan de andere kant van de Hofvijver – werden vanaf de vijftiende eeuw riante stadspaleizen gebouwd voor edellieden en bestuurders. De macht begon zich gestaag uit te breiden over de stad.

Historische kaart van Den Haag toont het Binnenhofcomplex met de aangrenzende tuinen. →
Bron: Haags Gemeentearchief

Explication de la Vue de la HAYE.
Germ: GRAVENHAAG.

- 13. L'Arrière.
- 14. Diverses Dunes vers la mer.
- 15. Le Canal ou les bateaux pour Défilé, montent et remont.
- 16. Le bois très plaçant, jouissant les maisons.
- 17. Diverses blancheries.
- 18. Le Nombre passé de laquize vers Ruswick et Delft.
- 19. Le Canal des Princes.
- 20. L'Église Arménienne.
- 21. L'Église Luthérienne.
- 22. Le Canal de la Brûlerie.
- 23. Le Spence.

Verschuivende macht

De geschiedenis van het landsbestuur en de stadsontwikkeling van Den Haag zijn nauw met elkaar verweven. De achthonderdjarige bestaansgeschiedenis van de stad als regeringscentrum wordt gekenmerkt door grote omwentelingen. De macht veranderde, breidde zich uit en raakte verspreid over de stad. Nieuwe staatsrechtelijke instituties dienden zich aan terwijl andere uit beeld verdwenen. Den Haag vormt daarmee het strijdtoneel van verschuivende machtsverhoudingen die sporen achterlaten in de stad.

Het Binnenhof speelt in deze geschiedenis een centrale rol als de plek waaruit de macht zich heeft verspreid over de rest van de stad. Vanaf de late middeleeuwen maakt Den Haag grote veranderingen door. De stad groeit snel en de eerste instituties van het staatsbestel – zoals de *Raad van State* – krijgen vorm. Op de hoge zandgronden breidt de macht zich verder uit buiten de grenzen van het Binnenhof. Langs de Kneuterdijk, Voorhout en het Plein verrijzen nieuwe stadspaleizen om het groeiende aantal instituties te huisvesten. Na de invoering van de *Staatsregeling* in 1798 – de eerste constitutie van ons land – verschenen de eerste uitvoerende agentschappen van het landsbestuur, de voorlopers van de ministeries. In de negentiende eeuw maakt Den Haag wederom een periode van explosieve groei en grote verandering door. De contouren van de staatsinrichting zoals we die nu kennen worden zichtbaar na grote hervormingen. Ondertussen raakt het Binnenhof in verval en er wordt openlijk nagedacht over een nieuw regeringscentrum. Tot twee keer toe dreigt het Binnenhof zelfs gesloopt te worden.

Op de drempel van de twintigste eeuw ontstaan de eerste ideeën om van Den Haag de hoofdstad van internationale vrede te maken. Tijdens twee vredesconferenties – die plaatsvinden in Huis ten Bosch – worden plannen gemaakt voor de bouw van een internationaal gerechtshof. De internationale gasten en staatshoofden zijn gecharmeerd van de omgeving rond het paleis en laten hun blik vallen op het Haagse bos voor de bouw van een Vredespaleis. De Akte van Redemptie gooit echter roet in het eten, waardoor het internationaal gerechtshof elders in de stad gebouwd wordt.

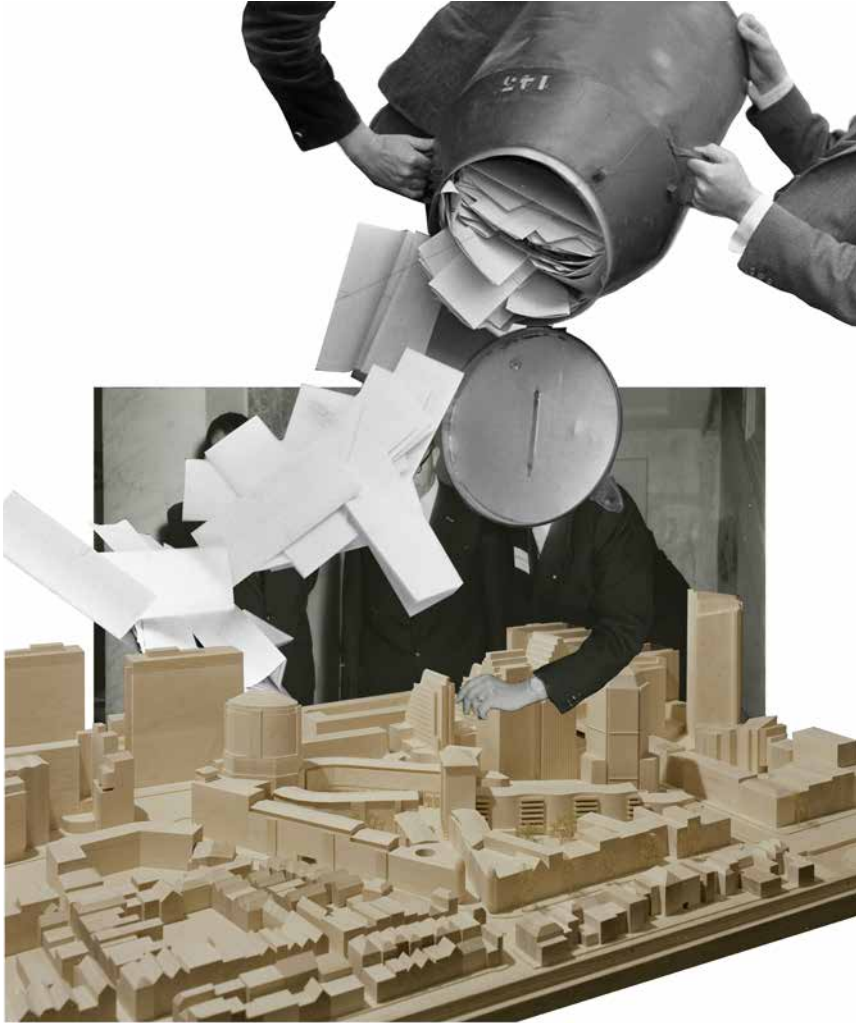
Afb. 16 Binnenhof, renovatie aan het torentje van het Departement van Binnenlandse Zaken. Omstreeks 1913.
↓
Bron: Haags Gemeentearchief

Hoewel de sloop van het Binnenhof van tafel is, worden er nog steeds plannen gemaakt voor een nieuw regeringscentrum. In de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog gaat architect Dudok aan de slag met een structuurplan voor de wederopbouw van de stad. Daarin wijst hij het *Spuikwartier* aan als de plek waar een nieuw regeringscentrum moet verrijzen. In navolging van Dudok ging ook rijksbouwmeester Friedhoff aan de slag met een plan dat grotendeels aansloot bij de ideeën van Dudok. In de plannen van Friedhoff werd het nieuwe regeringscentrum uitgebreid in de richting van *Bezuidenhout*. Met als hoogtepunt een nieuw regeringsgebouw op de Koekamp. Door een gebrek aan geld en gronden werd er afgezien van het plan en de Akte van Redemptie voorkwam ternauwernood bouw in de Koekamp.

In de wederopbouwperiode groeide het ambtenarenapparaat hard en werden de huisvestingsproblemen groter. In de jaren vijftig moest een speciale commissie de impasse doorbreken. Deze commissie kwam met het voorstel om het nieuwe regeringscentrum te koppelen aan een nieuwe stadsentree voor het toenemende autoverkeer. De plannen voor de Utrechtsebaan waren geboren.

Een samenhangend nieuw regeringscentrum komt er echter niet. Het blijft bij een verzameling van nieuwe ministeries en rijkskantoren. Rond de eeuwwisseling ontstaat ook in het Spuikwartier een cluster van nieuwe rijksgebouwen naar het *Plan-resident* van Rob Krier. Met als meest recente toevoeging de nieuwe superministeries die bekend staan als de *JuBi-torens*, een samenvoeging van de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken.

Collage van het Plan Resident
Bron: auteur

↑
Afb. 17

Bouwen aan de macht

Ontwerpen voor de macht

1 De Holvijver vormt de levensader van de Haagse macht. Hier vestigt graaf Floris IV van Holland zijn hof op een kege dijkweg: het Binnenhof.

2 Macht trekt macht aan. Rond de Holvijver ontstaat een rijk Hofboulevard met stadspaleizen aan het Vuurhout.

3 Ministeries van kolonien, en Financien vestigen zich aan het Plein.

4

5 Zoeken naar een nationale identiteit in overheidgebouwen en monumenten.

6 De plannen om van Den Haag de wereldhoofdstad te maken komen niet verder dan de tekenkast, maar het zorgt er wel voor dat het internationaal gerechtshof neerstrijkt het vredepaleis.

7 Het gebouw van ingehaalde door de keer verhuizen.

Grafelijk Hof

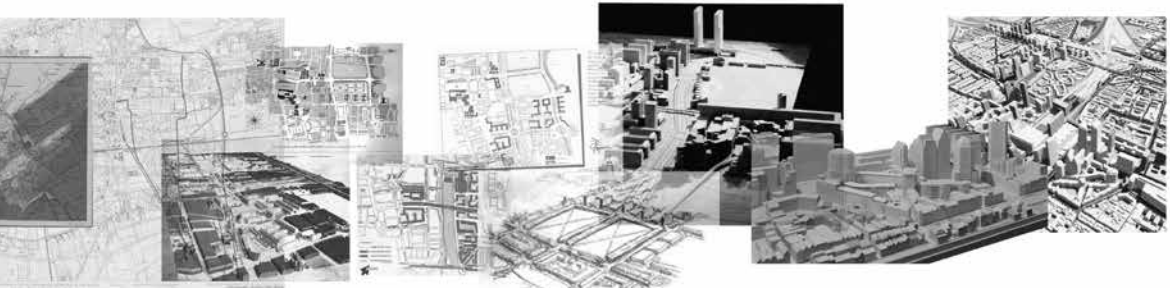
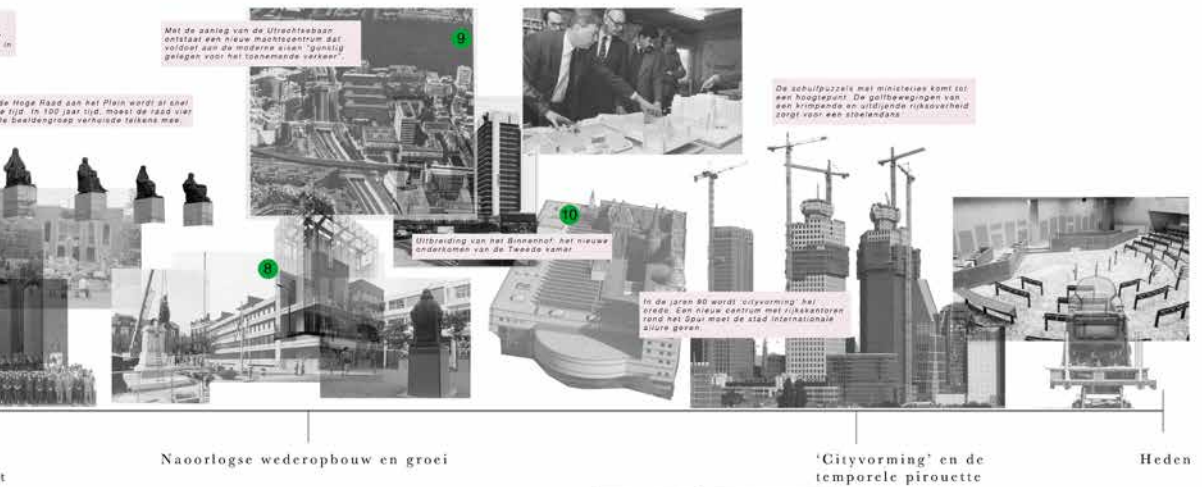
Ontstaan van het landsbestuur

19e-eeuwse staatsvorming

Stad van internationaal recht

Het Binnenhof raakte in verval. Tot twee keer toe werd het complex bijna afgebroken, om plaats te maken voor een nieuw representatiecentrum dat voldeed aan de moderne standaarden.

Afb. 18 Tijdlijn toont de wijze waarop macht zich heeft gevormd en verspreid over de stad. De bovenkant toont gebouwde voorbeelden van macht, de onderkant laat de plannen zien die hieraan ten grondslag lagen.
 ↓
 Bron: auteur

Vredespaleis

Voorhout

Malieveld

Buitenhof

Spui

Afb. 19 De kaart toont hoe macht zich over de stad heeft verspreid. De cirkels geven uitdrukking aan de clusters van macht die zijn ontstaan.
Bron: auteur

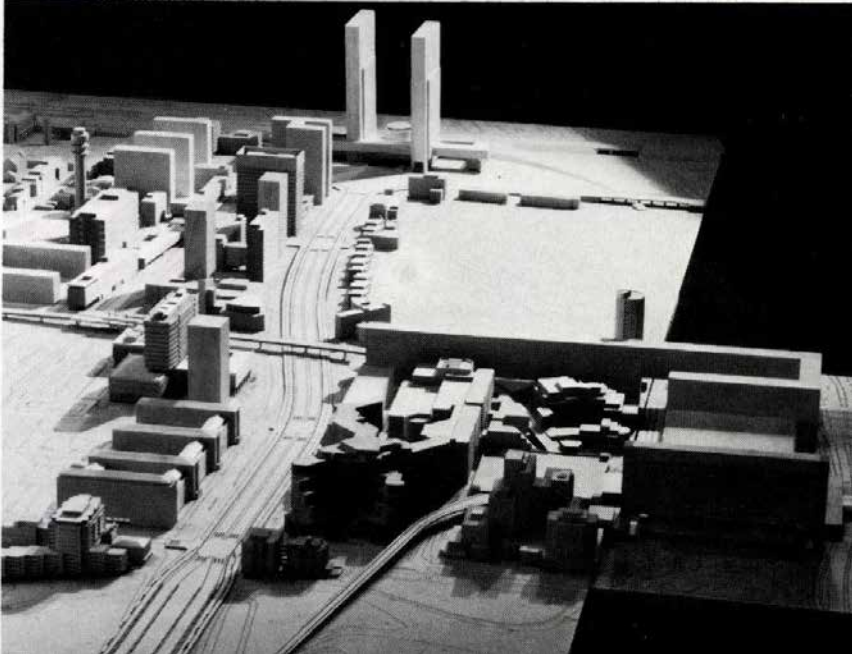

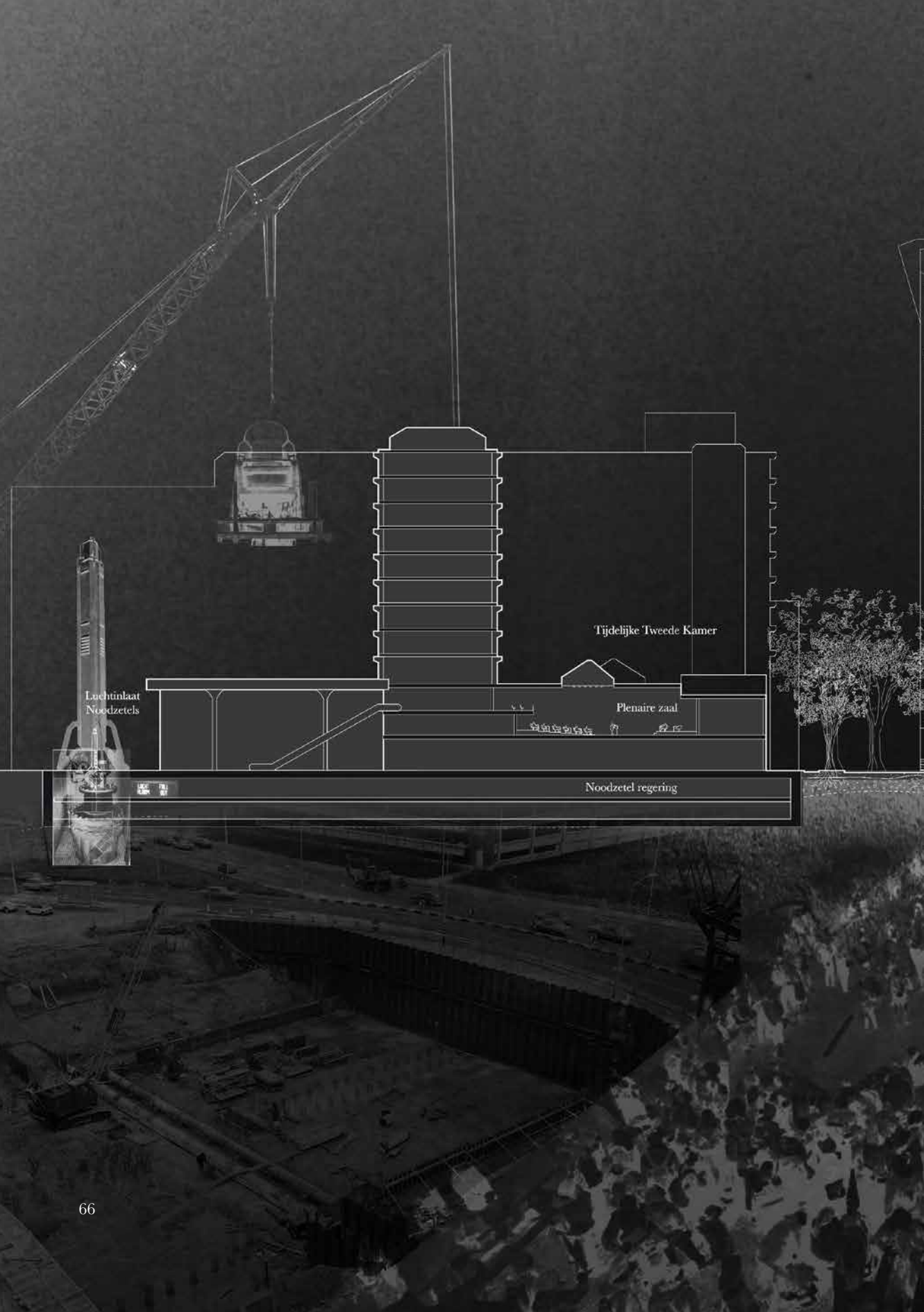
Utrechtsebaan

Het zwaartepunt van de macht is tijdelijk verschoven naar de Utrechtsebaan. Nu het Binnenhof voor langere tijd wordt verbouwd, komen drie belangrijke instituties samen rond de stadssnelweg: de Tweede Kamer, het Ministerie van Economische zaken en Klimaat en het Paleis van Justitie. De snelweg – die oorspronkelijk is aangelegd om het nieuwe regeringscentrum te ontsluiten – houdt de drie machten uit elkaar. Daarmee is de Utrechtsebaan een symbolische plek geworden. Niet alleen de macht verschoof naar deze plek, de tegenmacht verschoof mee. De snelweg is een politieke ruimte geworden waar klimaatactivisten van zich laten horen in een poging toekomstig leven een stem te geven. Is dit het begin van een nieuwe oriëntatie op de toekomst en een nieuw hoofdstuk voor de stad?

Maquette van de Utrechtsebaan Afb. 20
door Benthem Crouwel.
Bron: De Architect ↗

Bezetting van de Utrechtsebaan Afb. 21
door Extinction Rebellion.
Bron: Sebastian Barel →

Luchtinlaat
Noodzetels

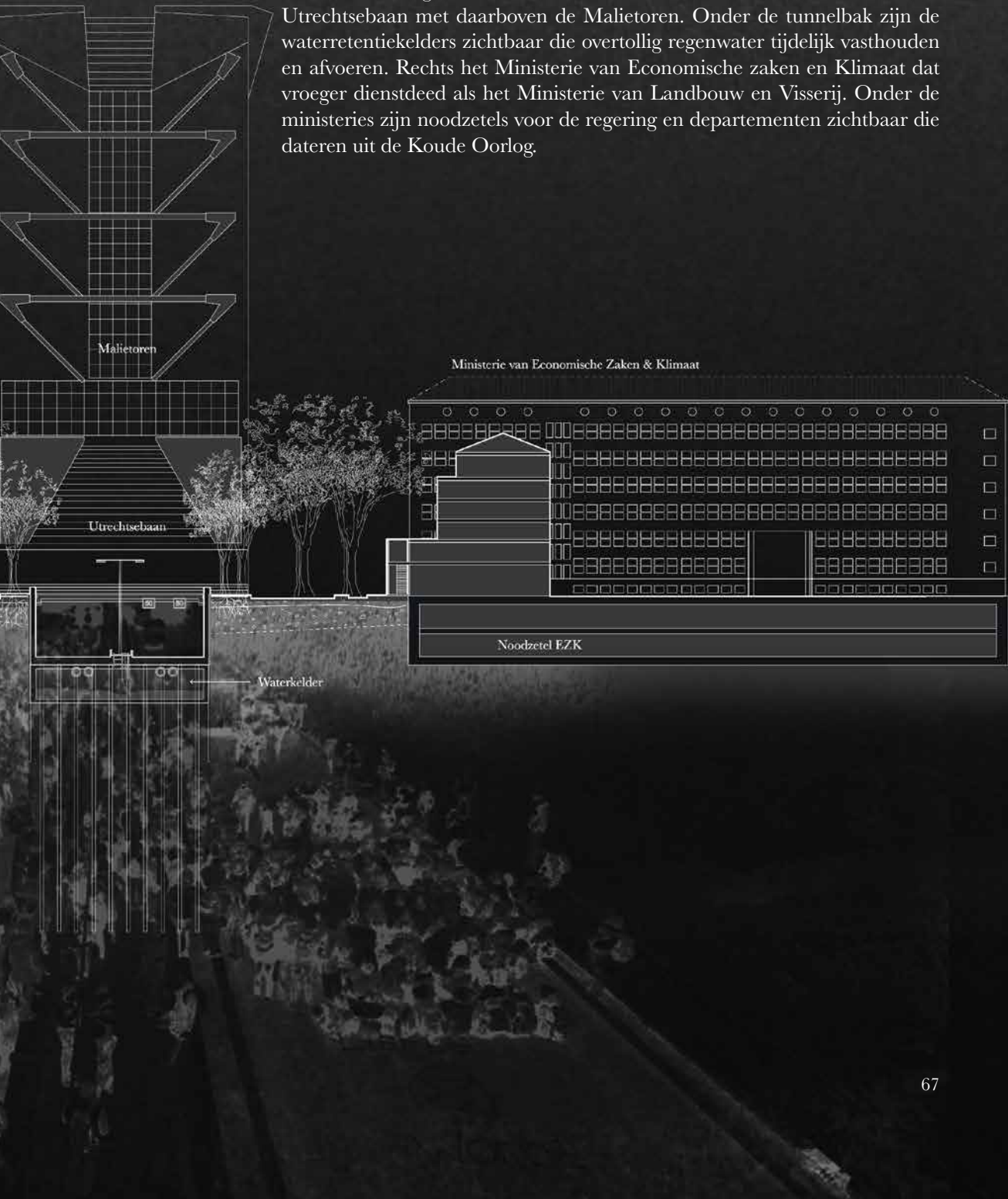
Tijdelijke Tweede Kamer

Plenaire zaal

Noodzetel regering

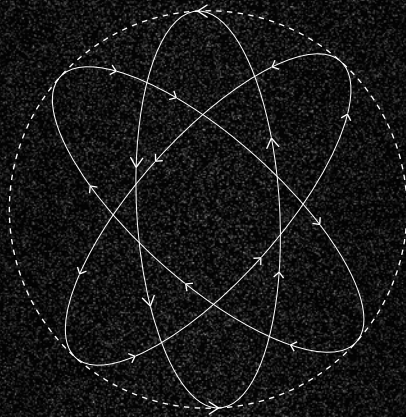
De Utrechtsebaan is een politieke ruimte geworden

De dwarsdoorsnede laat de huidige situatie rond de Utrechtsebaan zien. Links in beeld is de tijdelijke huisvesting van de Tweede Kamer zichtbaar in het voormalige Ministerie van Buitenlandse Zaken. In het midden de Utrechtsebaan met daarboven de Malietoren. Onder de tunnelbak zijn de waterretentiekelders zichtbaar die overtollig regenwater tijdelijk vasthouden en afvoeren. Rechts het Ministerie van Economische zaken en Klimaat dat vroeger dienstdeed als het Ministerie van Landbouw en Visserij. Onder de ministeries zijn noodzetels voor de regering en departementen zichtbaar die dateren uit de Koude Oorlog.

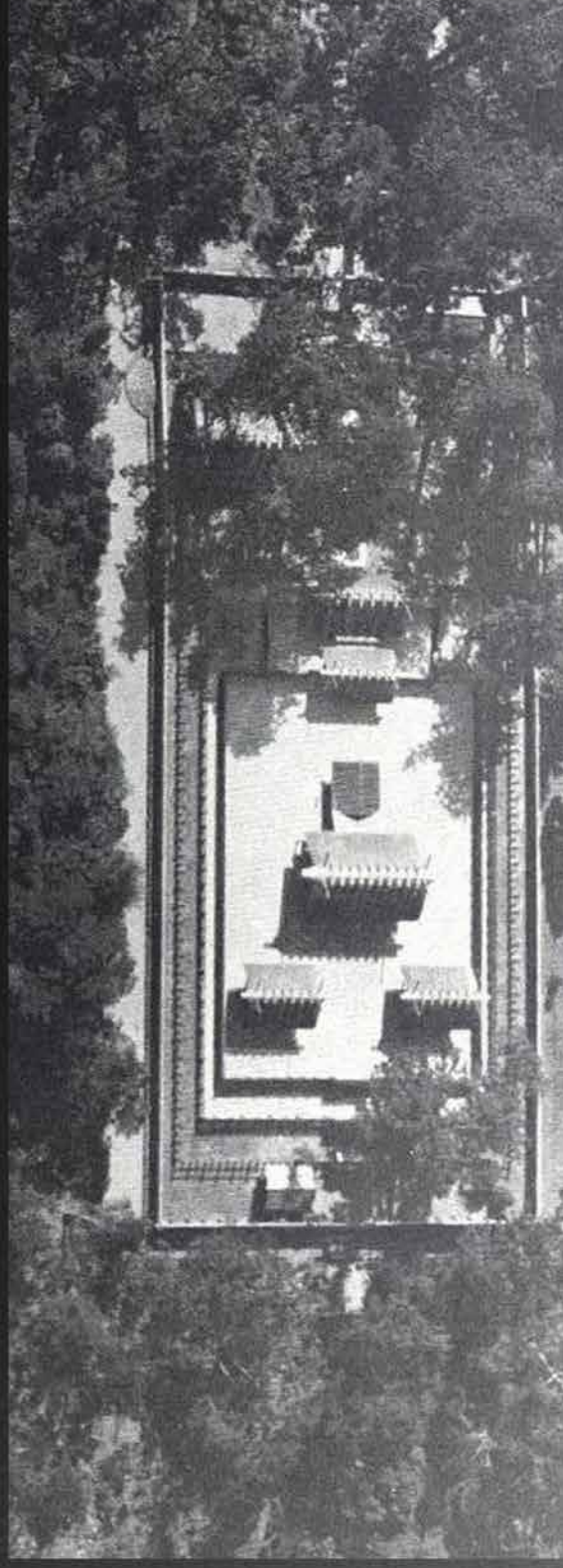
III

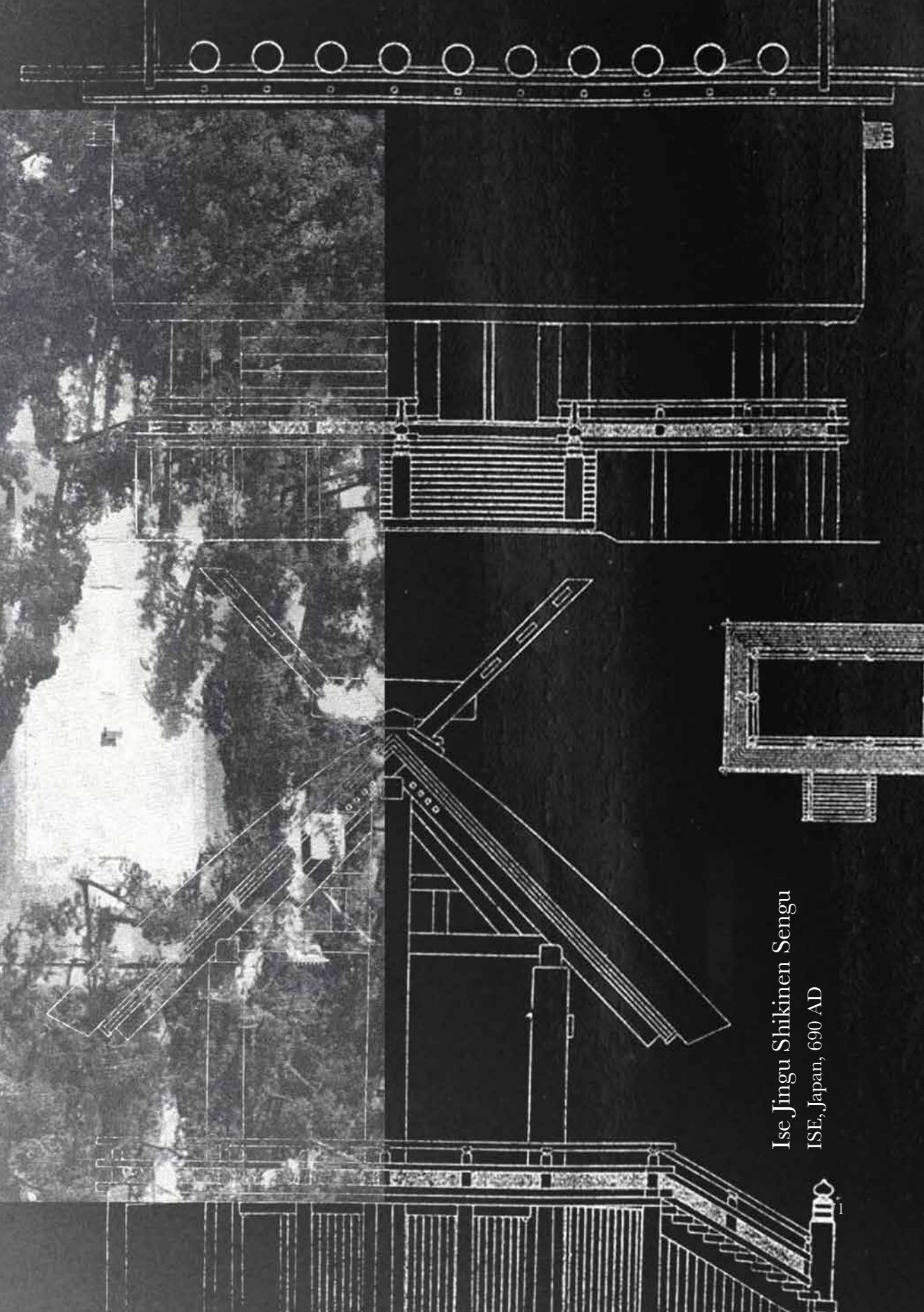
Everywhen

Waar kunnen we landen?

Shinto belief in tokowaka 常若, which means renewing objects to maintain a strong sense of divine prestige in pursuit of eternity, and as a way of passing building techniques from one generation to the next.

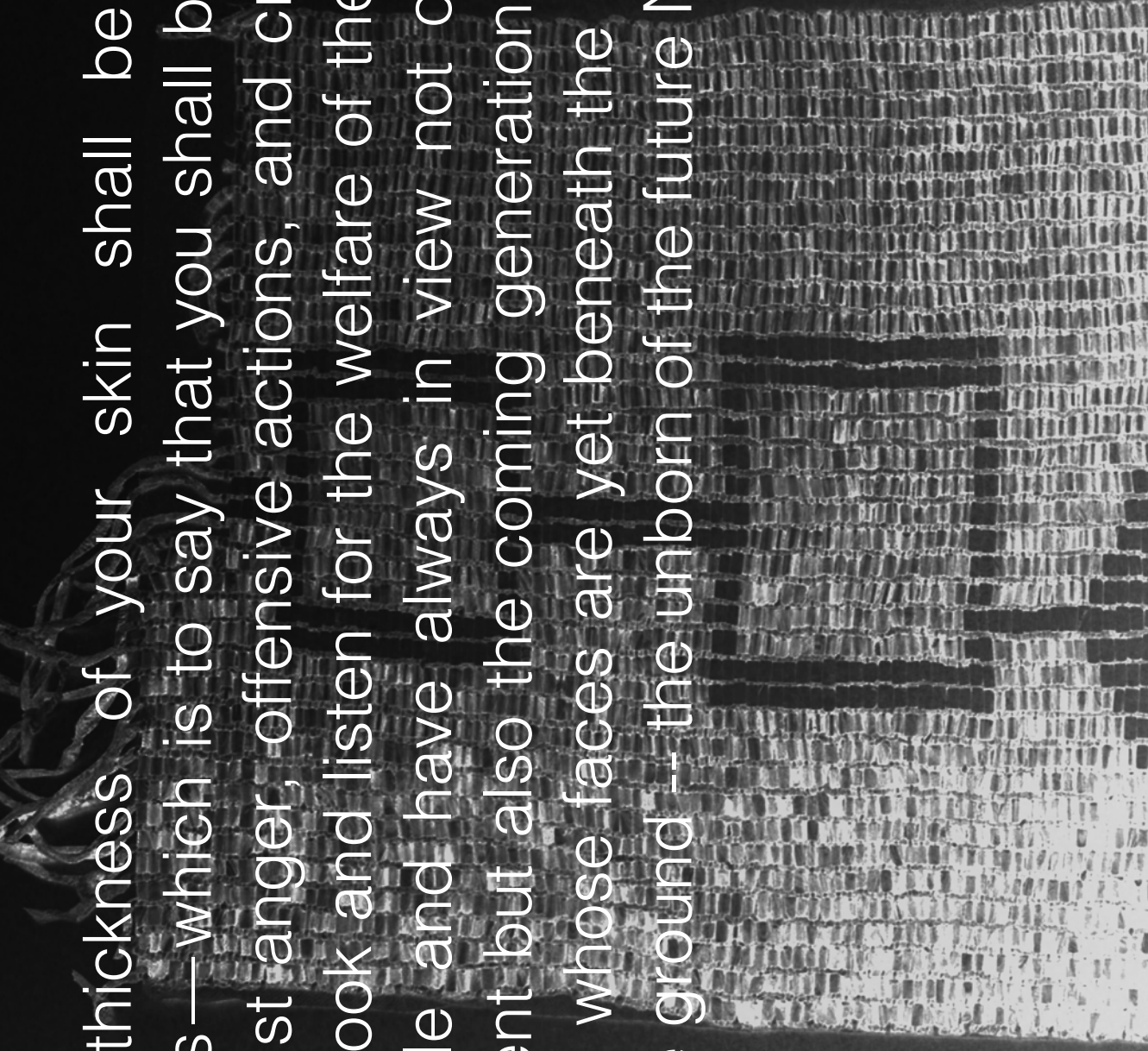

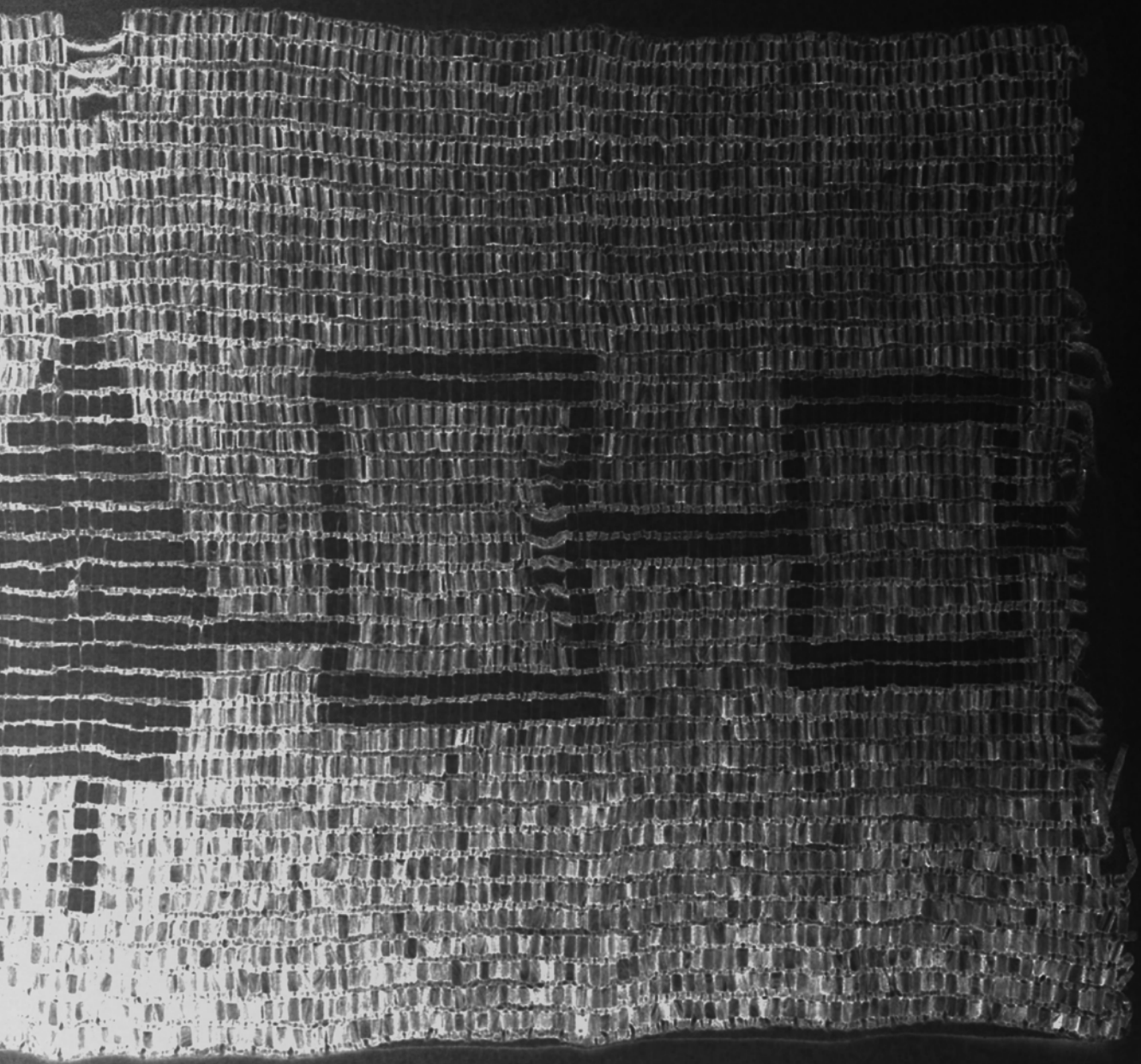
Ise Jingu Shikinen Sengu

ISE, Japan, 690 AD

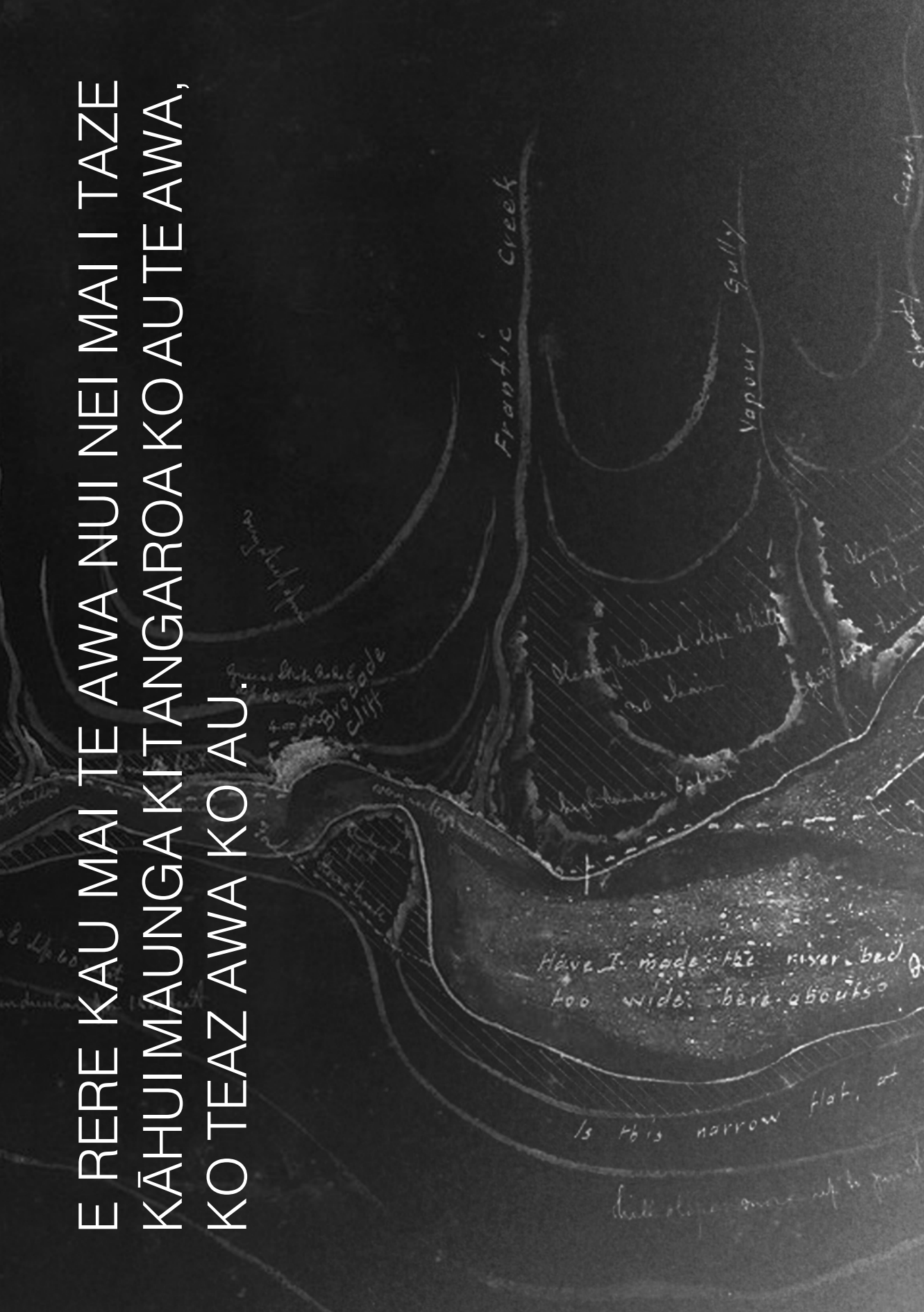
The thickness of your skin shall be seven spans—which is to say that you shall be proof against anger, offensive actions, and criticism. [...] Look and listen for the welfare of the whole people and have always in view not only the present but also the coming generations, even those whose faces are yet beneath the surface of the ground -- the unborn of the future Nation.

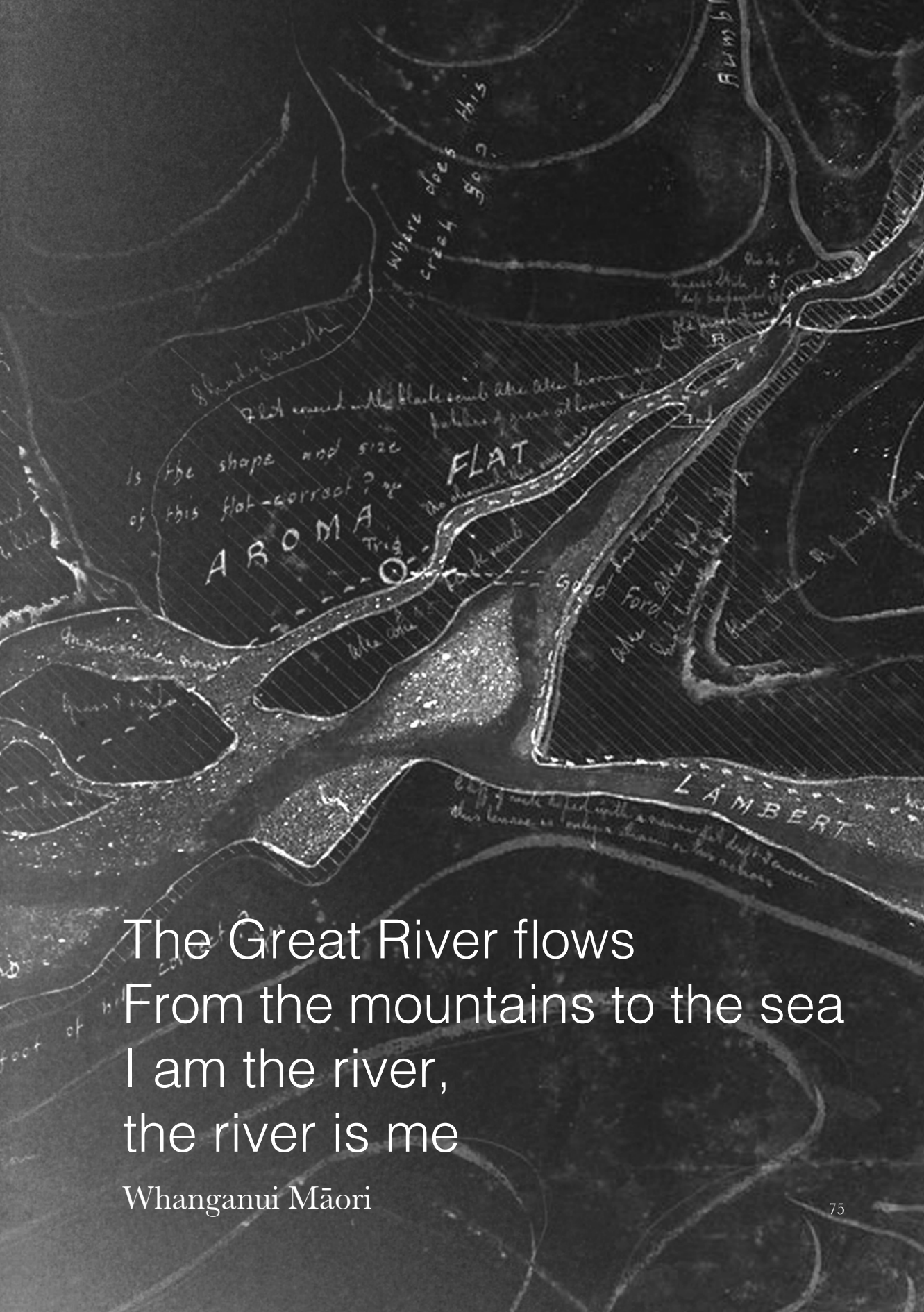

Law 28 of the Constitution
of the Iroquois Nation

E RERE KAU MAI TE AWA NUI NEI MAI I TAZE
KĀHUI MAUNGA KITA NGAROA KO AU TE AWA,
KO TEAZ AWA KO AU.

The Great River flows
From the mountains to the sea
I am the river,
the river is me

Whanganui Māori

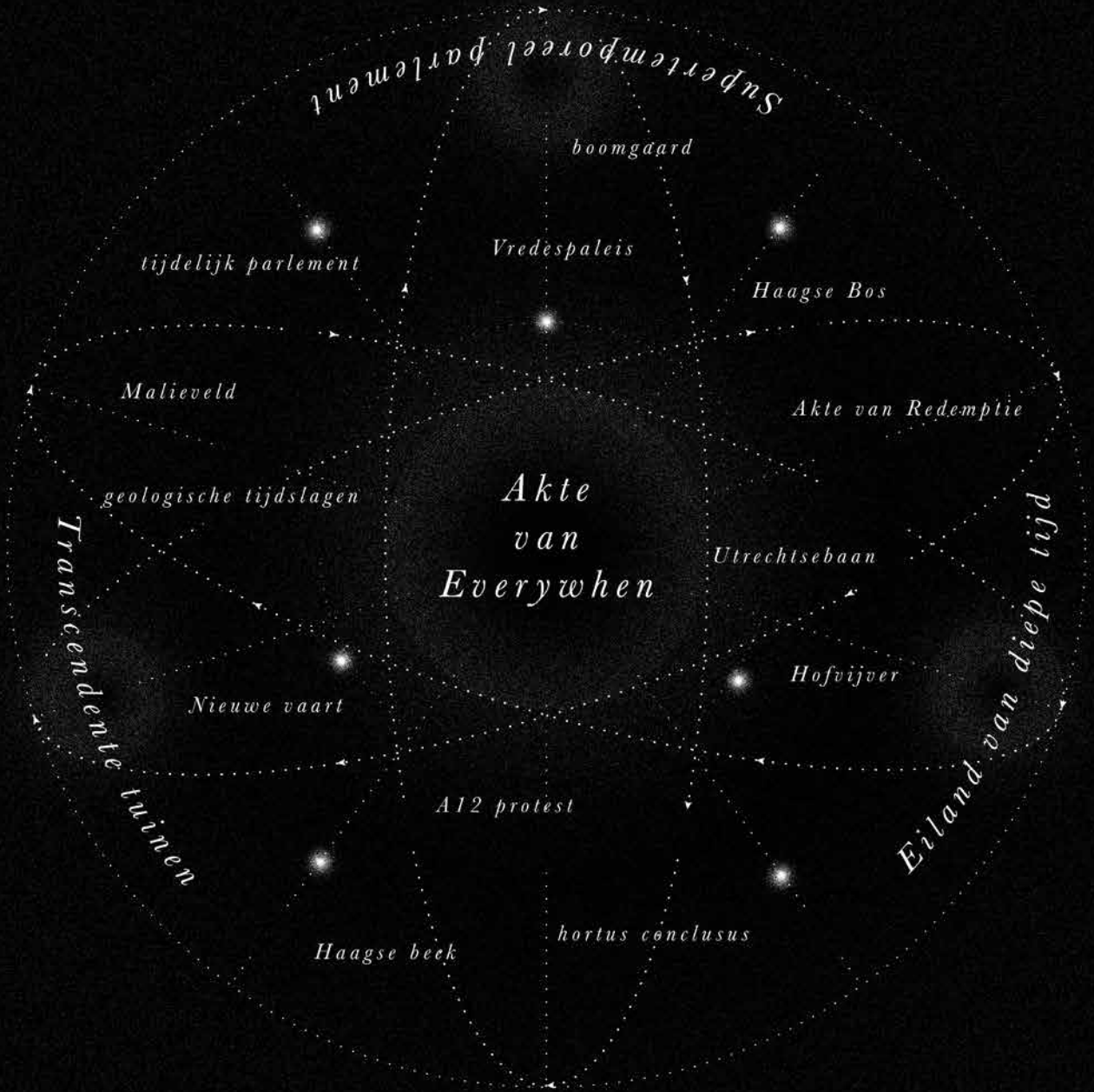
Zinnebeelden van Everywhen

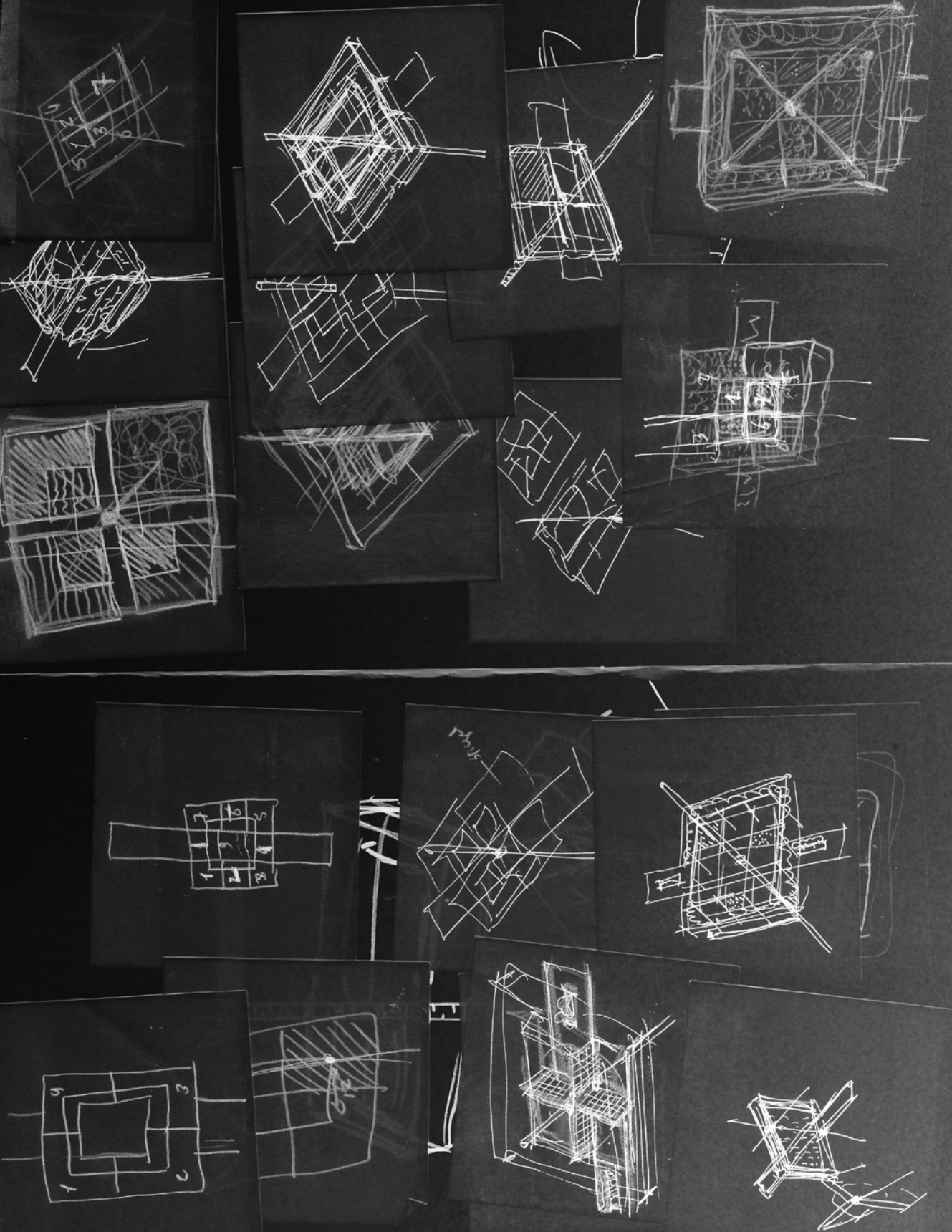
Tot dit punt was de blik gericht op het verleden en het heden, nu wordt daar de sprong voorwaarts aan toegevoegd. In dit derde hoofdstuk staat de vraag ‘Waar kunnen we landen?’ centraal. Daarmee verleggen we het blikveld naar de toekomst, maar zonder het verleden uit het oog te verliezen. De verzamelde verhalen over Den Haag vormen de aanzet voor een reeks speculatieve toekomstbeelden die hun oorsprong vinden in het verleden van de stad. De toekomstbeelden worden daarnaast gevoed door voorbeelden uit andere delen van de wereld, waar een cultuur van langetermijndenken verweven is met rituelen, instituties en de inrichting van de ruimte. Drie van deze voorbeelden komen terug in de zinnebeelden voor Den Haag:

- Het *zevendegeneratieprincipe* is een belangrijk onderdeel van de culturele traditie waarop inheemse gemeenschappen in Noord-Amerika zijn gebouwd. Het principe betreft toekomstige generaties met minimaal zeven sprongen vooruit bij het maken van beslissingen. Dit reikt veel verder dan de keuzes die we dagelijks nemen en heeft zelfs een plek in de wetten van Native Americans.
- Al ruim dertien eeuwen lang wordt de Japanse *Ise Jingu-tempel* om de twintig jaar ontmanteld en herbouwd. Dit intergenerationele ritueel leert ons om te denken en handelen als erflaters, zodat het heiligdom in zuivere staat kan worden doorgegeven aan toekomstige generaties.
- In Nieuw-Zeeland zijn op aandringen van de inheemse bevolking baanbrekende wetswijzingen doorgevoerd waarin rechten worden toegekend aan rivieren, bossen en bergen. Aan deze wetten ligt een filosofie ten grondslag waarin de aarde niet wordt gezien als eigendom van de huidige generatie, maar als iets dat we in bruikleen hebben. Dat betekent dat de aarde wordt beschouwd als een levende entiteit die in bloeiende staat wordt gehouden voor al het leven nu, en in de toekomst.

Door verschillende tijdslagen in Den Haag te verbinden met de bovengenoemde beginselen van langetermijndenken, ontstaat een nieuw beeld van de stad. De grens tussen verleden, heden en toekomst vervaagt, tot het punt waarop we Everywhen bereiken. De zinnebeelden vormen verhalen die afzonderlijk van elkaar te begrijpen zijn, maar worden bij elkaar gehouden door de *Akte van Everywhen*. Deze akte vormt het centrum van de zwaartekracht. Als een stelsel van planeten verhouden de zinnebeelden zich tot dit middelpunt: een document zonder begin of eind dat de condities schept waardoor de stad kan blijven gedijen.

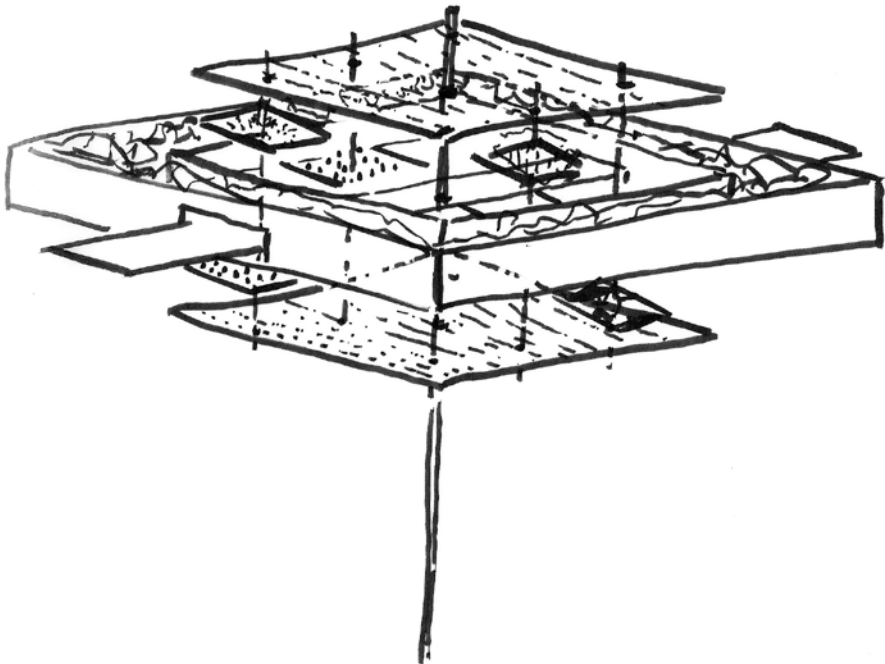
Planetair schema toont de relatie tussen de drie zinbeelden. De Akte van Everywhen vormt het centrum van de zwaartekracht. De drie zinbeelden bewegen zich afzonderlijk van elkaar in een baan om dit middelpunt.
Bron: auteur

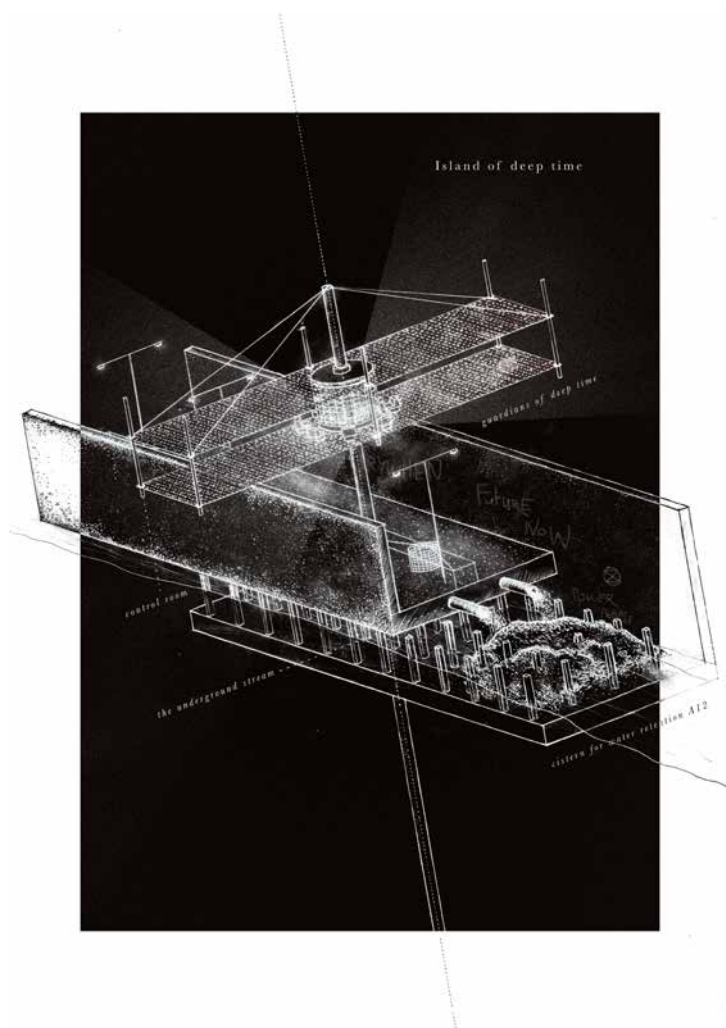

Compositie

Het ontwerpproces laat een zoektocht zien naar verschillende composities waarin de ruimtelijke verhalen gevat kunnen worden. Het streven naar een gelaagde opbouw – waarbij elementen boven en onder elkaar geplaatst kunnen worden – vormde daarom een belangrijk ontwerpbeginnsel. Hierdoor ontwikkelden de schetsen zich steeds meer in de richting van autonome ruimtelijke installaties die lijken te zweven in een lege ruimte. De verhalen worden op deze manier afzonderlijk leesbaar van elkaar, zonder dat er een chronologische samenhang bestaat. In de installaties komen verschillende schalen en tijdslagen samen: van uitgestrekte landschappen tot de zetels van een parlement.

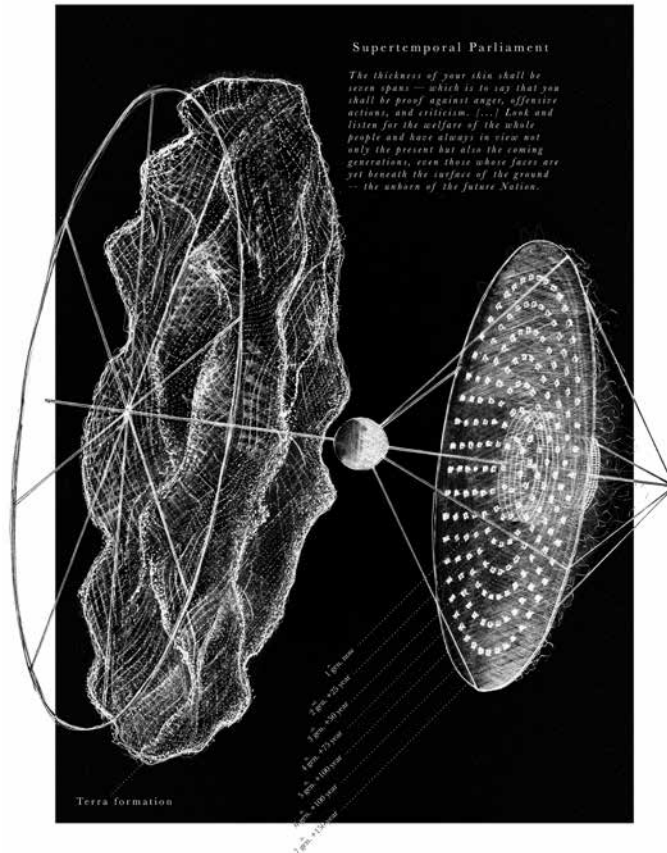

Drie zinnebeelden voor een mogelijke toekomst

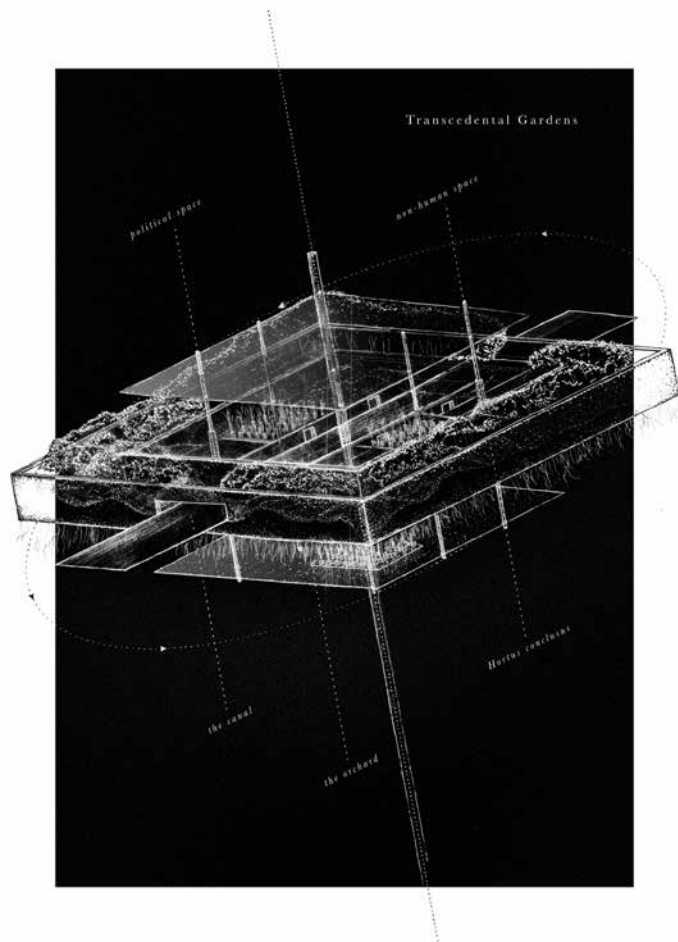
Eiland van diepe tijd

Het *Eiland van diepe tijd* stelt de gedachte centraal dat uitgestrekte natuurlijke processen – zoals sedimentatie, bodemerrosie en de vorming van natuurlijke watersystemen – een plek opeisen als actor in onze ruimtelijke stelsels.

Supertemporeel parlement

Het *Supertemporeel parlement* speelt met de gedachte van politieke representatie voorbij de grenzen van ons eigen bestaan. Deze gedachte krijgt vorm in een nieuwe soevereine macht, die toekomstig leven onderdeel maakt van politieke afwegingen die nu worden gemaakt.

Transcendente tuinen

De *Transcendente tuinen* geven invulling aan de gedachte dat intergenerationele rituelen ons kunnen helpen om in contact te komen met toekomstig leven. Het leert ons wat het betekent om te denken en handelen als erflater.

• Eerste control room

• Trage natuurlijke processen

n diepe tijd

• Utrechtsebaan

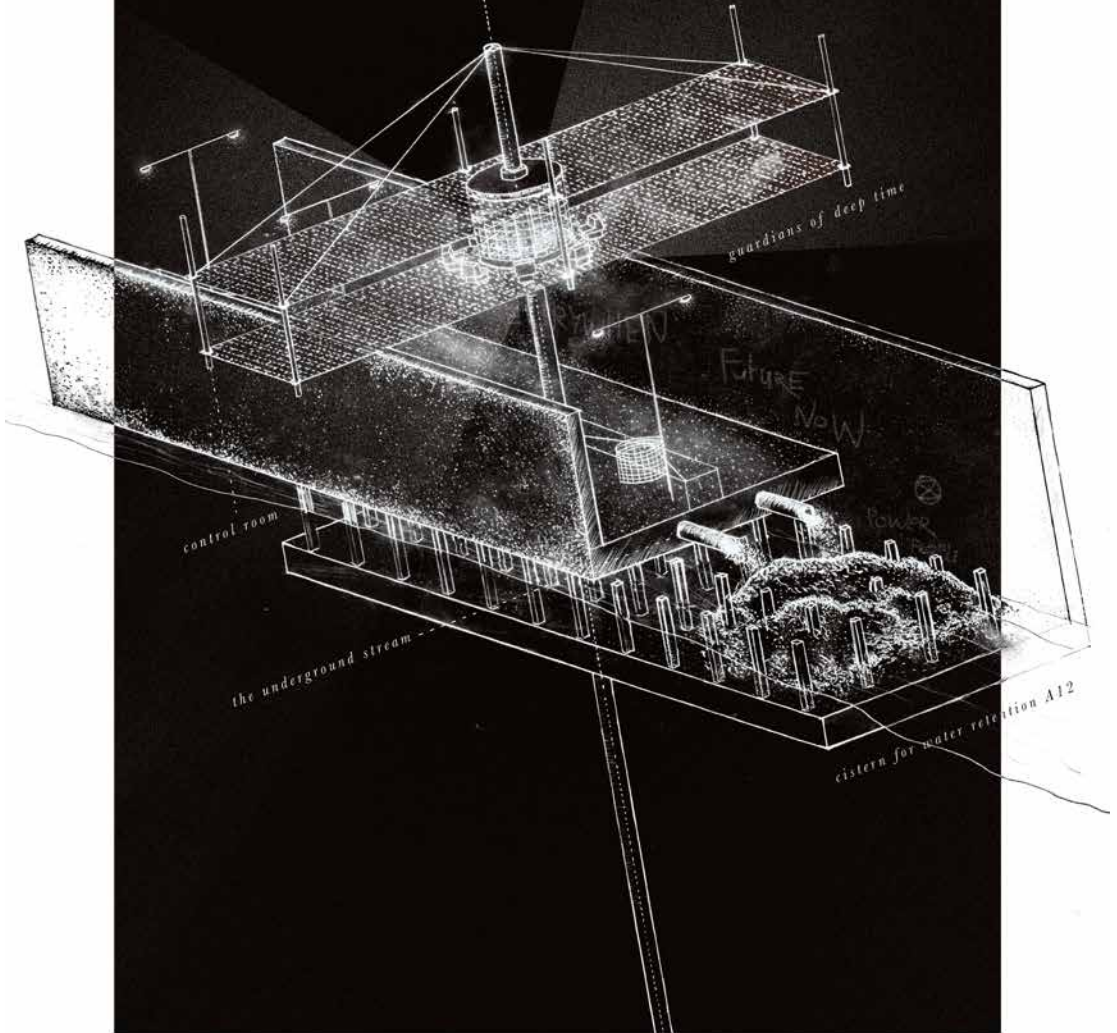
Eiland van diepe tijd

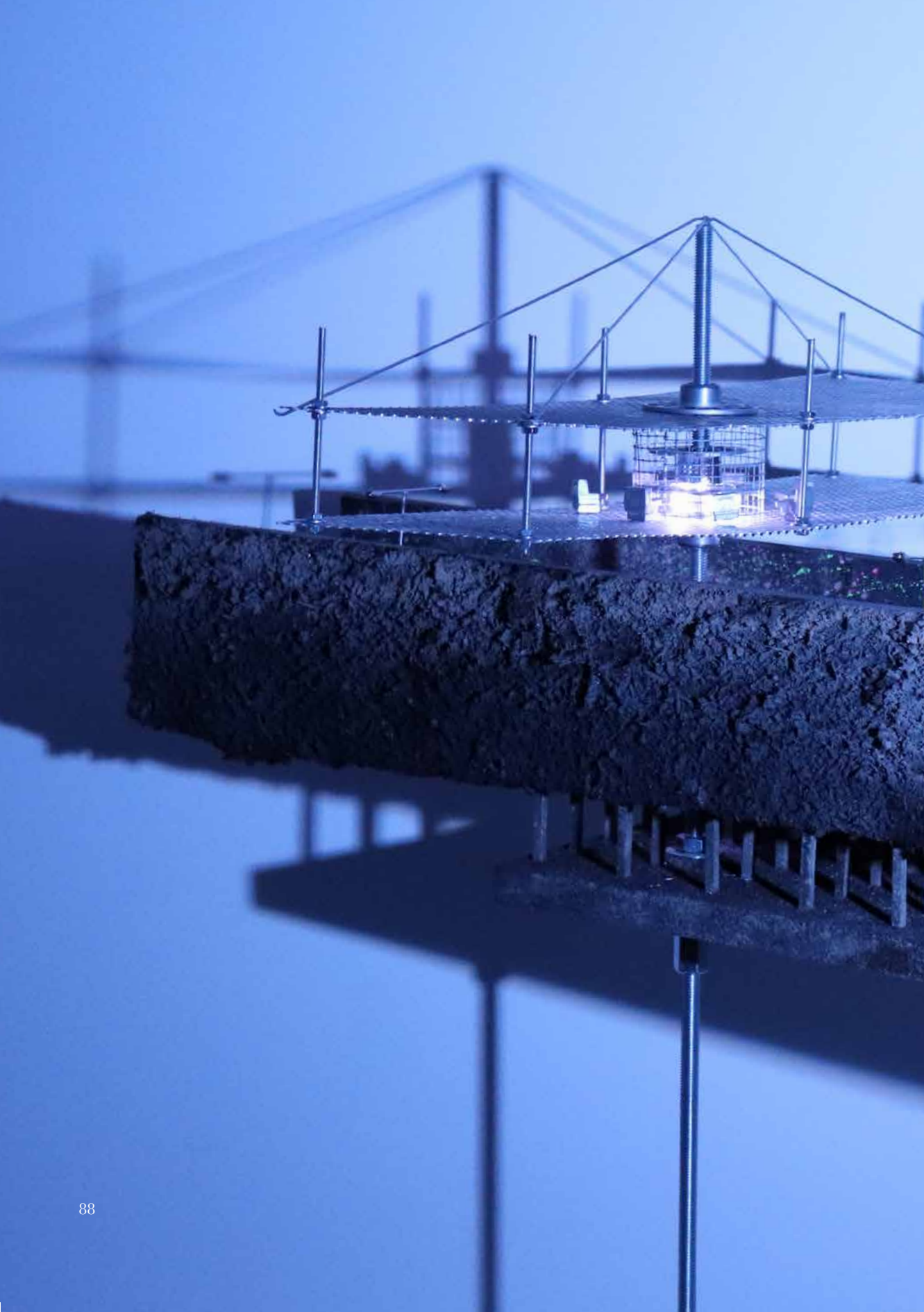
Verdiept in het landschap van de stad ligt een weg. Hier raasde ooit het autoverkeer met hoge snelheid door het centrum van Den Haag om een nieuw regeringscentrum te ontsluiten. Nu is het stil in de tunnelbak. Alleen de dikke muren van gewapend beton herinneren nog aan een tijd waarin de winst van seconden en minuten het rechtvaardigde om de stad met geweld te doorklieven. De bodem die er duizenden jaren over deed om zich te vormen, werd in enkele jaren afgegraven. De tijdslagen uitgewist. We plaatsten onszelf buiten de natuur en werden een kracht van geologische proporties, terwijl onze tijdshorizon ineenkromp tot minuten en seconden.

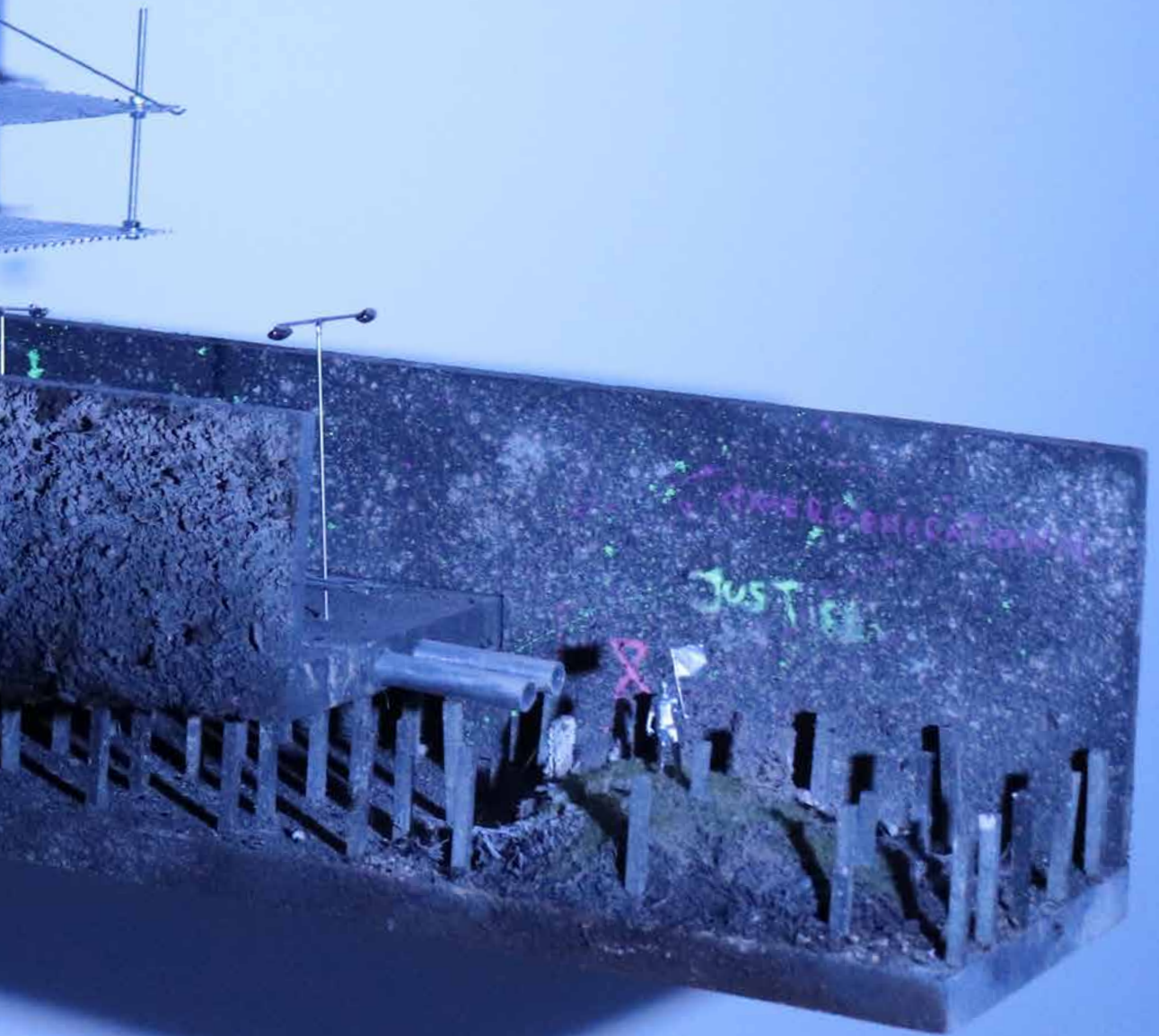
Die hoogmoed van onze soort heeft plaatsgemaakt voor een nederige houding ten aanzien van de tijd en de ruimte die ons omringt. De tunnel toont nu een pad naar de diepe tijd en brengt ons in verbinding met de natuurlijke processen waaruit de stad is ontstaan. Boven de weg zweeft een *control room*. Vanuit deze ruimte werd het streven naar efficiëntie aangewakkerd. De computers hielden de motor van vooruitgang draaiende, terwijl we steeds verder wegdreven van de oorsprong van ons bestaan.

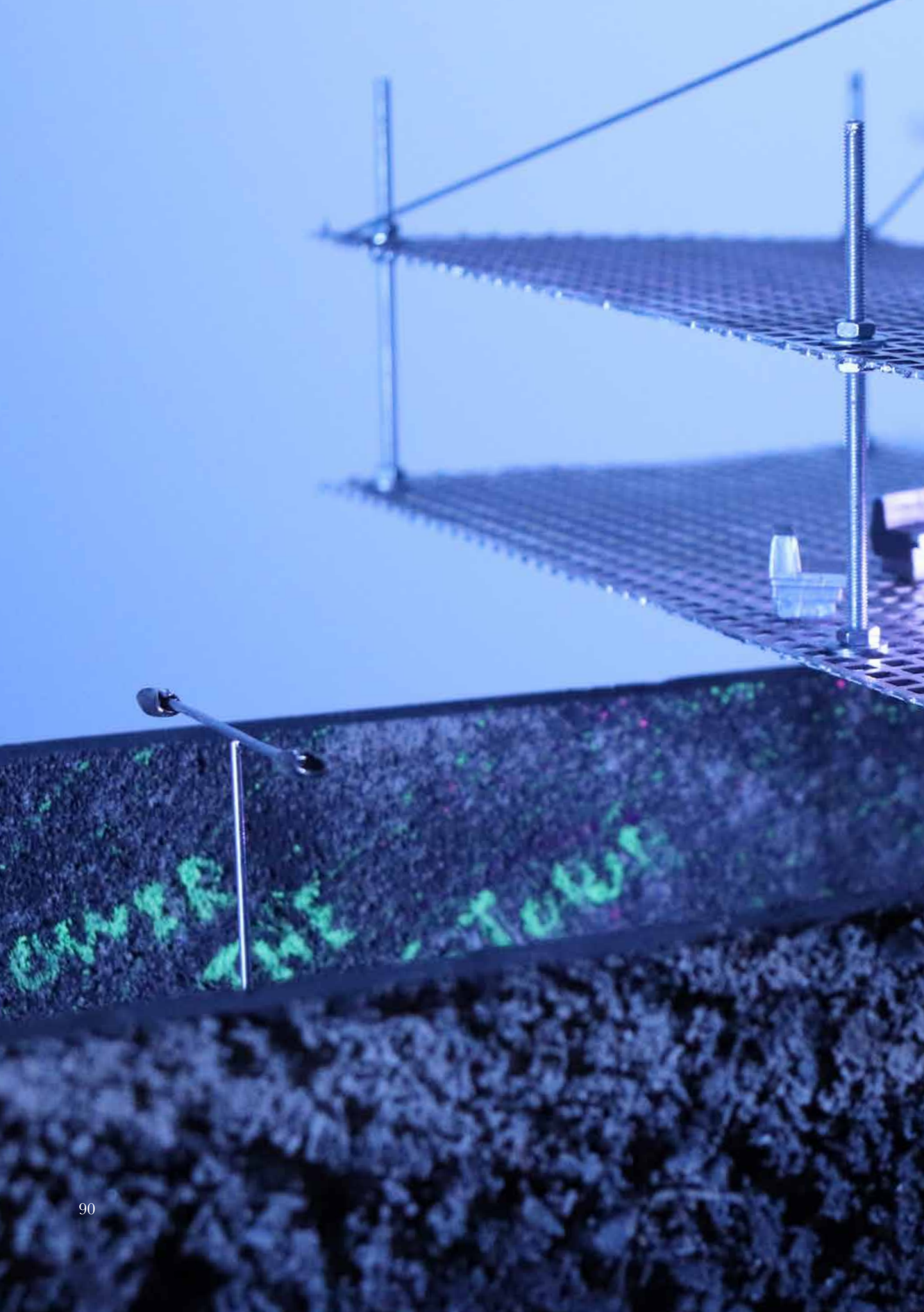
Een groeiende tegenmacht is erin geslaagd om de banden met de diepe tijd te herstellen. Een kronkelende beek verbindt de duinen met de rest van de stad. Langzaam sijpelt het water vanuit de hoge duinvalleien richting de lageregelegen veengronden. Daar mondt het uit in de vele waterbekkens die de stad rijk is, waaronder deze plek. In een natuurlijk proces – dat zich uitstrekt over eeuwen – worden sedimenten meegevoerd door het duinwater. Het water stroomt richting de weg die zich diep onder het oppervlak van de stad bevindt. Daar beginnen zich na verloop van tijd afzettingen te vormen in de tunnelbak. De sporen van de diepe tijd worden zichtbaar als zich langzaam een eiland begint te vormen rond de zware fundamenten van de weg. Het eiland en de natuurlijke processen die haar vormen zijn een actor geworden in de stad. Een entiteit waar de tegenmacht zich kan ontplooiën. De control room verzet zich niet langer tegen de krachten van de natuur en vormt nu het middelpunt van dit langetermijnproces. Hier wordt gewaakt over het Eiland van diepe tijd.

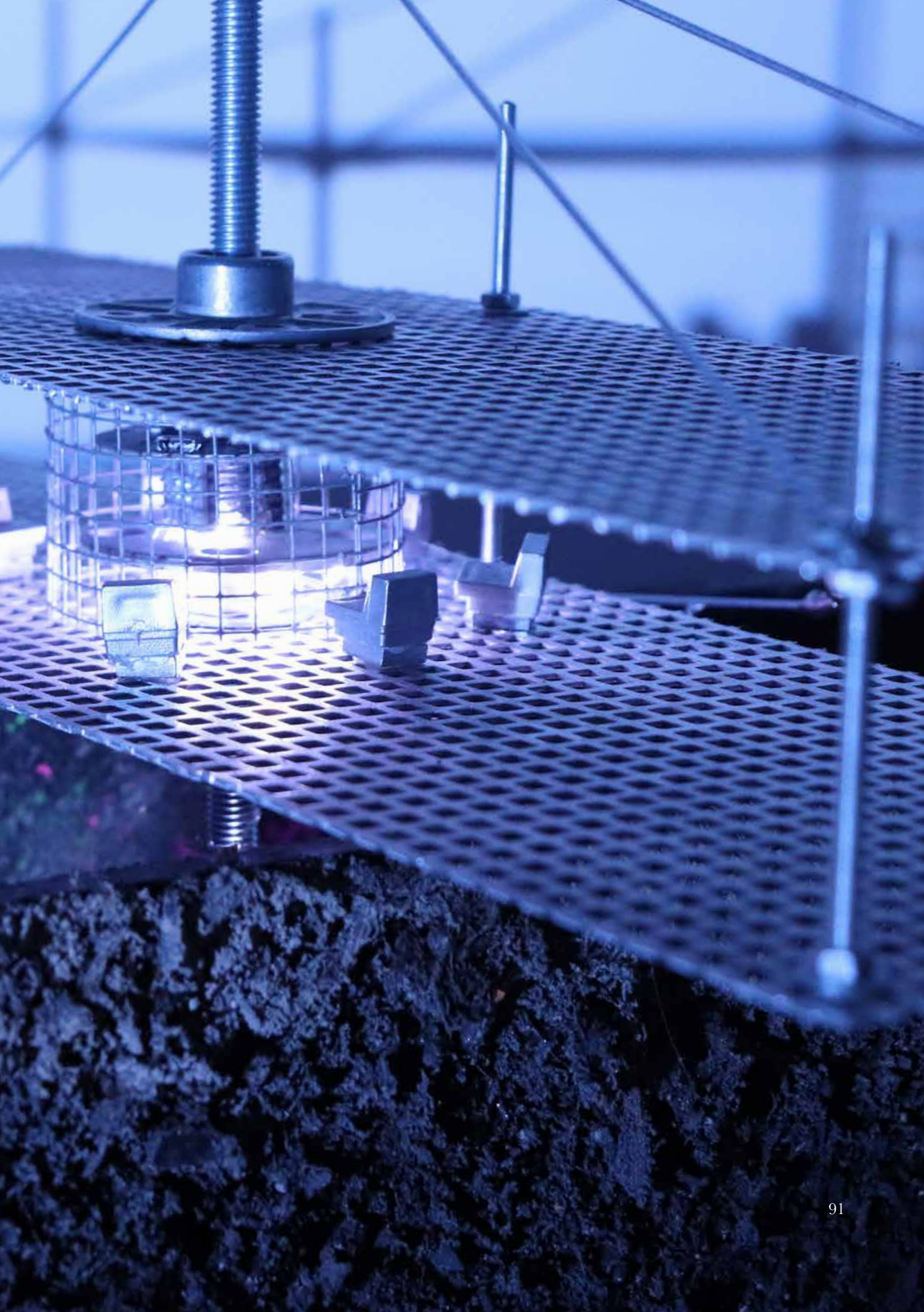
Island of deep time

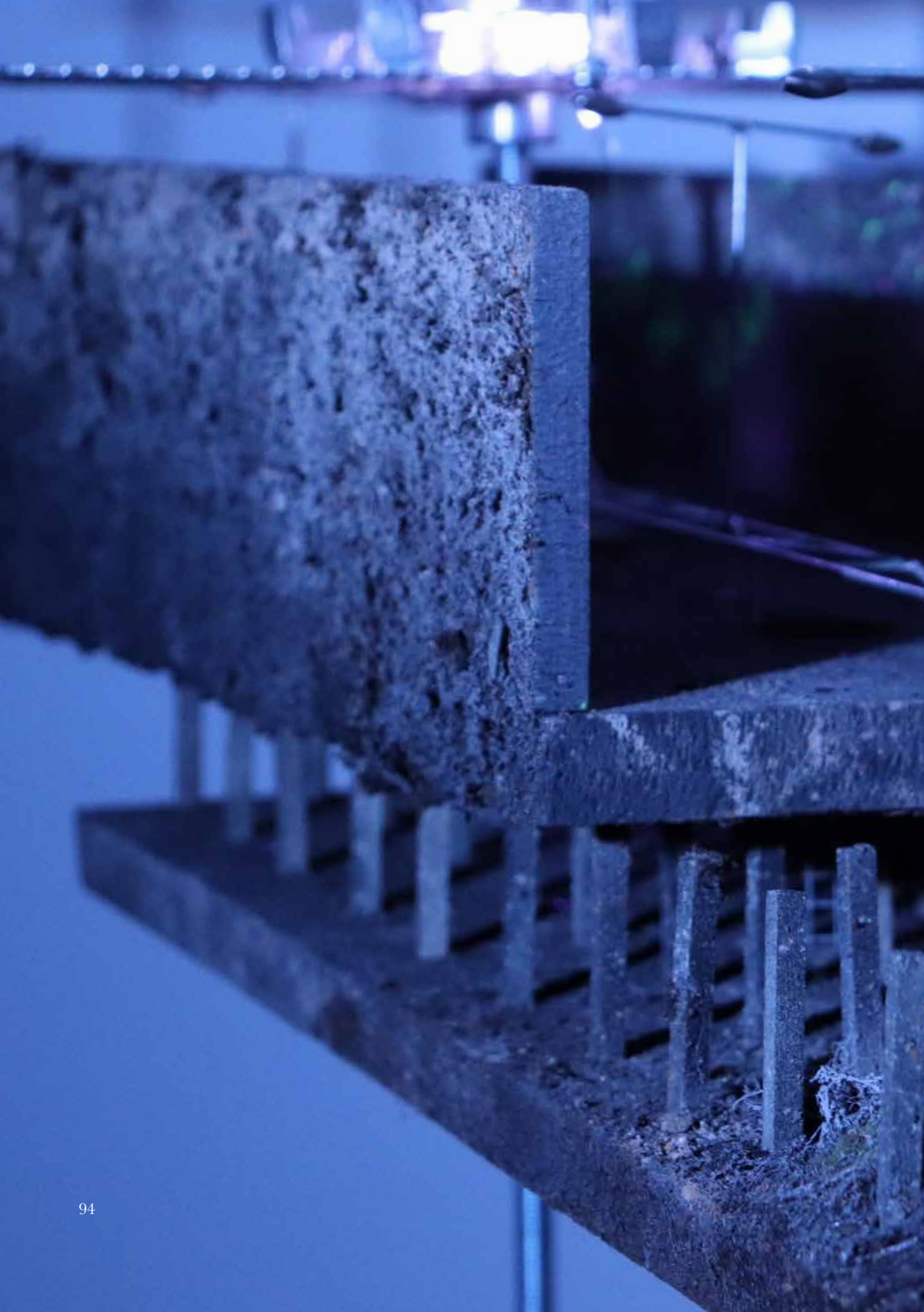

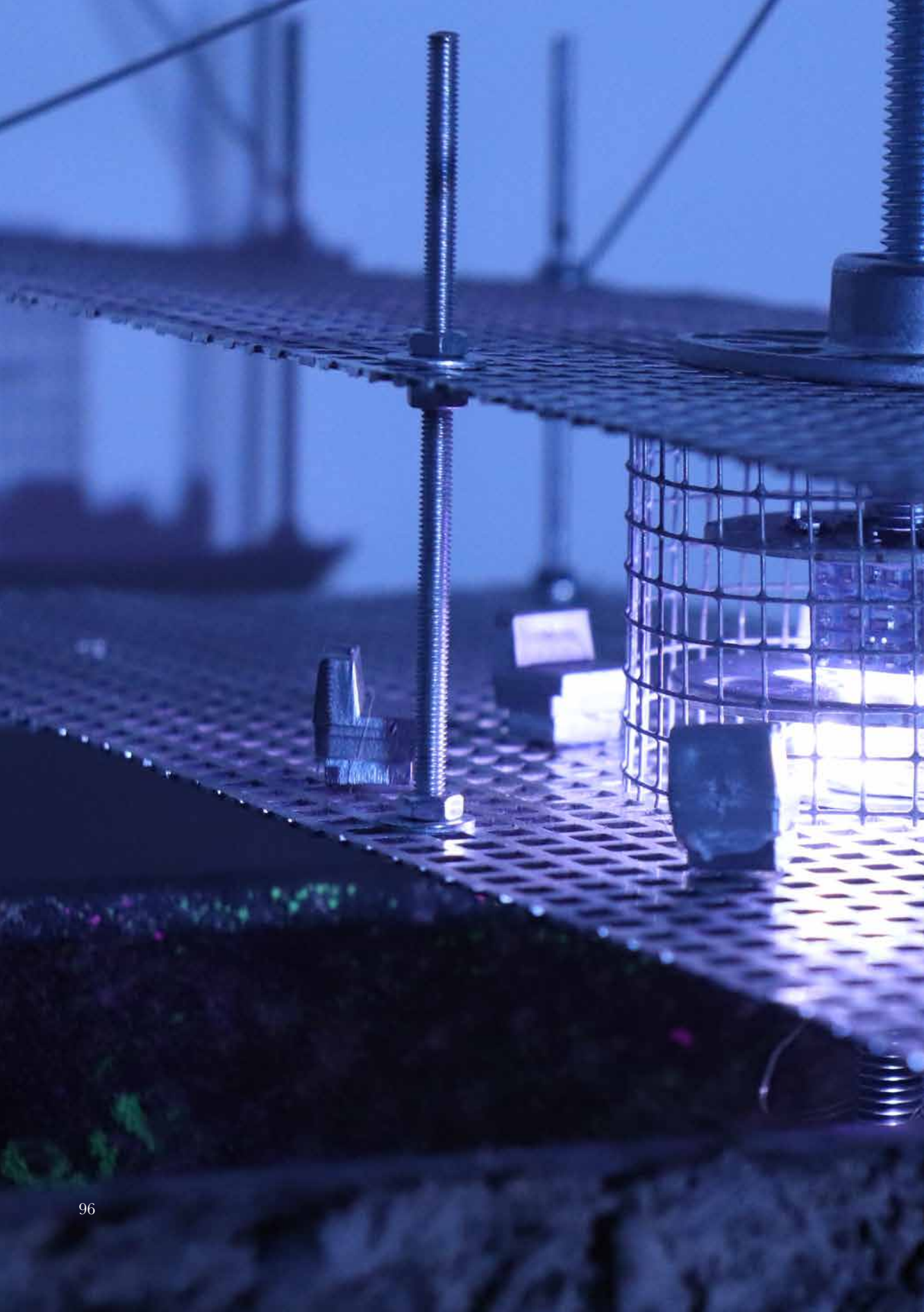

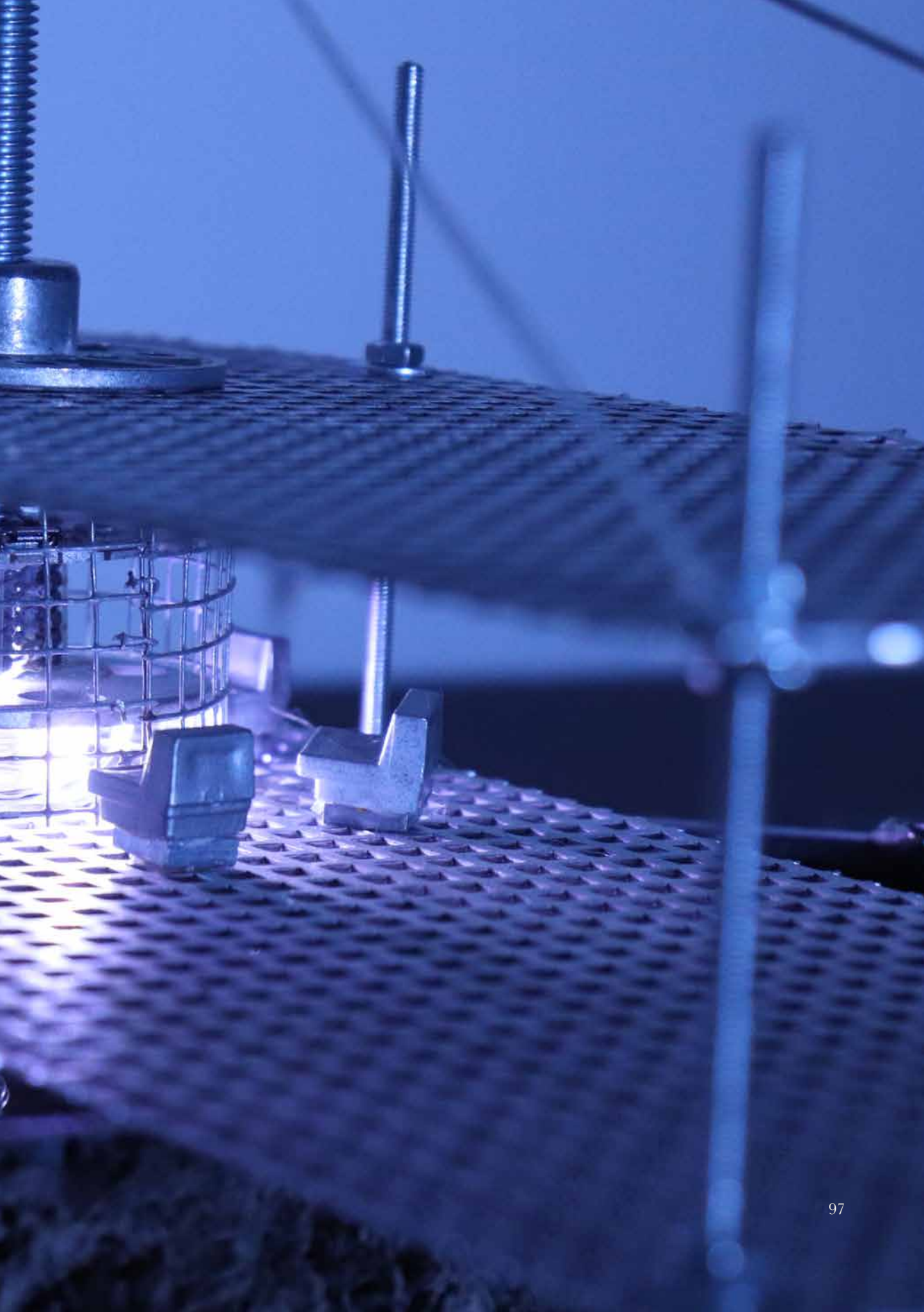

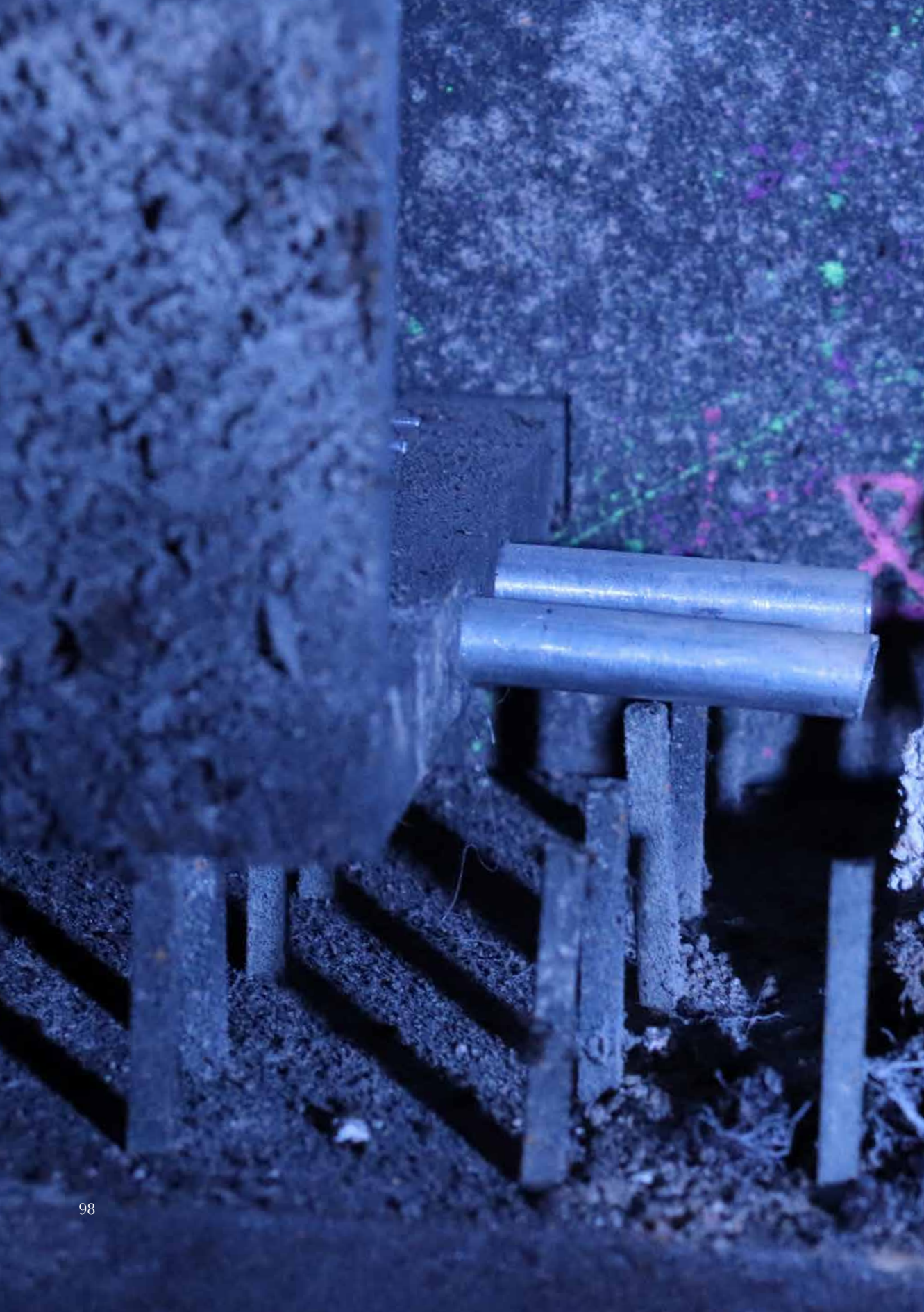

INTERGENERATION

JUSTICE

* De a

* Internationale hoofdstad van de vrede

* Vredespaleis

* Zeven generaties

* Conferenties

Supertempor

* Tijdelijk parlement

kte van Redemptie

• Representatie van de toekomst

• Verschuivende macht

in het bos

• Diepe tijdslagen

reel parlement

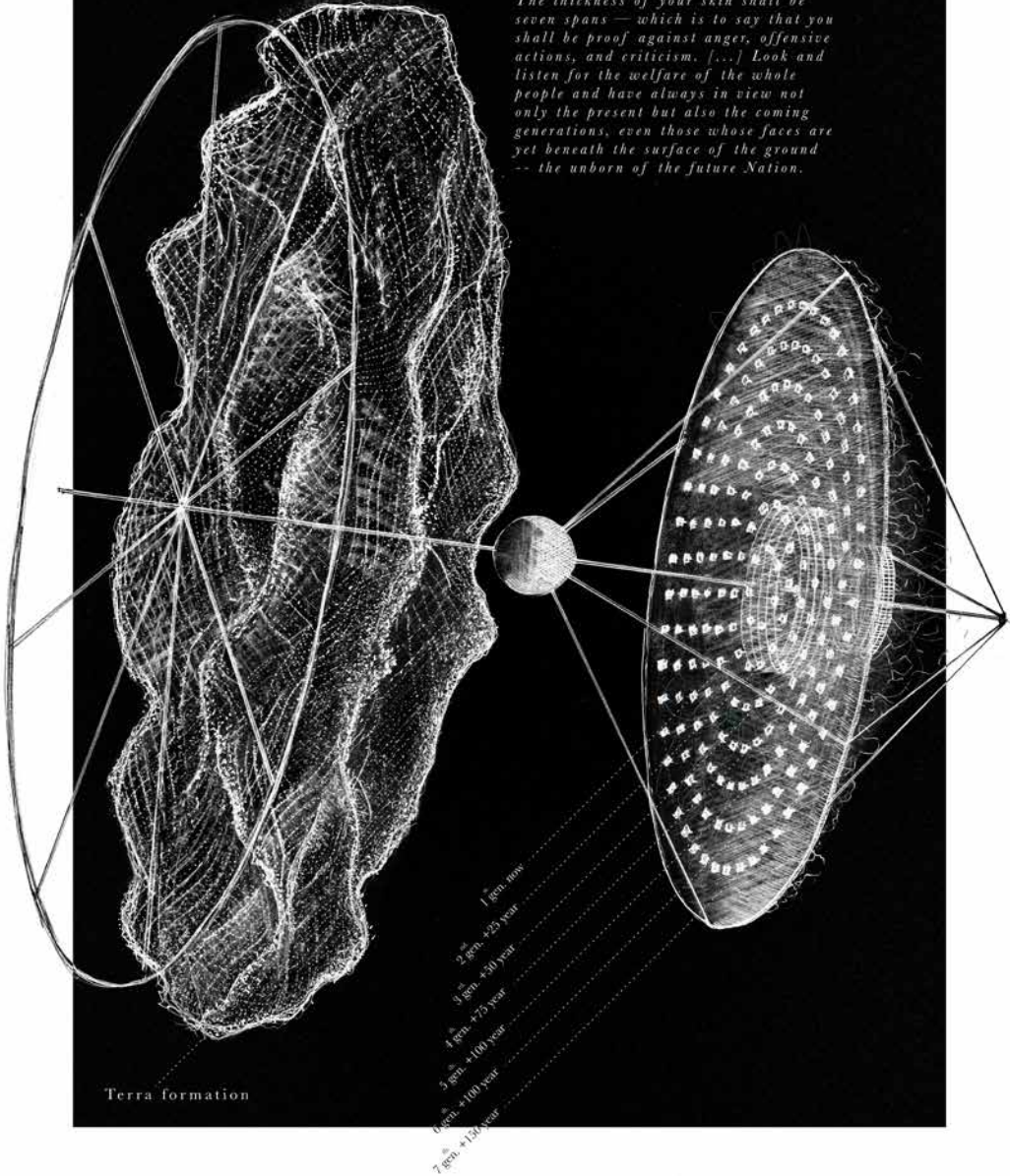
Supertemporeel parlement

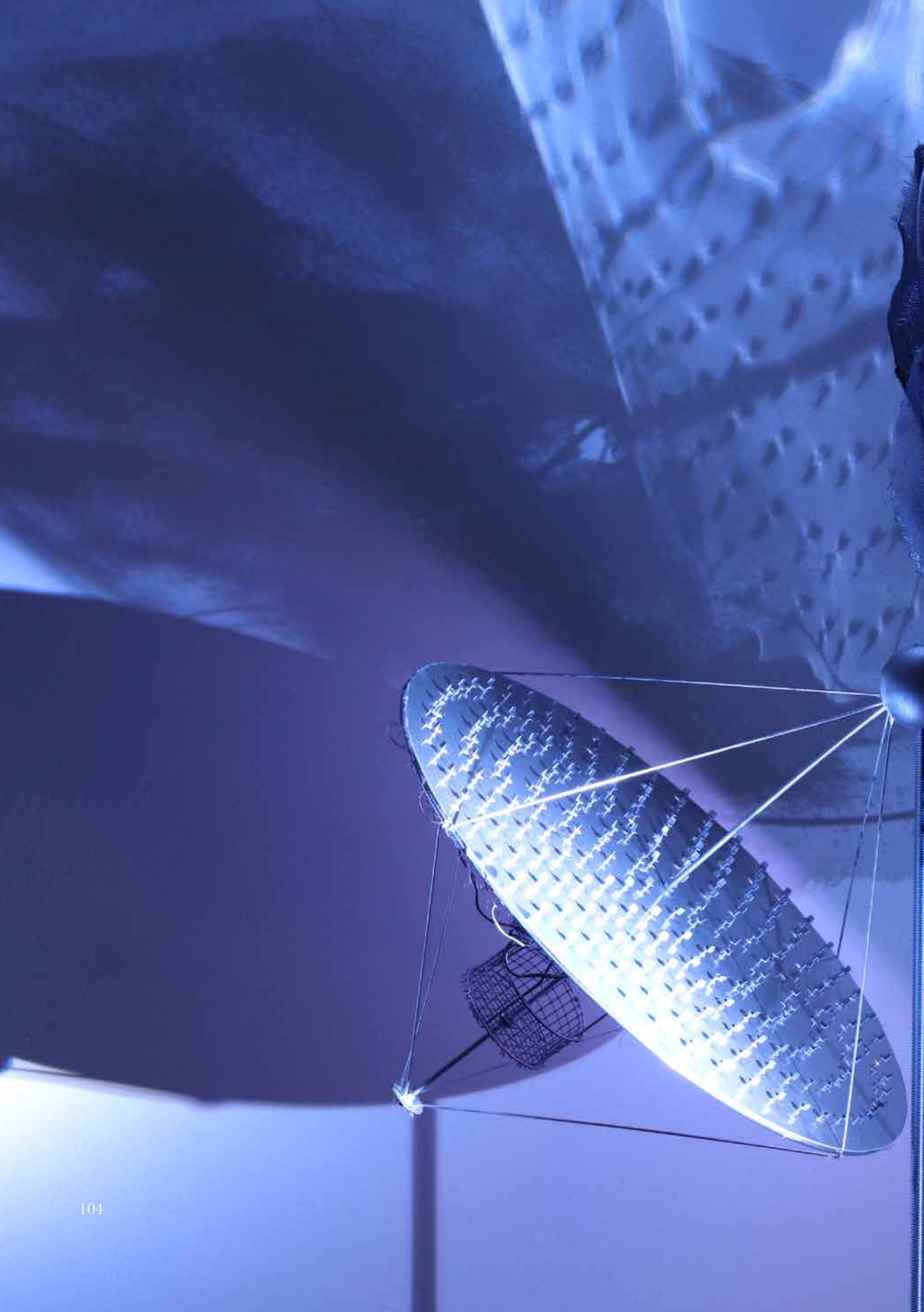
Diep in het Haagse bos komt een genootschap samen voor een beraad. Onder het bladerdek van de eeuwenoude bomen hebben de afgevaardigden van zeven generaties zich verzameld. Hier – op de diepe tijdslagen van zand en veen – komen de gezanten samen om plaats te nemen in het Supertemporeel parlement. Dit parlement is – anders dan het parlement even verderop – niet gericht op het nu. Integendeel: het supertemporeel parlement vormt een tegenhanger van het heersende kortetermijndenken dat de bestaande machtsorde in een wurggreep houdt. Het is een orde die op gekochte tijd leeft en haar grip op de macht krampachtig probeert te consolideren met glanzende bouwwerken. Ondertussen beweegt het krachtenveld langzaam in een andere richting. Het Supertemporeel parlement vormt een nieuwe soevereine macht. Ze opent de weg naar een politieke oriëntatie waarin de toekomst een stem heeft.

Het parlement is een politieke ruimte zonder huis. Ze heeft geen indrukwekkend bouwwerk of statige vergaderzaal om uitdrukking te geven aan haar macht. Het orgaan is verheven boven tijd en ruimte. Zoals de Akte van Everywhen voorschrijft laat ze daarom geen permanente sporen van haar macht achter in het landschap. De contouren van het parlement worden bepaald door de diepe tijdslagen die het landschap blijvend vormen. Honderdzesennegentig hoeders van de lange termijn betreden de hoge duinrug in het bos. Hier, op de plek waar de diepe tijd voelbaar is komen ze samen voor een intergenerationele inauguratie. De ceremonie markeert het einde van een generatiecyclus en het begin van een nieuwe zittingsperiode voor het parlement. Tijdens de ceremonie vindt een wisseling plaats. De zeven ringen met zetels worden herverdeeld over de generaties nu en in de toekomst. De kleinste ring met zeven zetels is toegewezen aan de huidige generatie. Hoe verder we in de tijd kijken, des te groter de effectieve vertegenwoordiging is. Met iedere generatie verdubbelt het aantal zetels. De buitenste ring komt toe aan de zevende generatie, die het verst weg ligt in de tijd. Zo representeert het parlement toekomstig leven nog voordat ze bestaat.

Supertemporal Parliament

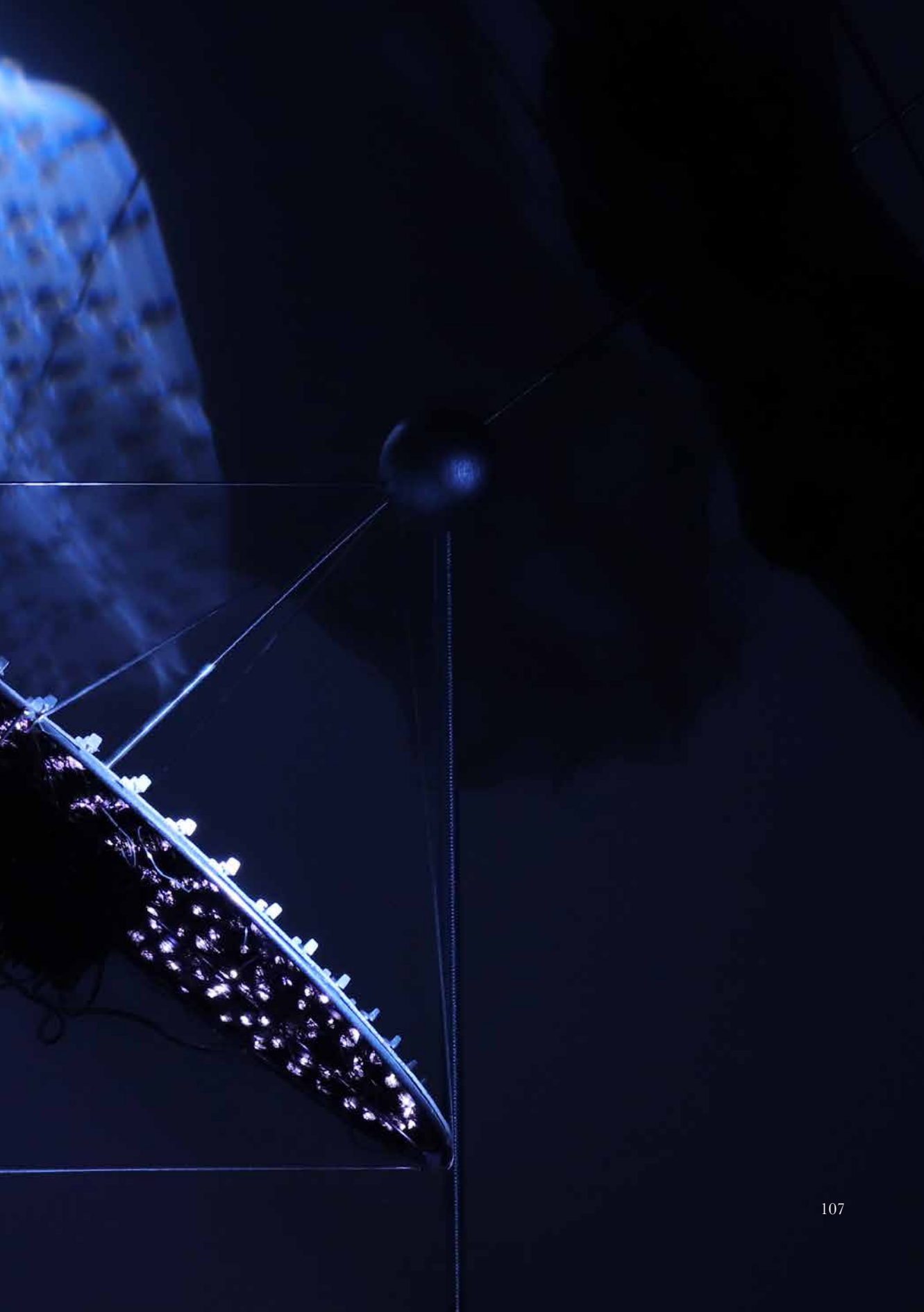
The thickness of your skin shall be seven spans — which is to say that you shall be proof against anger, offensive actions, and criticism. [...] Look and listen for the welfare of the whole people and have always in view not only the present but also the coming generations, even those whose faces are yet beneath the surface of the ground -- the unborn of the future Nation.

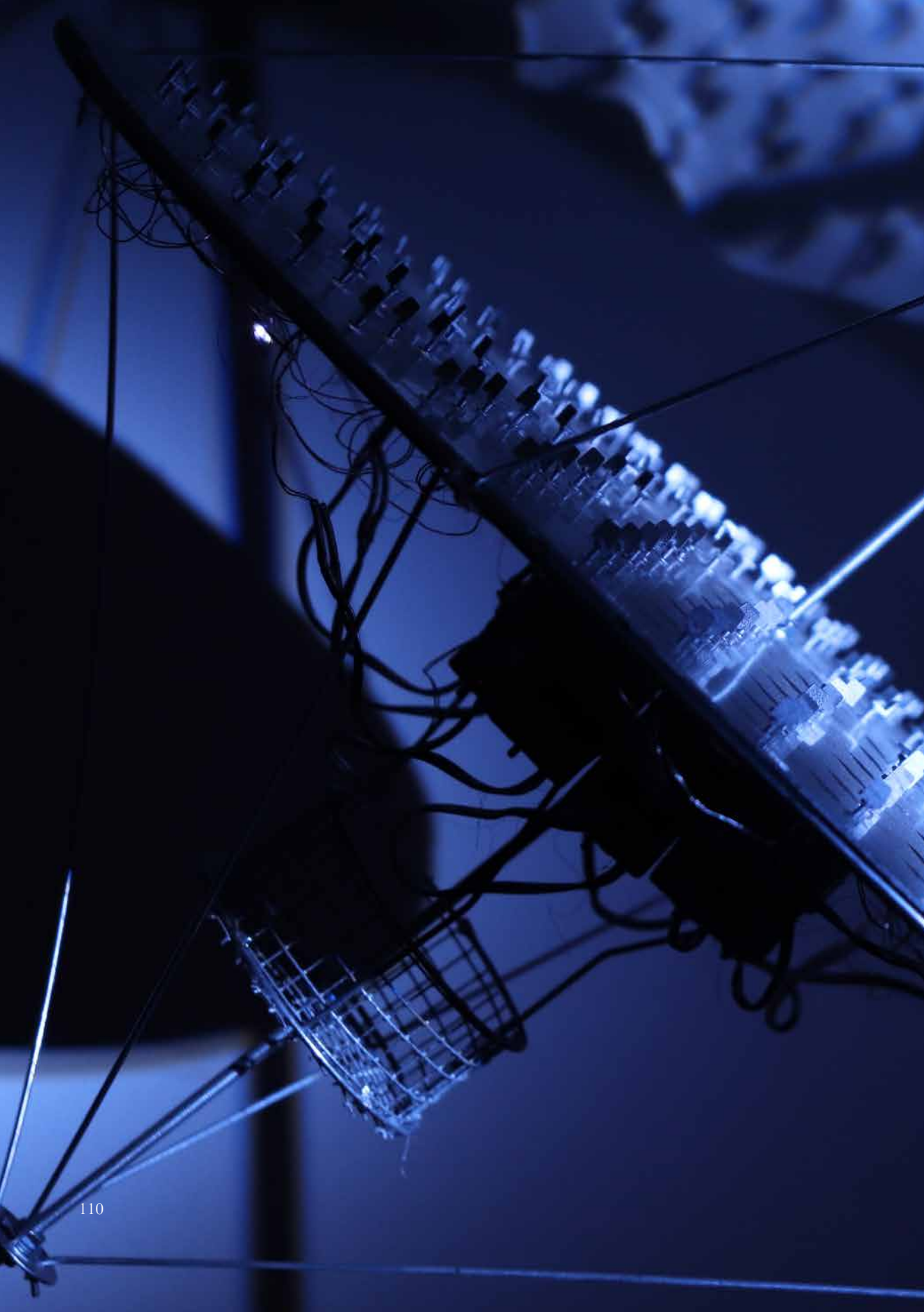

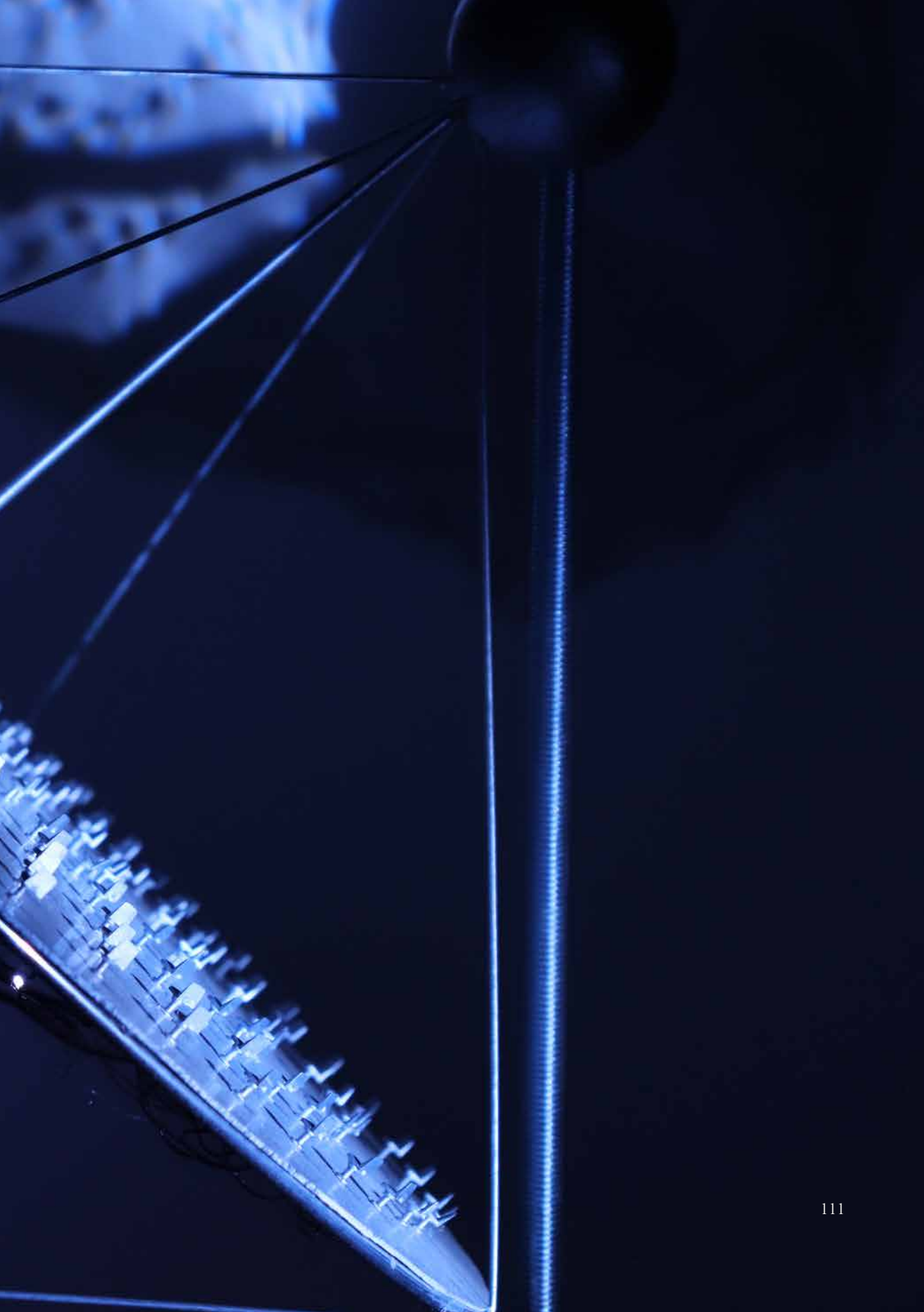

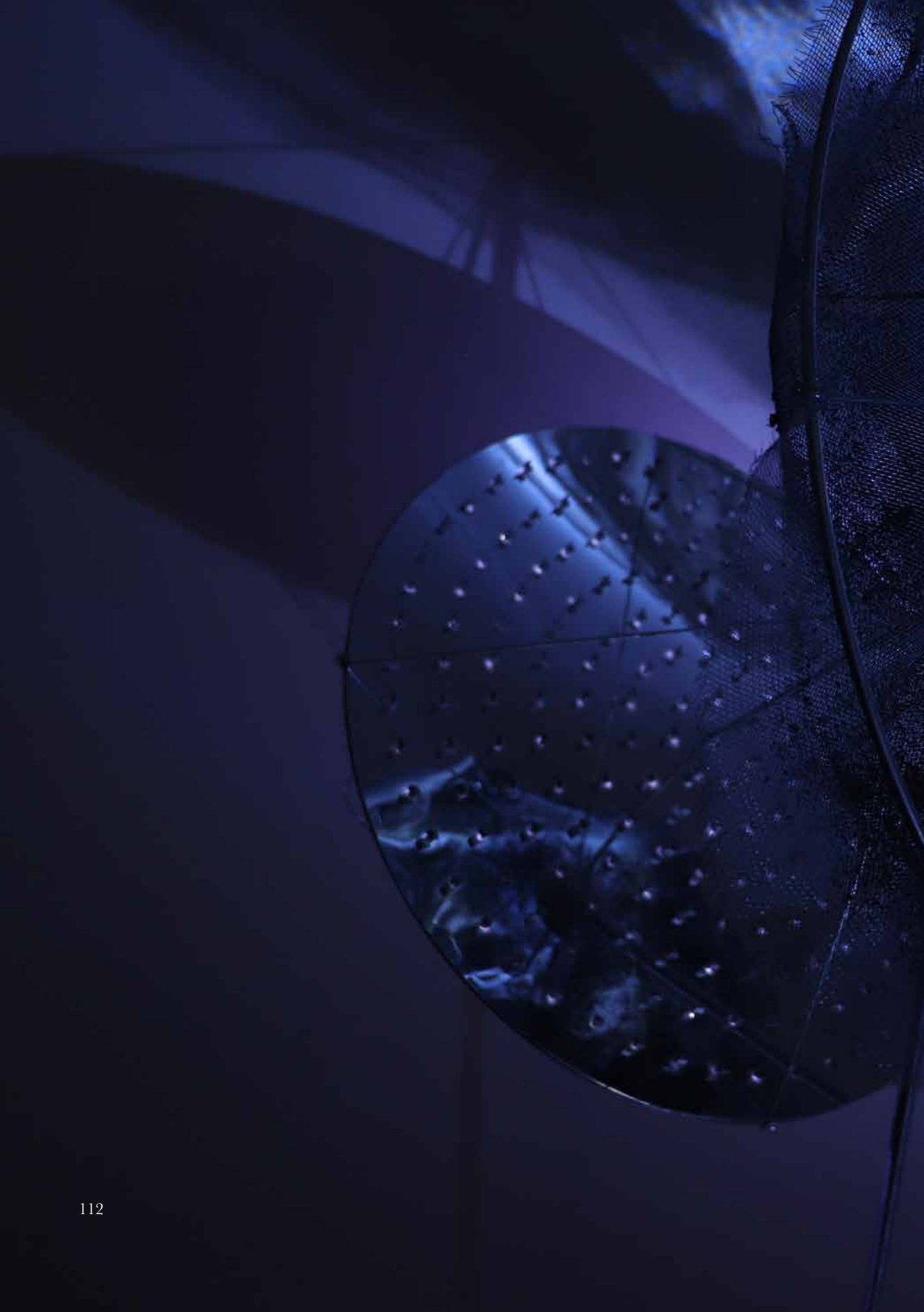

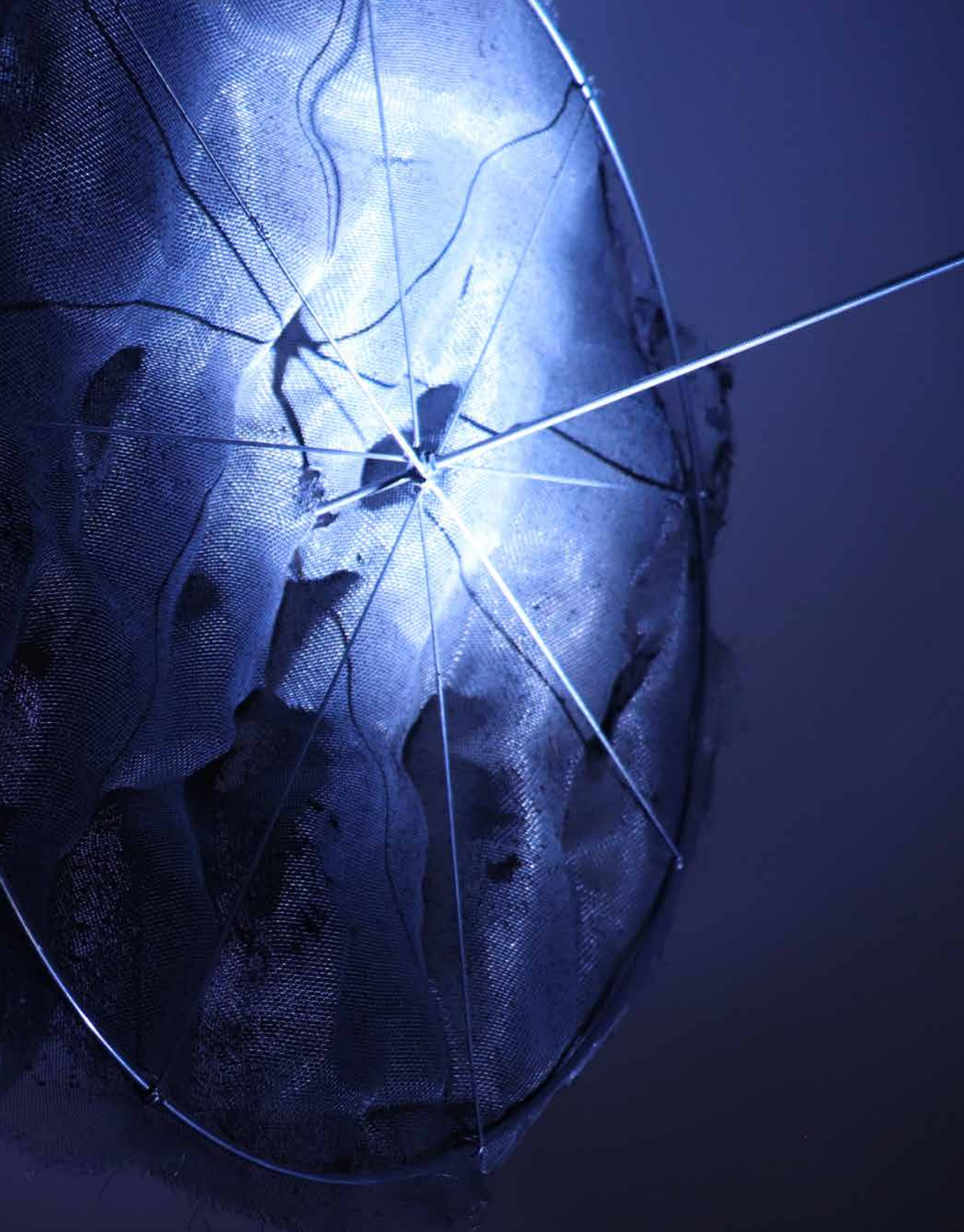

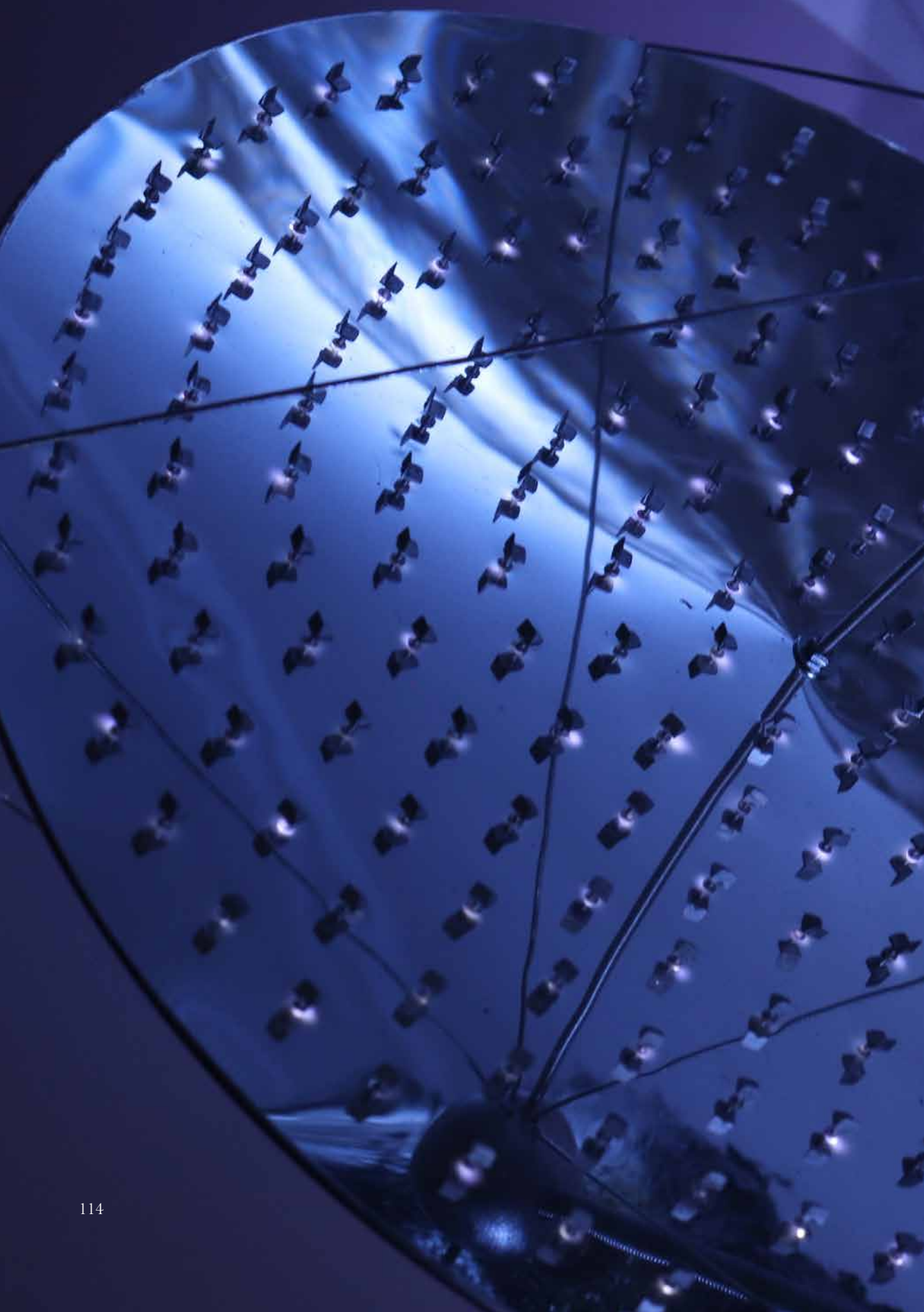

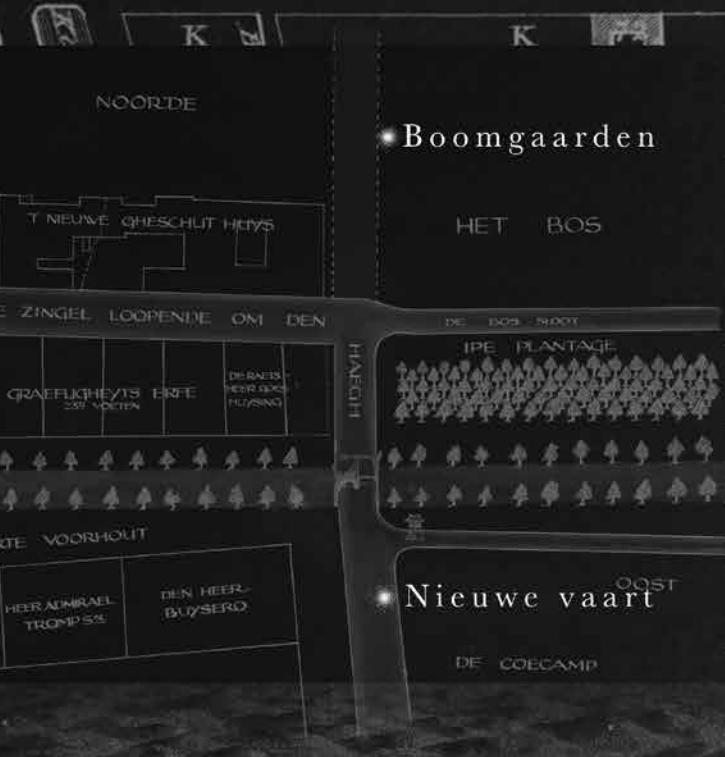
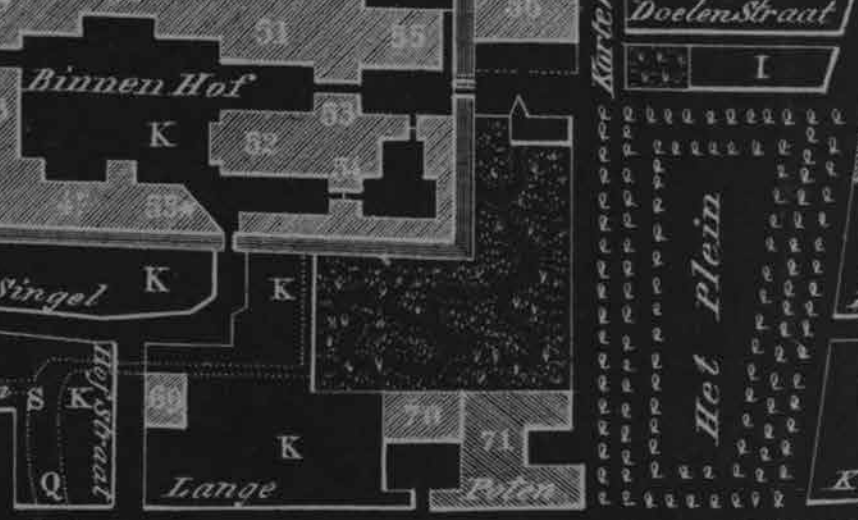

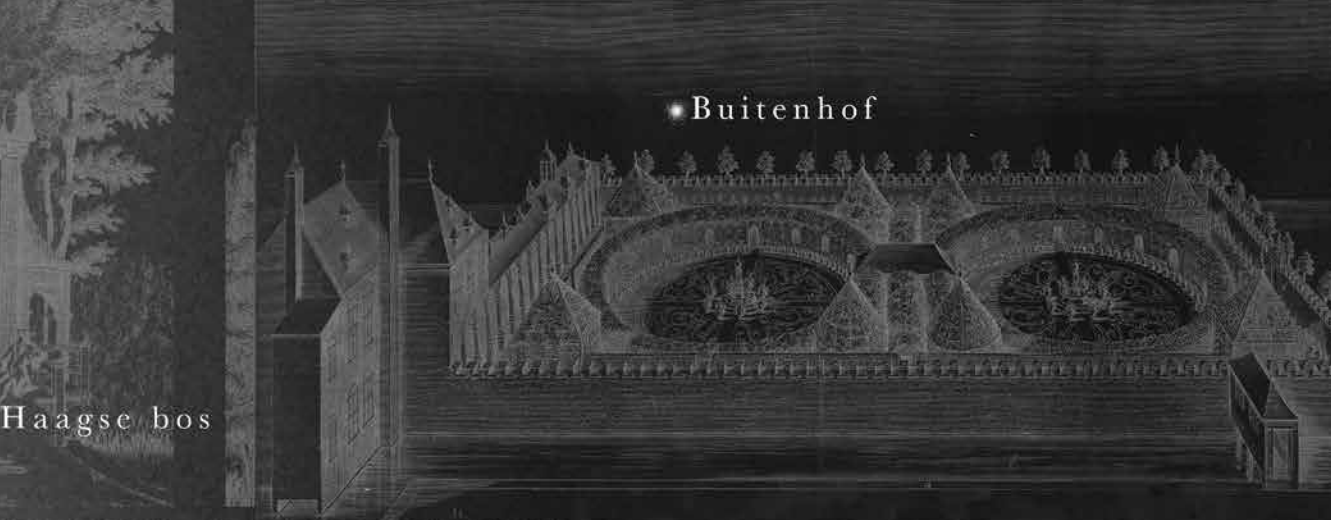

Transcena

• Buitenhof

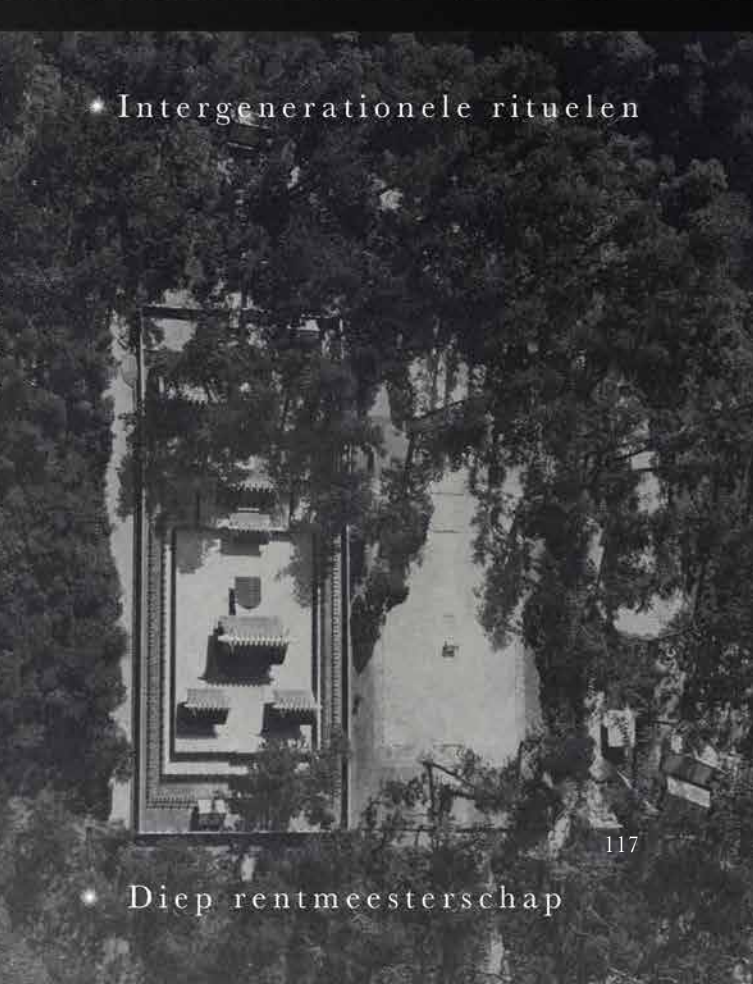
Haagse bos

lente tuinen

• Politieke ruimte

• Intergenerationele rituelen

eveld

• Diep rentmeesterschap

Transcedente Tuinen

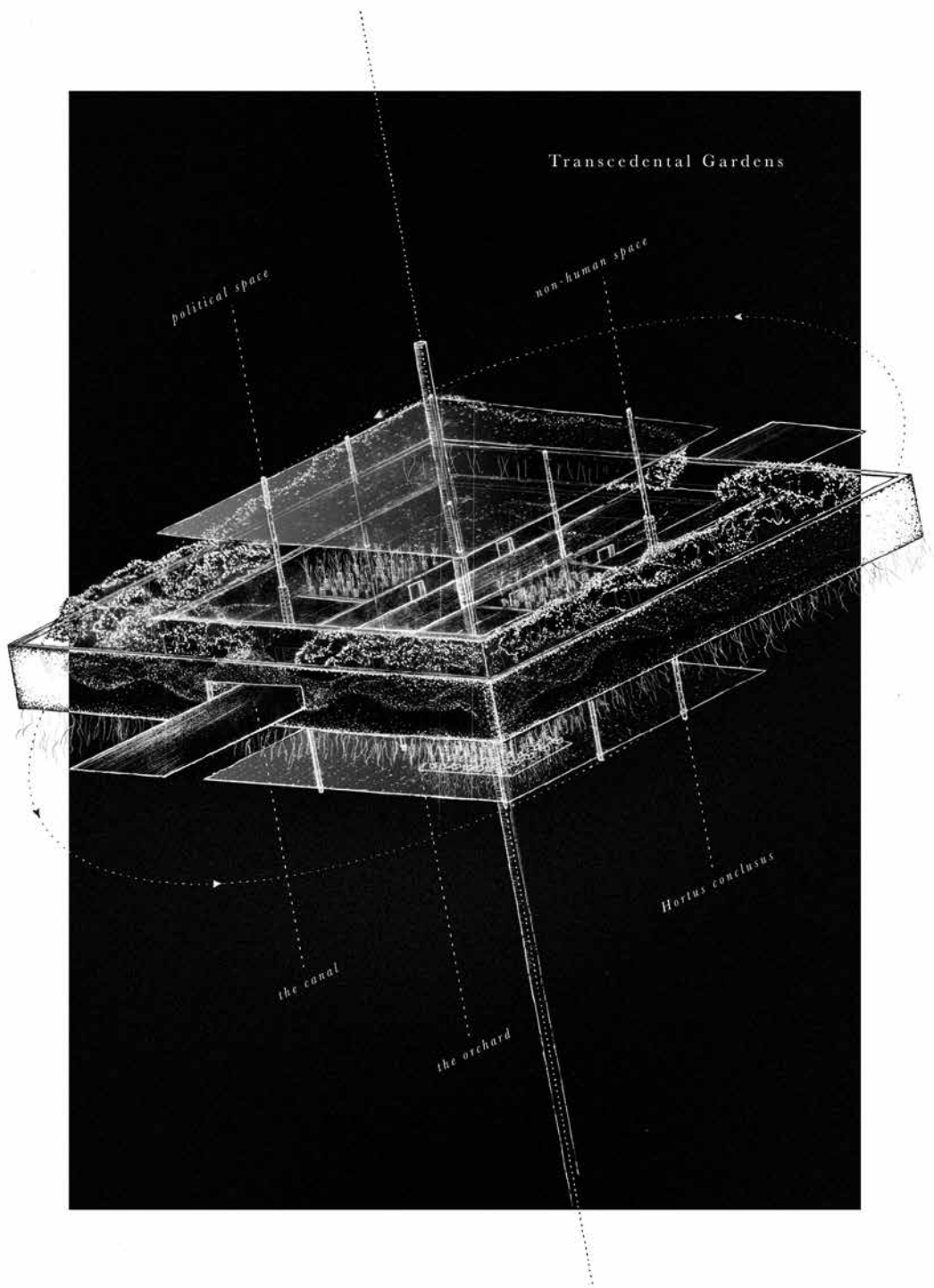
Een ruimte opent zich in het centrum van de stad. Hier komt de toekomst tot leven in een tuin. Het is een rituele plek waar we voorbij de grenzen van ons eigen bestaan kunnen treden. Binnen de muren van deze *hortus conclusus* vindt een intergenerationeel ritueel plaats. Een ritueel dat voortvloeit uit de filosofie van het diep-rentmeesterschap. Hierin wordt de aarde niet gezien als het eigendom van de huidige generatie, maar een entiteit die in bloeiende staat wordt gehouden voor het leven voorbij de grenzen van ons eigen bestaan.

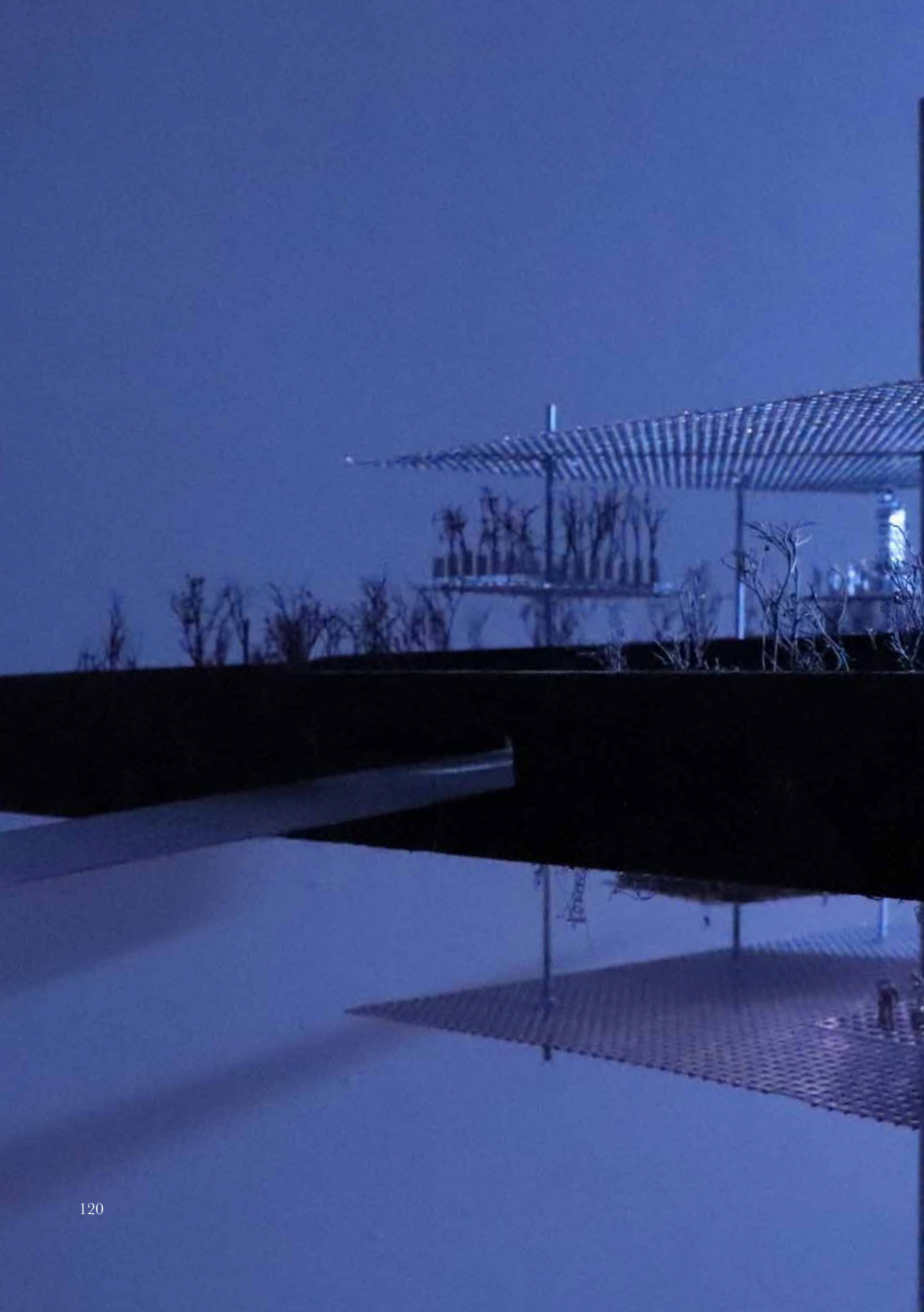
Dwars door de stad stroomt een kanaal. Ze vormt de bron van het proces dat zich in de transcendenten tuinen voltrekt. Aan het begin van iedere generatiecyclus worden jonge bomen uit alle windstreken van het land aangevoerd over het water. Eiken uit Brabant, Beuken uit het Gooierbos en de Haarlemmerhout, Iepen uit Vlaardingen en Olmen uit Utrecht. Het water voert naar een ommuurde ruimte die is opgedeeld in zes *hortus conclusi*. Iedere tuin representeert een generatie voor of na ons. Bij aankomst worden de jonge bomen in één van de zes tuinen geplaatst waar ze gedurende een generatie de ruimte krijgen om te groeien. Hier ontluikt de toekomst in een tuin.

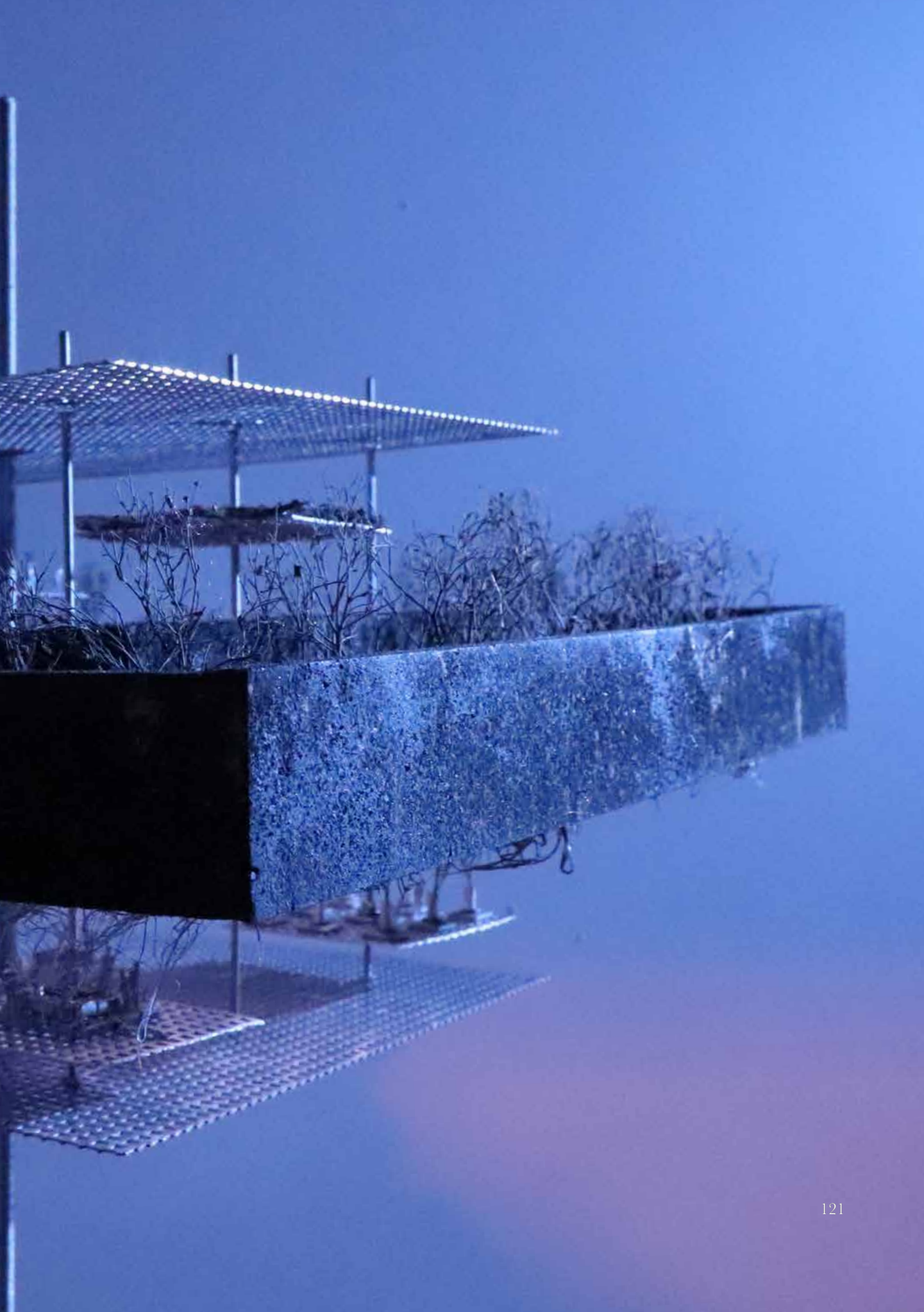
Na het verstrijken van een generatie zijn de bomen groot genoeg om verplaatst te worden naar hun eindbestemming: het Haagse bos. Hier waakt de Akte van Everywhen over het eeuwige recht op generatie. Het bos vormt een transcendent nalatenschap; een schenking aan toekomstig leven.

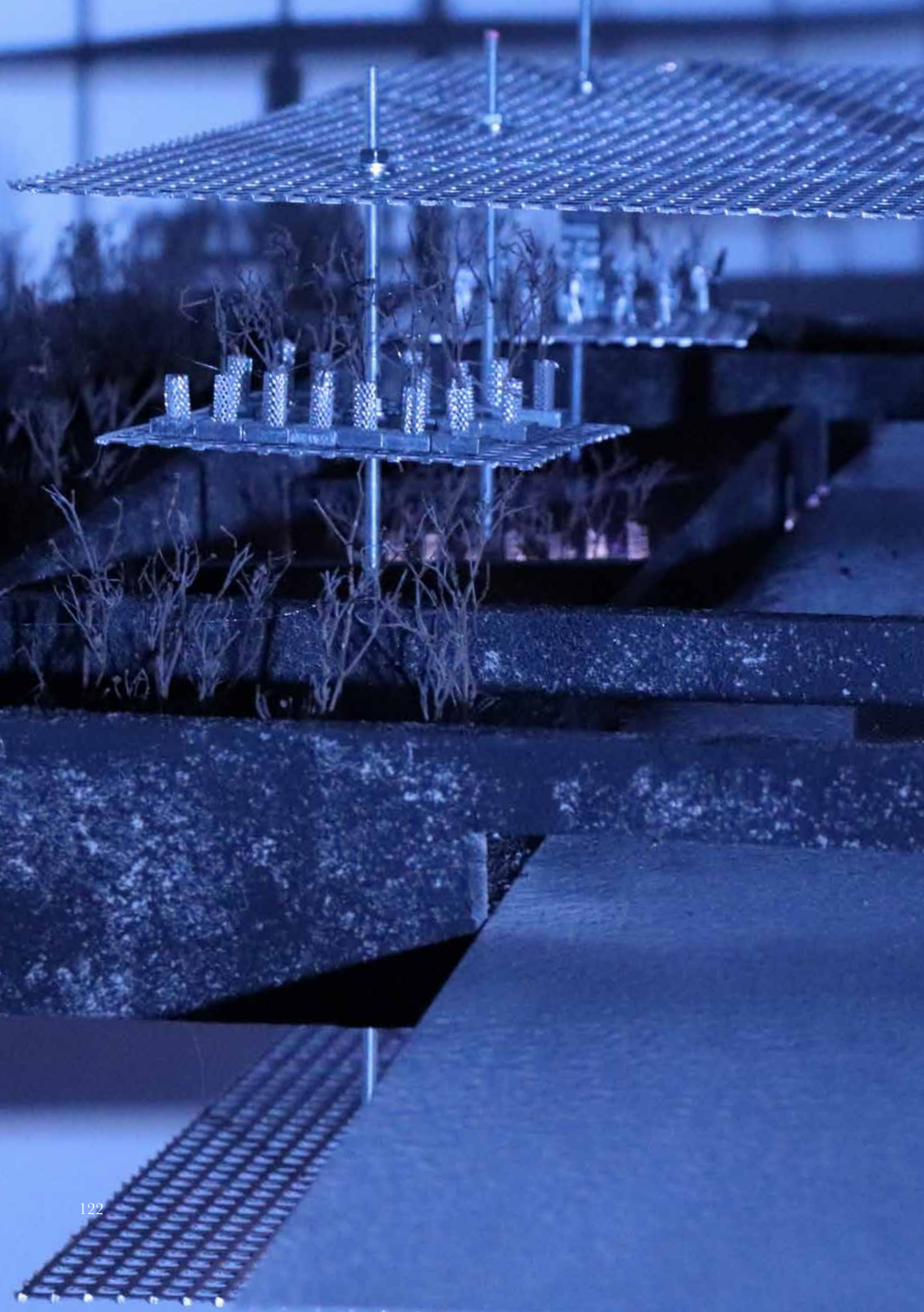
Na het verstrijken van twintig jaar komt de tuin geheel volgens de filosofie van het diep-rentmeesterschap vrij. De tuin wordt overgedragen aan de volgende generatie en de boomgaard verandert in een publieke ruimte. Op deze plek treden we in de voetsporen van onze voorouders. Hier, op deze plechtige grond, is de intergenerationele band voelbaar. De tuin is een politieke ruimte geworden waar we ons bewust zijn van onze verantwoordelijkheid als erflaters. Binnen deze muren weerklinken de stemmen uit het verleden en de toekomst in het nu.

Een laatste stadium in het ritueel dient zich aan. Het is tijd om een stap terug te doen. Voor de duur van een generatie wordt de tuin afgesloten voor de mens. De bodem krijgt de tijd om zich op een natuurlijke manier te hertellen. In deze periode neem het organisch stofgehalte toe en vormt zich een humusrijke laag, die de voedingsbodem vormt waarop het ritueel zich kan herhalen en blijven gedijen. Na het verstrijken van zeven generaties begint het proces waar het begon, op de plek waar de toekomst ontspringt.

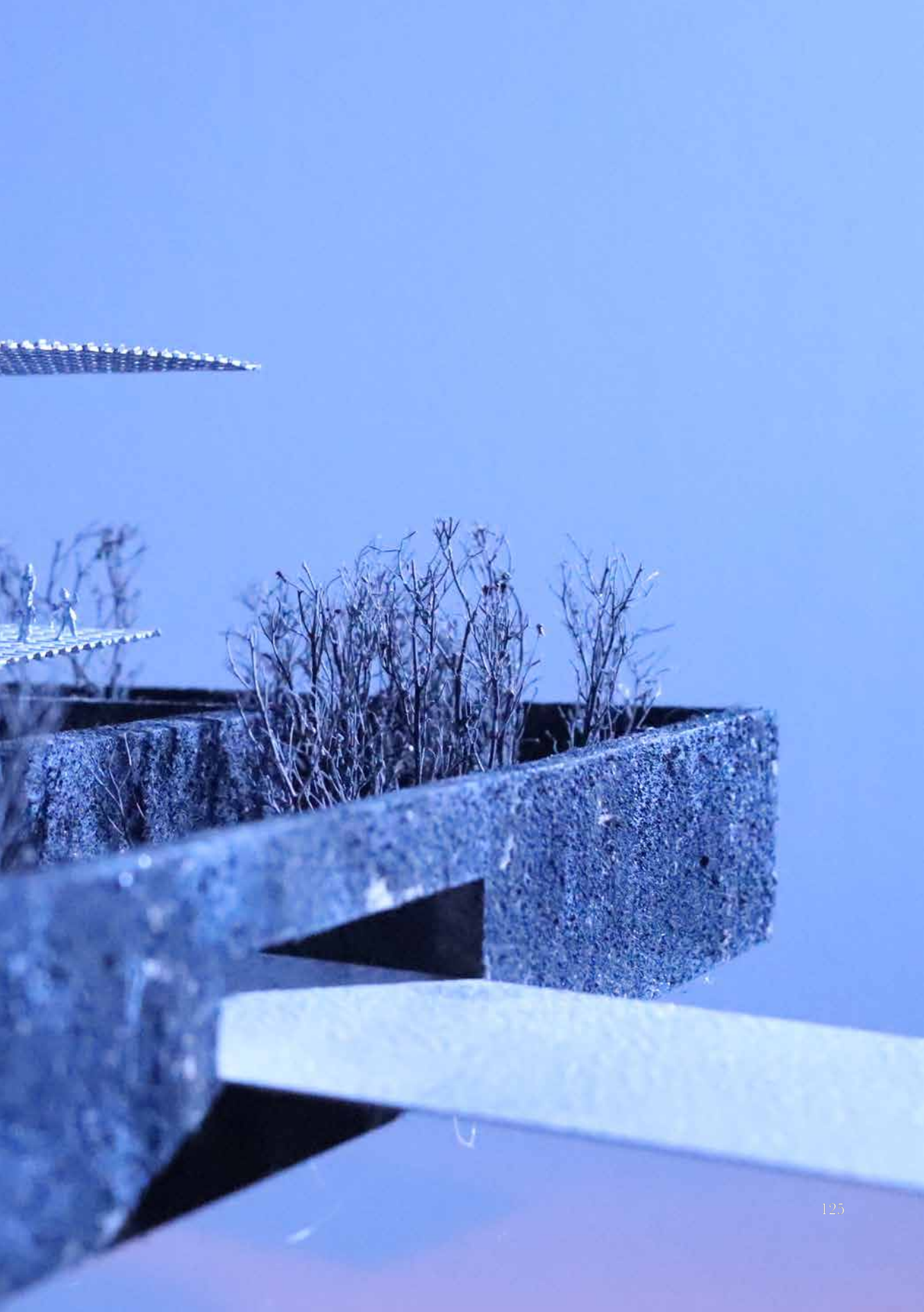

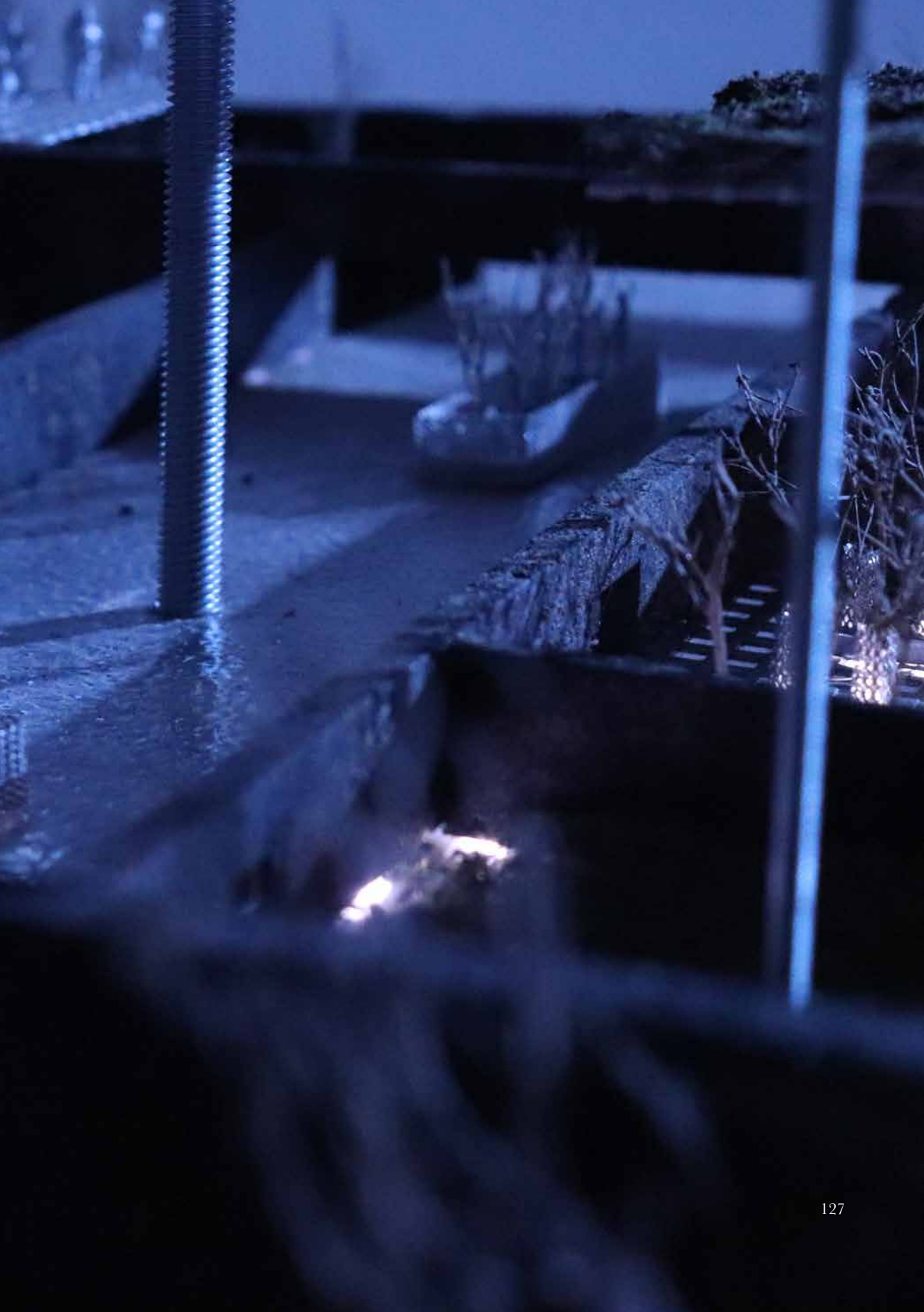

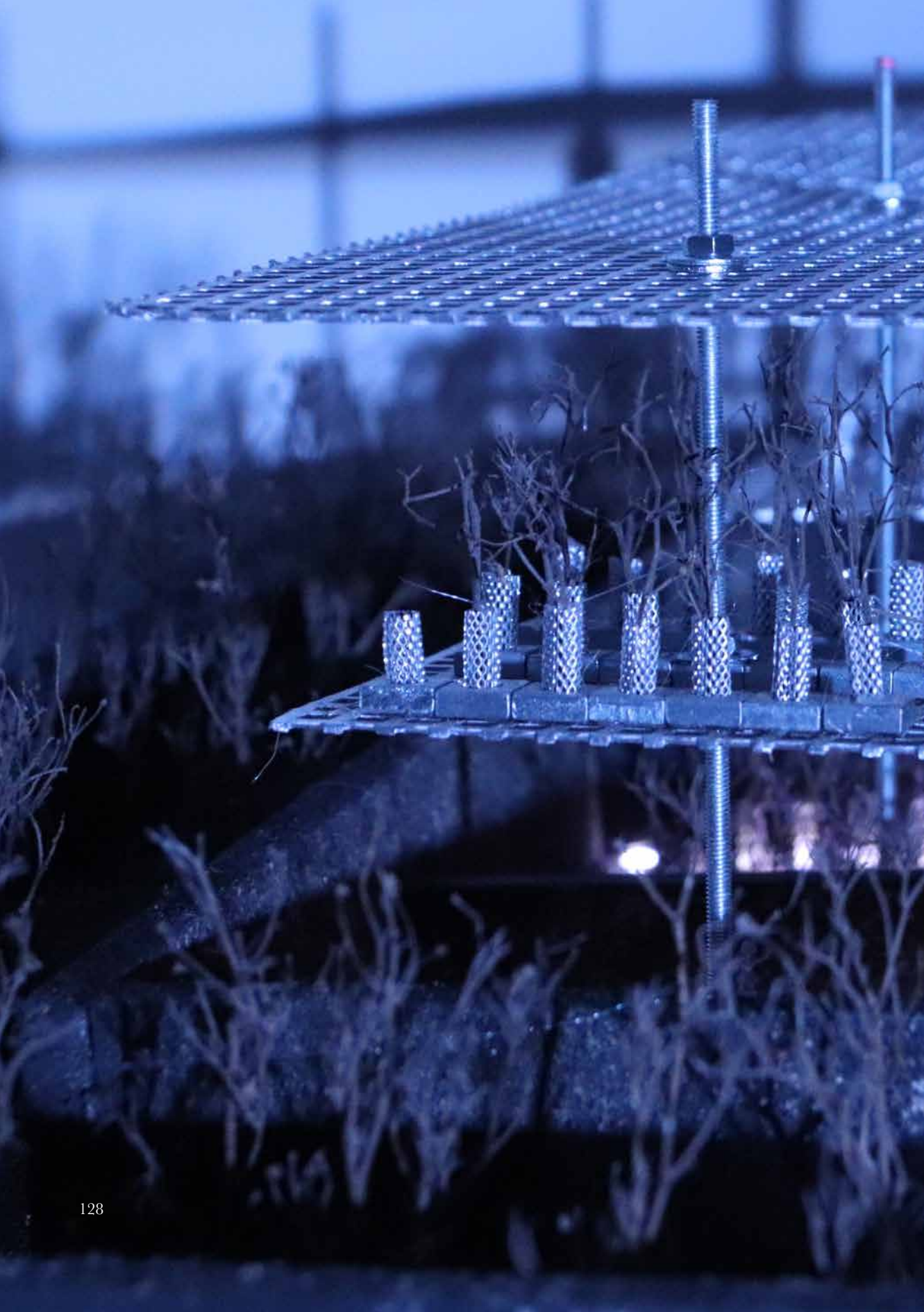

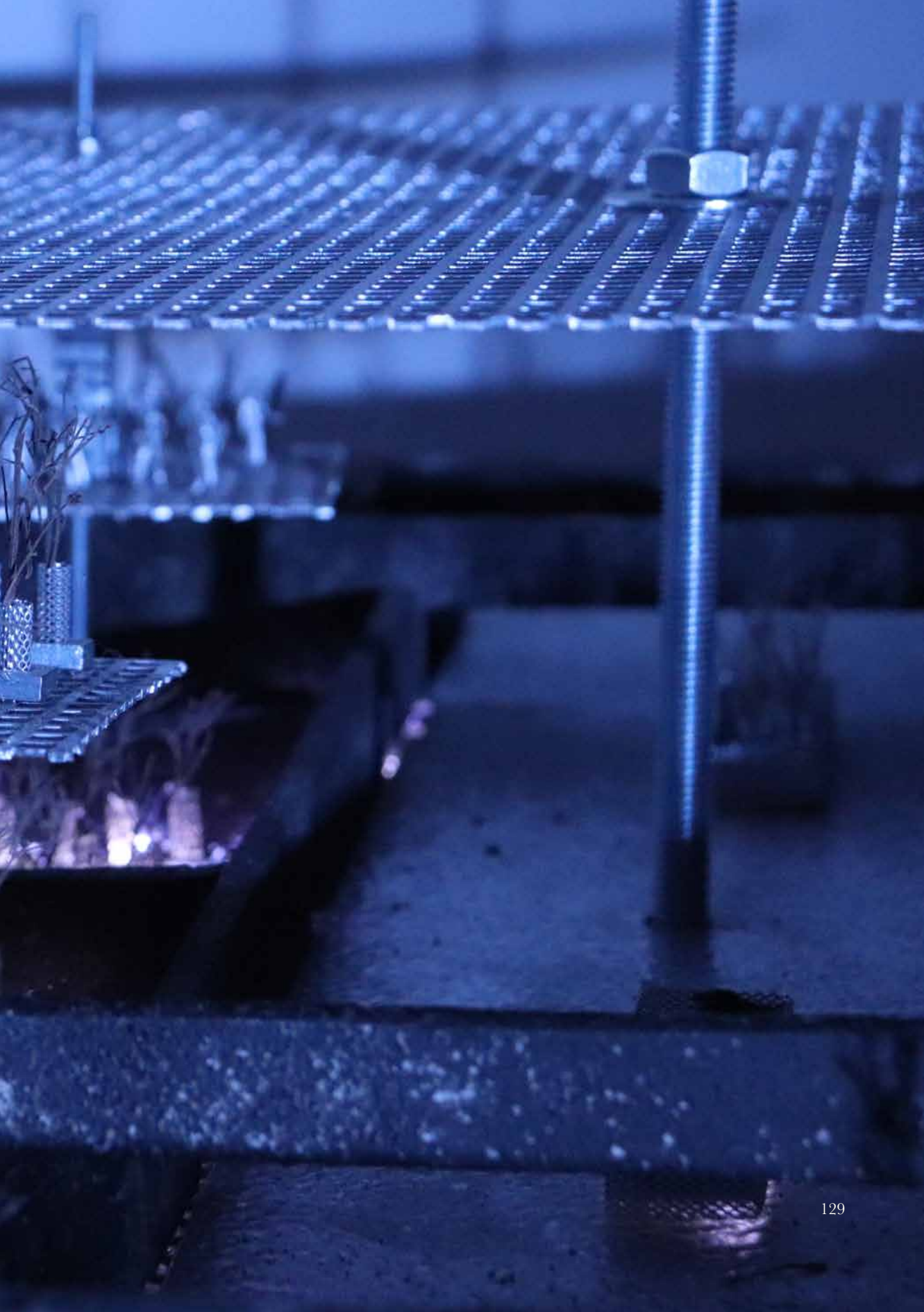

Supertemporal parliament

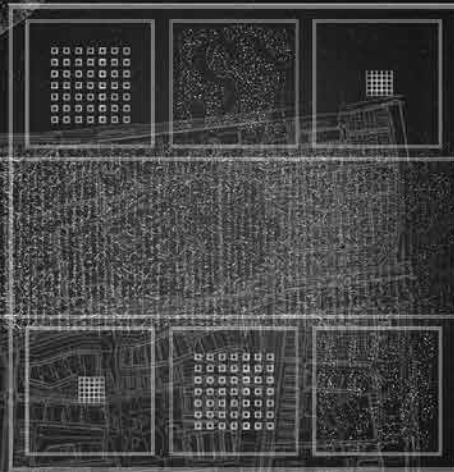
De Haagse beek

Everywhen kaart

In de Everywhen kaart komen de zinnebeelden tot leven. Laag voor laag bouwt het beeld zich op. Tijdschalen wisselen elkaar af terwijl de stad van vorm verandert. Kijken we naar een Den Haag dat ooit was, nu is, of kan zijn? De kaart maakt duidelijk hoe de drie zinnebeelden zich tot elkaar en de stad verhouden. We zien de zetels van het parlement tevoorschijn komen uit geologische tijdslagen van het landschap, terwijl de Haagse beek door de stad naar de Hofvijver en de Utrechtsebaan kronkelt. Plekken die in het huidige Den Haag van elkaar verwijderd zijn, beginnen zichtbare relaties met elkaar te vertonen. De Akte van Everywhen vormt het centrum van de zwaartekracht waar de stad haar verleden, heden en toekomst aan dankt.

Gardens of Transcendancy

Charter of Everywhen

Utrechtsebaan

and of Deep Time

Voorhout

Ch

Binnenhof

Spuikwartier

Utrechtsebaan

Island of De

arter of Everywhen

ep Time

Laag 1: Eiland van diepe tijd

De uitsnede van de kaart laat de Utrechtsebaan zien met de ondergrondse waterretentiekelders. De Haagse beek kronkelt door de stad en voert het water uit de duinen af richting de tunnelbak. De sedimenten die worden meegevoerd door het water vormen net als in de Hofvijver een eiland.

Supertemporal parliament

De Haagse beek

Haagse Beek

Laag 2: Supertemporeel parlement

De kaartlagen die betrekking hebben op het Supertemporeel parlement worden zichtbaar op de kaart van Den Haag. De verschuivingen van de bestaande machtsorde worden getoond in relatie tot het Haagse bos en de geologische tijdslagen. Het Supertemporeel parlement wordt zichtbaar op de plek van het Vredespaleis omdat het verhaal is geïnspireerd op de vredesconferenties die plaatsvonden in het Haagse bos. Daarmee legden ze de basis legde voor het ontstaan van een nieuwe soevereine macht. De zeven ringen met zetels geven invulling aan de vertegenwoordiging van toekomstig leven.

Voorhout

Huisveld

Charte

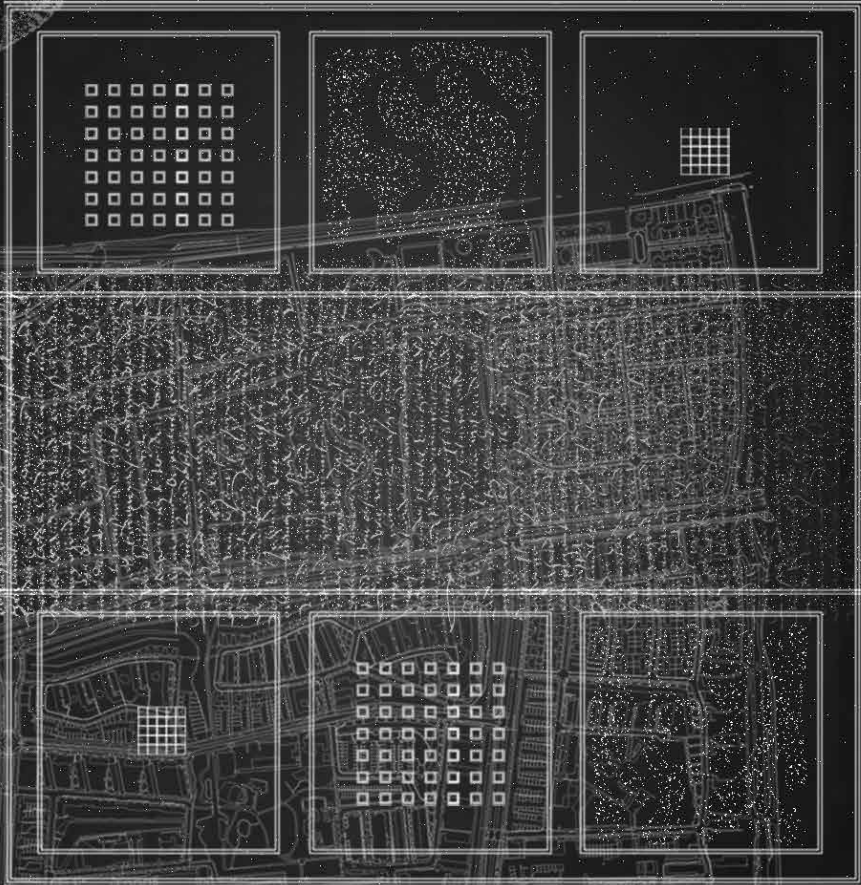
Laag 3: Transcendente tuinen

De uitsnede toont de omgeving van het Haagse bos. Links in beeld zien we het Malieveld waar de tuinen zich oorspronkelijk bevonden. Rechts zien we de ommuurde tuinen groot in beeld. Zes ommuurde tuinen doorlopen de intergenerationale processie. In de laatste stap wordt het bos betrokken bij het ritueel.

Gardens of Transcendancy

when

IV

Epiloog

De Akte van Everywhen

De Akte van Redemptie heeft een onuitwisbare stempel gedrukt op Den Haag en is na al die jaren nog altijd van kracht. Je zou kunnen stellen dat de akte zelfs de belangrijkste bestaansvoorwaarde levert waarop de stad zich kon ontplooien. Het beleidsstuk werkt nog altijd door in ruimtelijke keuzes die tot op de dag van vandaag worden gemaakt. Het laat zien dat een breed gedragen handvest de koers van de stad op de lange termijn kan bepalen. Daarmee dient de vraag zich aan of een dergelijk handvest kan helpen om de omwenteling naar een cultuur van langetermijndenken kracht bij te zetten. In dit slotstuk doe ik daarom een poging om de bepalingen uit de akte uit te breiden met de inzichten die zijn verkregen door dit project.

Het resultaat is een nieuw handvest voor Den Haag: de *Akte van Everywhen*. Deze akte is opgespannen uit zeven bepalingen die ons helpen navigeren op het pad van langetermijndenken. Als een stelsel van hemellichamen bewegen de bepalingen in een baan rond elkaar. Er bestaat geen hiërarchie, geen begin of einde. De constellatie is net als Everywhen zelf oneindig.

Loop achterwaarts de toekomst in

Loop achterwaarts de toekomst in met je ogen gericht op het verleden. Bezie de stad door de bril van Everywhen en maak dit leidend voor de keuzes die we dagelijks maken.

Erken de natuur

De duinen, het bos en de beek zijn van zichzelf en dienen als soevereine actor in de stad te worden erkend. De intrinsieke belangen van deze entiteiten worden gerespecteerd en gerepresenteerd in de wijze waarop de stad zich ontwikkelt.

Bewaak de diepe tijd

De diepe tijdslagen van de stad zijn er om gekoesterd te worden. De trage, natuurlijke processen waaruit de stad is ontstaan scheppen de condities waardoor de stad ook in de toekomst kan blijven gedijen.

Geef tegenmacht de ruimte

Tegenmacht is een krachtige motor voor verandering en houdt de temporele driften van de bestaande machtsorde in toom. Faciliteer daarom politieke ruimte waarbinnen ze zich kan ontplooiën.

Vertegenwoordig de toekomst

Geef toekomstig leven een stem in het nu door het zevendegeneratieprincipe te hanteren. Betrek de zeven generaties bij besluitvorming over de toekomst en richt de politieke stelsels in volgens deze filosofie.

Denk en handel als erflater

Wij erven de stad van onze voorouders en geven haar door aan toekomstig leven. De stad wordt beschouwd als een entiteit die in bloeiende staat wordt gehouden, door binnen de draagkracht van de natuurlijke systemen te blijven.

Koester intergenerationele rituelen

We staan in verbinding met al het leven voor en na ons. Houd de intergenerationele banden in stand door gemeenschappelijke rituelen en tradities. Ze brengen ons in contact met het leven buiten de grenzen van ons eigen bestaan.

reel parlement

Koester intergenerationale riuelen
We staan in verbanding met al het leven voor en na ons. Hoofd de intergenerationale riuelen in stand door kennisoverdracht van ons cijen buiten de Erenzen contact met het leven. Ze brengen ons in riuelen en tradities. Ze brengen ons in riuelen en tradities. Ze brengen ons in riuelen en tradities. Ze brengen ons in riuelen en tradities.

Erken de natuur
De dinnens, het bos en de beek zijn van de stad te worden als soevereine actor in wijze waarop de stad zich ontwikkelt. De dinnens, het bos en de beek zijn van de stad te worden als soevereine actor in wijze waarop de stad zich ontwikkelt.

Akt van Every

Transcendente tuinen

Bewaak de diepe tijd
De diepe tijdalagen van de stad zijn er om gekoesterd te worden. De trage, natuurlijke processen waaruit de stad is ontstaan scheppen de condities waardoor de stad ook in de toekomst kan blijven gedijen.

Vertegenwoordig
Geef toekomstig leven door het zevendegene hanteren. Betrek de ze besluitvorming over de politieke stelsels in vol

Super tempo

Loop achterwaarts de toekomst in
Loop achterwaarts de toekomst in gericht op het verleden en maak de tijd door de brug van een systeem die we dagelijks maken.

Denk en handel als erflater
Wij erven de stad van onze voorouders en geven haar de draagkracht van de natuurlijke systemen te blijven. De stad wordt beschermd als een entiteit die in het verleden is ontstaan en gehouden door de draagkracht van de natuurlijke systemen te blijven.

Eiland van diepe tijd

g de toekomst

een stem in het nu
ratio's principes te
ven generaties bij
oekomst en richt de
gens deze filosofie.

Tegenmacht is een krachtige motor voor verandering en houdt de temporele draiften van de bestaande machtsorde in toom. Faciliteer daarom politieke ruimte waarbinnen ze zich kan ontplooiën.

Geef tegenmacht de ruimte

Nawoord

In het afgelopen jaar heb ik Den Haag grondig leren kennen. De ziel van de stad werd laag voor laag blootgelegd en nieuwe verbanden verzezen uit de diepe tijdslagen. Langzaam vervaagde de grens tussen verleden, heden en toekomst en verruimde mijn tijdsvenster. Daarmee ontstond een diep verlangen om na te denken over een nieuw hoofdstuk voor de stad. Hoe dat hoofdstuk er precies uit zal komen te zien blijft ook aan het einde van dit project ongewis, maar duidelijk is dat de ontwerphouding van Everywhen ons kan helpen om de juiste weg te vinden.

De zoektocht naar Everywhen stopt hier niet. De uitdaging is nu om deze ontwerphouding verder te verspreiden onder ontwerpers, beleidsmakers en bestuurders. De Akte van Everywhen kan helpen als aanjager en levert de universele beginselen waaruit een rechtvaardige houding ten aanzien van de toekomst verder kan groeien.

Als ik door het Haagse bos loop zal ik voor altijd herinnerd worden aan de diepe tijdslagen waaruit de plek is ontstaan en de akte die over het bos waakt. Everywhen heeft mijn blik op de stad onomkeerbaar veranderd en de deuren geopend naar een toekomst voorbij de grenzen van mijn eigen bestaan. Ik hoop dat deze deuren zich ook openen voor iedereen die dit project bereikt. Zodat het gedachtegoed van Everywhen zich verder verspreidt.

Bronnen

- Alkemade, F. (2020). De Toekomst van Nederland. In F. Alkemade. Bussum: THOTH .
- Aït-Touati, F. (2022). Terra Forma a book of speculative maps. Londen: MIT Press.
- Bewoners organisatie Bezuidenhout. (sd). <https://bezuidenhout.nl>. Opgehaald van <https://bezuidenhout.nl/achtergrondinformatie-bezuidenhout/haagse-bos/>
- Buis, J. (1985). *Historia Forestis*, Nederlandse bosgeschiedenis. Wageningen.
- Calkoen, j. i. (1903). *Tuinen voorheen in en om het Binnenhof*. Den Haag.
- Haags Gemeentearchief. (sd). haagsgemeentearchief.nl. Opgehaald van <https://haagsgemeentearchief.nl/mediabank/beeldcollectie>
- Haags Historisch Museum. (2023, april). *Macht - 800 jaar Binnenhof*. Den Haag.
- Kaart, H. (sd). Opgehaald van <http://www.haagsekaart.nl>
- Krznaric, R. (2020). *The Good Ancestor*. In R. Krznaric, *The Good Ancestor*. Utrecht: Penguin Random House group of companies.
- Kuyper, J. (1897). *Het Haagsche Bosch*. Wageningen.
- Latour, B. (2018). *Waar kunnen we landen* . Amsterdam: Octavo.
- Long Now Foundation. (sd). <https://longnow.org/ideas/humans-and-trees-in-long-term-partnership/>.
- Macfarlane, R. (2009). *Mountains Of The Mind A History Of A Fascination*. Oxford: Granta Books.
- Marieke Kuipers Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2006). *Ministeries; categoriaal onderzoek wederopbouw 1940-1965*. Den Haag. Nationaal Archief. (sd). *Akte van Redemptie*. Opgehaald van https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/3.03.01.01/invnr/44/file/NL-HaNA_3.03.01.01_44_123
- Schinkel, W. (2019, februari 27). *Pleidooi voor prepresentatie*. De Groene Amsterdammer.
- Sudjic, D. (2011). *The Edifice Complex, The architecture of power*. Penguin.
- Wijnberg, R. (2023). *Voor ieder wat waars*. Amsterdam: De Correspondent.

Begrippen

Akte van Everywhen	Een handvest waarin de zeven belangrijkste basisbeginselen voor een cultuur van langetermijndenken zijn vastgelegd.
Diep-rentmeesterschap	Een filosofie waarbij de aarde wordt gezien als een entiteit die we in bruikleen hebben en in bloeiende staat wordt gehouden voor toekomstig leven.
Diepe tijd	Een begrip waarmee de geologische tijdspanse wordt aangeduid.
Everywhen	Een vloeibaar idee van tijd binnen de culturele sfeer van Aboriginals, waarin verleden, heden en toekomst met elkaar verweven zijn.
Intergenerationeel ritueel	Een cultureel ritueel waarin de verbinding wordt gelegd tussen vorig, bestaand en toekomstig leven.
Langetermijndenken	In de context van dit project spreken we over een termijn die meerdere eeuwen overspant.
Paleogeografie	De paleogeografie is een tak binnen de aardwetenschappen die de vorming en verandering van het aardoppervlak door de geologische geschiedenis heen bestudeert.
Perspectiefcrisis	De crisis die voortkomt uit het onvermogen om voorbij de waan van de dag te kijken. Dit weerhoudt ons ervan om adequaat te reageren op grote uitdagingen die in de toekomst liggen maar nu actie vereisen.
Politieke ruimte	Dit betreft zowel formele politieke instituties, als de informele ruimte waarin politieke belangen worden gearticuleerd.
Prepresentatie	De vertegenwoordiging van toekomstig leven. Dit kan gaan om effectieve vertegenwoordiging in de vorm van politieke en institutionele mechanismen, of de representatie van toekomstig leven in onze verbeelding.

Rechten voor de natuur	Een opkomende mondiale beweging die ervoor pleit om rechten toe te kennen aan niet-menselijke entiteiten zoals bergen, bossen en rivieren.
Supertemporeel	Tijd en ruimte overstijgend.
Tegenmacht	Een georganiseerde of ongeorganiseerde entiteit die tegenwicht biedt aan de dominante geldende machtsorde.
Temporele blikveld	Het venster op de tijd waarbinnen we onszelf plaatsen. Dit venster bepaalt de reikwijdte van onze kijk op het verleden en de toekomst.
Temporele verbeelding	Het invoelbaar maken van een mogelijke toekomst door de subjectivering en visualisering ervan.
Transcedent	Het overstijgen van de grenzen van ons eigen bestaan.
Transcedent nalatenschap	Een overstijgende vorm van nalatenschap waarin de schenking aan het leven na ons, breder dan familiebanden, centraal staat.
Voorstellingsvermogen	Een begrip dat nauw verwant is aan verbeeldingskracht. Waar verbeeldingskracht en voorstellingsvermogen van elkaar verschillen, is dat voorstellingsvermogen meer empathie in zich heeft.
Zevendegeneratieprincipe	Een belangrijk onderdeel van de culturele traditie waarop inheemse gemeenschappen in Noord-Amerika zijn gebouwd. Het principe betreft toekomstige generaties met minimaal zeven sprongen vooruit, bij het maken van beslissingen.

Dankwoord

Dit afstudeerproject had niet kunnen bestaan zonder de geweldige steun en bijdrage van de mensen die mij omringen. In de eerste plaats wil ik Sophie bedanken, die mij met een rotsvast vertrouwen wist aan te moedigen. Daarnaast heeft haar scherpzinnige redactionele blik mij enorm geholpen om de boodschap van dit project over te brengen. Natuurlijk gaat mijn dank ook uit naar de leden van mijn afstudeercommissie: Alexandra, die mij als mentor begeleidde tijdens dit project en altijd klaarstond om van gedachten te wisselen. Ik heb genoten van de fijne gesprekken en wandelingen door Den Haag. Chidi, die mij los heeft weten te wrikken van het vakjargon en mij aanmoedigde om mijn persoonlijke fascinaties en intuïtie te volgen. Thijs, die in zijn rol als voorzitter de ruimte en het vertrouwen gaf om buiten de gebaande paden te treden. En Chris, die met zijn intellectuele geest van grote invloed is geweest op mijn professionele wassenwording. Tot slot gaat mijn dank uit naar alle vrienden, collega's en familie die mij het vertrouwen en de vrijheid gaven om aan dit project te werken.

EVERYWHEN

In dit afstudeerproject staat de vraag centraal hoe we onszelf op een andere manier kunnen verhouden tot de toekomst. Daarbij heeft Daan zich laten leiden door Everywhen: een perceptie van tijd waarin verleden, heden en toekomst met elkaar verweven zijn. Het project laat zien hoe dit idee van tijd onderdeel kan worden van het ontwerpend denken en handelen. Aan de hand van ruimtelijke installaties, kaarten en verhalen worden de grenzen van deze ontwerphouding afgetast en ontdekken we hoe het is om Den Haag door de bril van Everywhen te benaderen.

Afstudeerwerk Master Stedenbouw
Rotterdamse Academie van Bouwkunst

Daan de Jong

Amsterdam, februari 02024